

Mehmet Gürdal ıngı

**Devrimci Bir
Ana-Oğul Hikayesi
(Münire Kıvılcımlı-Hikmet Kıvılcımlı)**

DERLENİŞ
YAYINLARI

M. Gürdal ıngı

**Devrimci Bir
Ana-Oğul Hikayesi
(Münire Kıvılcımlı-Hikmet Kıvılcımlı)**

Birinci Baskı

Nisan 2022

DERLENİŞ YAYINLARI: 116

1. Baskı: Derleniş Yayınları, Nisan 2022.

Yayında emeği geçenler:

Mustafa Şahbaz, Sait Kıran, Adnan Gürcan Dalıcı, Gülay Akyürek,
Sema Olkun Kopal, Ayla Şahbaz, İlhami Erdem

Kapak Düzeni: Evrim Bin

DERLENİŞ YAYINLARI:

Aksaray Mah. İnkılâp Cad. Oto Han No: 43/514

Aksaray, Fatih/İSTANBUL

İnternet Adresi: www.derlenisyayinlari.org

 facebook.com/derlenisyayinlari

 twitter.com/derlenisyayin

e-posta: derlenisyayinlari@derlenisyayinlari.org

Derleniş Yayınları Sertifika No: 43320

978-605-7661-12-8

Baskı: Deren Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. 9 Z Merkez Köyü

Merkez Bucağı/ Beylikdüzü/ İstanbul

Tel: (0212) 875 48 86

www.kayhanmatbaa.com

Matbaa Sertifika No: 47881

**Devrimci Bir
Ana-Oğul Hikayesi
(Münire Kıvılcımlı-Hikmet Kıvılcımlı)**

M. Gürdal Çıngı

Birinci Baskı
Nisan 2022

İçindekiler

• Giriş	17
• Sınıflı Toplumlarda ve Ülkemizde Kadın Sorunu'na Kısa Bir Bakış	21
• Kadınlar Sınıflı Toplumda Çifte Sömürüye Uğrar	23
• Ülkemizin Savaşçı Kadınları	25
• Anneler ve Çocuklar	28
• Münire Anne'nin Derleyebildiğimiz Yaşam Hikâyesi	30
• Hikmet Kıvılcımlı, Kendi Kaleminden Hayatı'nı Anlatıyor	32
• Münire Anne ve Oğulları... Ağabeyini Tanımayan(!) Kardeş	35
• Kıvılcımlı Usta, Polis'te Kardeşinin Varlığını Bile Söyler	38
• İşkencelerden Hep Başı Dik Çıkan Bir Devrimci Önder	41
• İki Oğluyla da Hapis Yatan Bir Anne	42
• Münire Anne Parti İçin Görevde	45
• Hapis Cezaları Bile Münire Anne'yi Yıldırıyor	47
• Münire Anne Boylu Boyunca Kavgaya Girmiştir	49
• “Tekke Odası”nın Sırrı	53
• Nazım Hikmet, Cezaevindeki Ortak Yaşam Kurallarına Uymuyor	55
• Hikmet Kıvılcımlı'nın Yoksul “Tekke”ciği	59
• İki Kardeş Hapiste	61
• Üvey Kardeş Şerafettin, Partiden Uzaklaşıyor	63
• Münire Anne'nin Görev-Özlem Yolculukları	66
• 1926 Yolculukları	68
• 1929-1934 arası Elazığ Yolculukları	69

• Elazığ ve Diyarbakır'daki Komünist Mahkûmlara ilişkin Münire Anne'nin Çıglıkları ve Partinin Tutumu.....	72
• Münire Anne Az Bile Söylemiş.....	74
• Münire Anne Mücadeleye Devam Ediyor.....	81
• Harbiye ve Donanma Davaları	84
• Hikmet Kıvılcımlı Donanma Davası'nı Anlatıyor	85
• Bursa Yolları mı?.....	90
• 1939-1950 arası; Çankırı, Amasya, Kırşehir Yolculukları... ..	90
• Devrimciler Bulundukları Ortamı Güzelleştiriyor	99
• Cezaevinde Güzel Sanat Uğraşları	101
• Münire Anne Yılmadan, Usanmadan Oğlu Hikmet'in Peşinde.....	104
• Vatan Partisi ve Münire Anne'nin Milletvekili Adaylığı.....	108
• Oğluyla Gurur Duyan Bir Anne Kendisiyle Gurur Duyulacak Bir Anne.....	111
• 1929 TKP Davası'nda "Hikmet Bey"ın Konferansı (Kıvılcımlı Davada İfade Değil Konferans Verir).....	116
• 1936'daki Davada Hikmet Kıvılcımlı Hakimi Sorguluyor	123
• Parti (TKP), Hikmet Kıvılcımlı'nın "Uluslararası Lenin Okulu" Öğrencisi Olmasını İster	124
• Hikmet Kıvılcımlı Yeniden Sovyetler Birliği'ne Çağrılıyor	125
• Türkiye'de ve Enternasyonal Nezdinde Parti Adına- Merkez Komite Adına "Tek Yetkili" Kılınan Hikmet Kıvılcımlı	126
• Hikmet Kıvılcımlı Dışında Tüm Merkez Komite Üyeleri İşkencede Çözülür.....	127
• İşkence Marşı.....	129
• Münire Anne Oğlunun Davasına Kararlıkla Sahip Çıktı.....	130
• Şimdilik Sonsöz.....	134
• Ekler	137
• Kaynakça	161

Devrimci Bir
Ana-Oğul Hikayesi
(Münire Kıvılcımlı-Hikmet Kıvılcımlı)

*Türkiye Devrimi'nin  nderi Hikmet K v lc ml 'nın Annesi
Münire K v lc ml ...*

*Ayakta sol başta Seher Teyze, Evlatlıkları Fatma,
ortada Hikmet Kıvılcımlı, sağ başta Münire Kıvılcımlı
Oturan Anneanne Nafia Hanım*

*Münire Anne'nin, Hikmet Kıvılcımlı'nın ve
Annem Naime'nin aziz hatıralarına...*

Giriş

Türkiye Devrimci Hareketinin tarihinde, adı yeterince bilinmeyen, duyulmayan bir Kadını yazdık.

Yeni kuşaklarca, İşçi Sınıfı Mücadelesine katılan Zehra Kordova ve Fatma Nudiye Yalçı dışında 1920-1930'lu yıllardan adı duyulmuş, adı bilinen kaç Kadın Devrimcimiz var?

Örneğin, Münire Kıvılcımlı var mıdır? Adı duyulmuş mudur?

Hayır. Duyulmamıştır. Bilinmezdir.

Oysa O bir kahramandır. O, Adsız Kahraman Kadınlarımızdandır ...

İşte bu araştırmada, bu Adsız Kahramanı tanıtacağız yeni kuşaklara.

Sadece yeni kuşaklara mı?

Hayır. Eski kuşaklara da...

Devrimci inanca sahip olduğumuz için-devrimci mücadele verdiğimiz için birçoğumuz Parababaları devletin zulmüne uğradık. Gözaltılar yaşadık, işkenceler gördük sakat kaldık, kimimiz de öldük bu işkencelerde. On binlercemiz, yüz binlercemiz tutuklandık, cezaevlerine atıldık. İdam edildik. O cezaevinden bu cezaevine sürüldük...

İşte bu süreçlerde birçoğumuzun annesi, bizleri yalnız bırakmadı. Bizimle birlikte ve bizden çok daha fazla acılar çektiler.

Yaşadığımız acılara dayanamayıp yaşamlarını yitirdiler.

İşte Adsız Kahraman Münire Kıvılcımlı da 1920’lerden be-
dence aramızdan ayrıldığı 1962 yılına dek bu acıları yaşadı.

Ama O’nun birçoğumuzun annesinden farkı, sadece devrimci
bir evladın annesi olmaktan çıkıp, bu mücadele içinde Devrimci
bir kadına dönüşmesi oldu.

İşte Münire Kıvılcımlı (Münire Anne) hakkında yapılan bu
çalışma, elinizde tuttuğunuz bu kitap bu kapsamda yapılmış ilk
çalışmadır.

Kimdir Münire Kıvılcımlı?

1925’teki 2. Kongresi’yle yeniden kurulan Türkiye Komünist Partisi önderleri ve militanları için; 1921’den itibaren önce “Askeri Tıbbiye talebesi Hikmet”in, 1926’dan sonra ise “Türkiye Genç Komünistler Birliği Reisi Hikmet”in-”(…) **partinin en iyi militanlarından biri**”nin^[1] Annesi ve son olarak “Türkiye Komünist Partisi Merkez Komite Üyesi Doktor Hikmet”in Annesidir.

Başlangıçtaki konumu budur Münire Anne’nin.

Ya sonra? Sonraki konumu nedir?

Münire Anne’nin konumu, niteliği orada kalmamıştır. Yani Münire Anne, sadece Komünist bir Önderin Annesi olmaktan çıkmıştır gösterdiği çabayla ve yürüttüğü faaliyetlerle.

Ve “(...) **oğlunun mahkûmiyetinden beri bu kadın aktif bir militan gibi davranmış ve bize [Türkiye Komünist Partisi’ne – M. Gürdal Çingil]^[2] büyük hizmetler sağlamış**”^[3] **bir Komünist Anne’dir-Komünist bir Kadındır artık!**

Bunun böyle olduğunu ilerleyen sayfalarda somutça, netçe

^[1] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 150.

^[2] Kitaptaki köşeli parantezler Yayınevimize aittir. Sadece s. 76-77-78-79 ve Ek 3, Ek 4 ve Ek 5 bölümlerinde yer alan köşeli parantezler, alıntı yapılan kaynaktan olduğu gibi aktarılmıştır.

^[3] agy., s. 150.

belgelerle göreceğiz.

Burada yayımlayacağız belgelerle-fotoğraflarla-mektuplarla; Devrimci-Komünist Hareketimizin Tarihinin tozlu sayfalarında, gazete kupürlerinde ve Hikmet Kıvılcımlı'nın yakın zamana kadar günyüzü-günüşiği görmemiş Arşivinde kalmış bir yaşamı günyüzüne-günüşiğine-aydınlığa çıkarmaya çalıştık...

Zor bir işti.

Ne dereceye kadar başardık?

Bilmiyoruz. Buna, artık biz değil, siz okurlar ve Tarihçiler karar verecek...

Bildiğimiz, daha öncelikli görevler nedeniyle geç kalmış hem de çok geç kalmış bir devrimci görevi, yerine getirmeye çalışmış olduğumuzdur.

Tarihimizin Kadın Sayfasına tanınması-bilinmesi-unutulması gereken bir insan koyduk.

Biz, elimizden geldiğince belgeleri-bilgileri toplamaya ve tarihsel bir sıra içerisinde vermeye çalıştık.

Uzun-kısa aktarmalar yaptık. Yapmak zorunda kaldık. Çünkü, bilinmeyen bir yaşamı Tarihin tozlu sayfalarından çıkarmak için belgelere ihtiyaç vardı. Ve biz onları bir araya getirdik. Söylediklerimiz somut olması-somutlanması için de aktarmalar yapmak zorunda kaldık. Umarız sıkıcı olmamıştır.

Yazdıklarımıza ne ad vereceğiz?

Edebi türde bu çalışmanın adı nedir?

Biyografi mi, belgesel mi demek daha uygun olur bilmiyoruz. Bizce önemi de yok. Ne olduğuna siz okurlar karar vereceksiniz...

Yine bu çalışmayı (gerekli belgeleri bularak, dizerek, resimleri düzenleyerek) başarabilmemizi sağlayanlara, özellikle teşekkür etmek istiyoruz. Onların bu emekleri olmasaydı, bu eser daha uzun sürede yayımlanırdı.

Ama, daha 17 yaşında; “sırım gibi bir delikanlıyken”, “züm-rüt bir denize dalar gibi”, devrimci kavgaya dalan ve son soluğu-na kadar o kavgayı sürdüren, hem de en zor, en nankör şartlarda sürdüren bir Oğula (Hikmet Kıvılcımlı’ya) ve O’nu büyüten, ye-tiştiren, tüm yaşamı boyunca da bir an olsun yalnız bırakmayan Annesine (Münire Kıvılcımlı’yadır) asıl teşekkürümüz.

Çünkü o oğlu, o anne yetiştirdi!

Biz, **“Gerçek İnsan”** olmayı, Hikmet Kıvılcımlı’dan öğrendik!

Türkiye’de O’nun İdeolojisi ve Pratiği önderliğinde savaştık genç yaşımızdan itibaren.

Ve O’nun Teori ve Pratiği bizi hiçbir zaman yanıltmadı, hiçbir zaman tereddüde düşürmedi. Hiçbir zaman inanç yitimine uğrat-madı.

Uğradığımız işkencelerden alınımızın aklıyla çıktıysak, O’nun öğrencisi olabildiysek, (ki İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Şefi, günlerce süren işkencelerden sonra yüzümüze karşı; “Hadi övünebilirsin. Hikmet Kıvılcımlı’ya layık oldun!”, demek zorunda kaldıysa) bu; O’nun sayesinde!..

Ne mutlu O’na!

İstanbul
Mart 2022

HKP Genel Başkanı Nurullah Ankut, HKP tarafından düzenlenen Hikmet Kıvılcımlı Usta’yı Anma Etkinliğinde konuşma yapıyor. Kitabın yazarı M. Gürdal Çingı solda. (11 Ekim 2017)

Sınıflı Toplumlarda ve Ülkemizde Kadın Sorunu'na Kısa Bir Bakış

İnsanın insanı ezdiği, sömürdüğü, zulmettiği, sosyal ve maddi eşitsizliklerin var olduğu Sınıflı Toplum başlayalı beri, yani yaklaşık altı bin, altı bin beş yüz yıldır, bu düzenin sürmesini isteyenlerle bunların tam tersini isteyenlerin; insanın insanı ezmediği, sömürmediği, zulmetmediği, maddi ve sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırıldığı ve insanlığın bir büyük aile olarak yaşadığı düzeni, uzun vadede Sınıfsız Toplumu isteyenlerin mücadelesi kesintisiz bir biçimde sürmektedir.

Günümüzde bu mücadelenin adı, esas olarak İşçi Sınıfı mücadelesidir. Çünkü bu savaşın; zalimlerle mazlumların arasındaki savaşın öncü gücünü, günümüzde İşçi Sınıfı oluşturmaktadır. İşçi Sınıfı vermektedir en başta bu mücadeleyi kapitalist üretim yordamının niteliğinden ötürü.

Hikmet Kıvılcımlı bu gerçekliği, şöyle anlatıyor bizlere:

“(…) On Dokuzuncu Yüzyıl sonlarına doğru, işçi hareketi ile paralel olarak, ezilen cinsiyet adına kıyımlar belirmişti. Çünkü sanayi, kadının ev işi köleliğini kaldırmamış olsa bile, hanebentliği [ev köleliğini] zedelemiş, kadına ev dışında sosyal hizmet kapılarını açmıştı. Ucuz, uysal işgücü olan alt tabaka kadınının izafi hürriyeti [göreceli özgürlüğü], üst tabaka kadınlarında “Feminizm” biçimini alan yankılar

yarattı. Bu gerçek bir sosyal hareketten çok, salon modasıydı. Kadın olsun, erkek olsun, ortada insanın bir tek kurtuluş yolu vardı: İşgücünün sömürülmemesi. Bu uğurda kadın erkekten ayrı gitti mi, sömürücüler önünde kurtuluş cephesi ikiye bölünmüş oluyordu.”^[4]

İşte bu savaşı, Kadını ve Erkeğiyle vermektedir mazlum sınıflar. Bu savaşta, güçleri oranında yer almaktadırlar. Kadınlar özel olarak sömürüye uğratan, onlar üzerinde maddi ve sosyal eşitsizlikleri çok daha fazla uygulayan, “Mutfak ve Yatak” arasına “Ev Kölesi” olarak hapsedmeye çalışan Sınıflı Topluma rağmen Kadınlar da yer almaktadır bu savaşın içinde, önünde... Kendisini “İkinci Sınıf” insan yerine koyan bu zalim düzene karşı mücadele etmektedir kadınlarımız. Hem de militanca...

Çünkü; “Kadınlar, her sınıflı toplumda olduğu gibi burjuva toplumunda da iki kat veya çifte sömürüye tabi tutuldukları (uğratıldıkları) için, içinde yaşadıkları düzene karşı erkeklerle oranla daha fazla kin ve öfke duyarlar. Daha hırslı ve daha tepkilidirler.

“(…)

“Demek ki, devrimimizin başarıya ulaşabilmesi için kadınların devrim saflarında tabii ki devrimci partide de yer almasını sağlamak zorundayız.”^[5]

Çünkü Lenin Usta’nın da söylediği gibi; **“Kadınsız Devrim hareketi başarıya ulaşamaz.”**

Türkiye Devrimi’nin Önderi, Usta’mız Hikmet Kıvılcımlı’nın da yazdığı, söylediği, Vatan Partisi Programı’na da koyduğu gibi; Parti içinde; **“Yarımız olan Kadını ön safta görmek”**, gerekir. Bunun şartlarını oluşturmak gerekir.

Ancak, ülkemizde (ve Türkiye’den İran’a, Suudi Arabis-

^[4] Hikmet Kıvılcımlı, Karl Marks’ın Özel Dünyası, Derleniş Yayınları, 2. Baskı, 2015, s. 55.

^[5] Nurullah Ankut, Kadınların Kurtuluşu İşçi Sınıfının Kurtuluşundan Bağımsız Değildir, Derleniş Yayınları, 2. Baskı, 2013, s. 59-61.

tan'dan Afganistan'a, Pakistan'a; Doğu'da-Ortadoğu'da) bu şartları oluşturmak, diğer ülkelere, özellikle Batılı ülkelere göre çok daha zordur.

Kadınlar Sınıflı Toplumda Çifte Sömürüye Uğrar

Bildiğimiz gibi Kadınlar, bütün Sınıflı Toplumlarda iki türlü sömürüye uğramaktadır:

- 1- Sınıfsal olarak,
- 2- Cinsiyet olarak.

Oysa bizim gibi kapitalizmce geri kalmış ülkelerde, hele de Müslümanlığın etkin olduğu, Antika Tefeci-Bezirgân Sermaye Sınıfının canlılığını koruduğu, hatta iktidar ortağı olduğu ülkelere bir de “Din” kullanılarak, “namus” kullanılarak, Kadın soy-suzca bir kez daha sömürülmektedir.

Ülkemizdeki bu gerçeklikleri netçe görüp kavramak, bilince çıkarmak ve ona uygun mücedele hattı örmek gerekir.

Şimdi bunu, Nurullah Ankut'un, **“Kadınların Kurtuluşu İşçi Sınıfının Kurtuluşundan Bağımsız Değildir”** adlı kitabında yer alan Hikmet Kıvılcımlı'ya ait bir bölümden okuyalım:

“Türkiye'nin öteki Sosyal ilişki ve çelişkilerine girebilmek için ve girmeden önce, başlı başına bir *alt mahkûm* Sosyal Sınıf durumunda olan en büyük *mazlum* sınıfımız, en büyük *sömürülen* sınıfımız: Kadın yığınımız üzerinde çok durulmalıdır.

“Sosyal Stratejimizin hem en sonuncu, hem en birinci gelen katı: Kadın-Erkek Sınıflaşmasıdır. Bu sınıflaşmanın en açık ve keskin olanı Köy katında görünür. Ama gerçekte Kadının ezilen-soyulan bir mahkûm *alt sınıf* oluşu, Türkiye Toplumunun Köy-Kasaba-Şehir: bütün katlarında en yaygın bir sosyal ve orijinal trajedimizdir.

“O sosyal sınıf trajedimiz üzerinde birkaç tarihçil kesit yapıp, aydınlığa kavuşmadıkça, öteki ne *Modern Üst* Sosyal

katımızı, ne *Ortaçağ* artığı *Orta* Sosyal katımızı derinliğine kavramak olağanlaşamaz. Düşünce ve davranışlarımızda, boyuna takıldığımız bir boşluk ve eksik kalır.

“Bütün sosyal yapımızı, bütün sosyal katlarımızı, bütün sosyal ilişkilerimizi iliklerine dek zehirleyen, soysuzlaştıran hep o boşluğun gizlediği acı gerçekliktir. Her insanımızla birlikte kadınının da değil yalnız *yaşantısını*, bütünü ile *insanlığını*, hele bütünüyle mutluluğunu kankıranlaştıran en ağır karmaşık ufunetlerimiz^[6]: Kadın-Erkek Sınıflaşmasının yarattığı *Kölelik* durumundan ve tutumundan ve psikolojisinden kaynak alır.

“O nedenle, öteki *Modern Çağ* Sosyal Sınıflaşması ve *Ortaçağ* kalıntısı Sosyal Sınıf ilişki ve çelişkisi konusundan önce, büsbütün ayrı ve ayrıcalı bir önceliği, kadın konusuna vermemezlik edemeyiz. Çünkü *Kadın-Erkek Sınıflaşması*: bir vuruşta, milletimizin yarısını hem sömürge mahkûm sınıf, ezilip soyulan *alt sınıf* durumuna sokuyor, hem Topluma ve İnsanlığa *yabancılaştırıp* yitiriyor, yok ediyor.

“24 Ekim 1965 günü Türkiye’nin 31 milyon 391 bin 207 nüfusu sayıldı. Bunun 15 milyon 445 bin 439 kişisi, *kadın* adlı Toplumca her şeyi örtbas edilen *Alt mahkûm sınıf* insanımızdır... Yarısı yadlaşmış, altlaşmış, var iken yok edilmiş bir millettten hayır gelir mi?”^[7]

İşte bu sınıflar savaşı içinde nice kadınıımız, adsız birer kahraman olarak yer almışlardır. Savaşmışlar, dövüşmüşler, ölmüşlerdir. Ancak, yukarıda saydığımız nedenlerden ötürü de sayıca çok fazla olamamışlardır. Ama olmuşlardır, olmaya devam etmekte-dirler ve devam edeceklerdir, hem de binlerle, milyonlarla...

^[6] Ufunet: Herhangi bir maddenin çürümesi sonucu ortaya çıkan pis koku, çürük kokusu; İltihap; Sıkıntı veren manevî ağırlık; Çıban veya yaranın çürüyüp fena kokması; İrin, cerahat.

^[7] Nurullah Anlut, Kadınların Kurtuluşu İşçi Sınıfının Kurtuluşundan Bağımsız Değildir, Derleniş Yayınları, 2. Baskı, 2013, s. 32-33.

Ülkemizin Savaşçı Kadınları

Ülkemiz Türkiye’de de bu savaşçı kadınlarımız vardır tâ Osmanlı’dan bu yana. Daha eskiye, Anahanklık dönemine, Tomris’lere gitmeyelim... Ve Batılı Emperyalistlerin Birinci Emperyalist Evren Savaşı’nda işgale uğrattıkları ülkemizde, Birinci Kurtuluş Savaşı’na kadınlarımız en aktif biçimde, kimi sabanıyla, kimi öküzüyle, kimi silahıyla, kimi gücü kuvvetiyle, katılmışlardır; Kara Fatma’sıyla, Şerife Bacısı’sıyla, Halime Çavuş’uyla, Gördesli Makbule’siyle, Tayyar Rahime’siyle, Çete Emir Ayşe’siyle, Nezahat Onbaşı’sıyla...

Birinci Kurtuluş Savaşı sonrasındaki İkinci Kurtuluş Savaşı sürecinde de, bu savaşın öncüsü Türkiye Komünist Partisi (TKP) saflarında sosyal ve maddi eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, insanların kadını erkeğiyle eşit, özgür, kardeşçe bir arada yaşadığı Demokratik Halk İktidarını kurma ve Sınıfsız Topluma ulaştırma mücadelesinde var güçleriyle savaşmışlardır kadınlarımız, en aktif bir biçimde yer almışlardır.

Başta İstanbul olmak üzere Tütün fabrikalarında, Dokuma fabrikalarında çalışan İşçi Sınıfı mensubu kadınlarımız ve diğer kesimlerden (aydın, ev kadını, köylü) kadınlarımız da bu savaşın öncüsü Türkiye Komünist Partisi (TKP) saflarında savaşmışlardır. Mücadele içinde olmuşlardır. Kimi kadınlarımız da mücadele eden, savaşan erkeklerini; eşlerini, çocuklarını desteklemek için katılmışlardır mücadeleye...

1912’de başlayan Balkan Savaşı, ardından 1914 yılında gelen Birinci Emperyalist Evren Savaşı ve Ulusal Bağımsızlığımızı sağladığımız, 1919’dan 1923’e kadar süren Birinci Kurtuluş Savaşı (toplamda 10 yıldan fazla) yılları boyunca, o yokluk, yoksulluk yıllarında, halkımız çok büyük acılar çekmiştir. Her savaşta olduğu gibi, özellikle Kadınlarımız ve çocuklarımız bu acılardan en büyük payı almışlardır.

Bilindiği gibi o yıllarda Batılı Emperyalistlerin işgaline, yağmasına uğramıştır Anadolu ve Trakya. Şehirler, kasabalar, köyler

yakılmış yıkılmıştır. On binlerce şehit vermişizdir. Ama sonuçta siyasi bağımsızlık, Ulusal Kurtuluş kazanılmıştır. Ve Cumhuriyet kurulmuştur.

Cumhuriyet’le birlikte de iktidara Kurtuluş Savaşı’na siyasi olarak önderlik eden Anadolu Burjuvazisi geçmiştir. Ve çok kısa bir süre içinde de bir avuç yerli-yabancı Parababası, Finans-Kapital biçiminde tüm ekonomik gücü eline almıştır. Yani kediye göre budu da olsa sanayileşme başlamıştır ülkede. Dolayısıyla da İşçi Sınıfı nicelikçe (sayıca) büyümeye başlamıştır. Parababaları ücretli kölelik düzenini kurarak, artıdeğer sömürüsüyle sermaye biriktirmiştir. Tabii “Devletçilik” uygulamasıyla da desteklenmiştir bu sömürü ve yağma düzeni. Ve bu düzenin temsilcileri, Sınıflar Savaşı vermiştir İşçi Sınıfına karşı. Onun hak ve çıkarlarını gasp etmiştir. Grev hakkı başta olmak üzere İşçi Sınıfının haklarını tanınamıştır. Onları en acımasız sömürüye uğratmıştır.

İşte buna karşılık da, Batılı Emperyalistlere karşı siyasi planda Kurtuluş Savaşı’nı destekleyen devrimci güçler, onların önderi TKP, bu yeni düzene karşı Sınıflar Savaşını kabul etmiş ve savaşa girişmiştir İşçi Sınıfı öncülüğünde.

Ve Hikmet Kıvılcımlı’nın, 1935 yılında “**Marksizim Bibliyoteği**” Yayınları’nın 5. Kitabı olarak çıkan “**Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı**” adlı eserinde de rakamlarla kanıtladığı gibi, 1930’lu yıllardan itibaren artık Türkiye’de de Modern anlamda bir İşçi Sınıfı-Proletarya vardır ve Türkiye Devrimi’nin Özgücüdür.

Ancak bildiğimiz gibi, İşçi Sınıfımız o zamanlar, “**Sınıf**” olarak varolmasına rağmen, “**sınıfın kendisi**” durumundadır. “**kendisi için sınıf**” durumunda değildir.

Çünkü, kendi Partisi, Proletarya Partisi saflarında bilinçlice örgütlenmiş durumda değildir. Haklarını, çıkarlarını örgütlü bir biçimde savunamamaktadır henüz.

Tabii ki kendiliğinden mücadeleler vermiştir, örgütlenmiş, direnişler gerçekleştirmiştir. Kimi zaman TKP’nin önderlik ettiği

mücadeleleri de olmuştur. Ama bu mücadeleleri, **“kendisi için sınıf”** durumuna getirememiştir onu.

Sadece o zaman mı?

Hayır. Şimdi de aynı durumdadır. Yeterli bilince ve örgütlenmeye sahip değildir İşçi Sınıfımız. Ancak mücadele etmektedir bildiğimiz gibi.

Ve Kadınlarımız, İşçi Sınıfının Kadın bölümü de boyun eğmemiştir kurulan Parababası iktidarlarına. Harekete geçmişler, savaşımlardır TKP saflarında. Böylece de “Müjdecı” olmuşlardır halkımıza.

Şimdi bunu, bu süreci Hikmet Kıvılcımlı’nın 1932 yılında Elazığ Cezaevinde kaleme aldığı **“Yol”** genel adlı ve 7 ciltten oluşan “Parti Tarihinin”, 4’üncü kitabı olan **“Parti ve Fraksiyon”**dan okuyalım:

“İstatistik ve Grafik’ten çıkan bir sonuç da: bilhassa Parti için bir dönüm noktası olan 1927 tarihinden itibaren, Kadınların da tevkifata birdenbire ve oldukça süratle karışmalarıdır. O kadar ki, 1930’daki tevkifatta Kadınların yüzdesi Aydınların yüzdesinden 17 puan daha fazla idi ve 1932’de Kadın ve Aydın tutukluların yüzde eğrileri nerede ise aynı hizada kavuşuyorlar. Son Polis fezlekesinde kadın hafiyelerin kabul edilmesinin de ayrı bir işaret olduğu -üzere, faaliyet için bu yeni unsur da olumlu müjdecı bir harekettir.”^[8]

Gördüğümüz gibi, Sınıflar Savaşının yoğunlaşmasıyla, büyümesiyle birlikte Kadınlarımız da en aktif biçimde TKP önderliğinde, örgütlü bir biçimde savaşılmaktadırlar artık...

Kimdir adlarını hemen sayabileceklerimiz bu dönem içinde?

Münire Kıvılcımlı’dır, Fatma Nudiye Yalçı’dır, Zehra Koso-va’dır.

^[8] Hikmet Kıvılcımlı, Yol Serisi, 4. Kitap: Parti ve Fraksiyon, Yol Yayınları, 1980, s. 91.

Anneler ve Çocuklar...

Bildiğimiz gibi, anneler çocuklarını çok severler. Kıyamazlar onlara. Gözü gibi korurlar, savunurlar, yanlarında olurlar onların tüm hayatları boyunca, güçleri yettiğince. Çocuklarına yönelik bir tehlike karşısında, bir kaplan kesilirler. Her ne olursa olsun, kendi canlarını düşünmeksizin öne atılırlar ve onları tehlikelerden korumak isterler. Hem de hiç tereddüt etmeden. Gözlerini bile kırpmadan...

Babalar aynı duyarlılıkta olmayabilirler. Çoğunlukla da olmazlar.

Ama anneler?.. Ah anneler... Onlar hep öyledirler...

Çünkü; “Anaların yürekleri göğüs kafeslerinde değil çocuklarındadır bu anlamda. Kaç çocukları varsa, o kadar parçaya bölünmüştür. Her bir parçası bir çocuğuyla birliktedir. Onu kaybetti mi, bir parçasını da kaybeder. Ve ömrü boyunca eksik kalır hep.”^[9]

Niye böyle davranırlar peki? Bunun tarihsel bir kökeni var mıdır?

Olmaz olur mu? Elbette vardır.

Okuyalım bunu **Halkın Kurtuluş Partisi Genel Başkanı Nurullah Ankut**’tan:

“(...) Çünkü çocukların uzun süre karında taşınması kadına özgü bir iş. Erkeğin bu işte, başlangıçta harcadığı zaman, bir belgeselcinin dediği gibi, bir kurabiye yemek kadar kısa ama kadın için öyle değil. Kadın en az dokuz ay karnında taşıyor. Sürekli onun yükü altında. Sürekli onu hissediyor. Emek harcıyor. Bedeninden çok şeyler katıyor. Ondandır sonra da en az 2-5-10 yılı bulabilen emzirmek, bakmak, büyütmek dönemi sebebiyle sürekli alışverişte.

“Bu, ne sağlıyor?

^[9] Nurullah Ankut, Kadın İnsanlığa Geçiş-Tarih-Sosyalizm, Derleniş Yayınları, 2016, s. 37.

“Tabîî çocuklarla annelerin aynı zamanda duygusal olarak gelişmelerini, çocuklara karşı duygulanımlarını kutsallaştırmalarını, yüceltmelerini sağlıyor.

“Dikkat edersek hiçbir anne çocuğuna kıyamaz. Bakıyoruz katillerin, hırsızların, en ağır, en kötü suçları işleyenlerin anneleri bile (hani bazı görüntülerde, haberlerde tanık oluyoruz) yaptığı eyleme çok karşı olmasına rağmen oğlunun yanında, evladının yanında. Analık duygusu, yüceltimi... Herkes için kötü olabilir ama anne için o yücedir. Değerlidir. Kutsaldır. Yani insanda işte böyle bir kutsallaştırma, yüceltme özelliği var.”^[10]

İşte bu duygulanımlarla, etkileşimlerle, kutsallaştırmalarla, mücadele eden, savaşılan çocuklarının yanında olmuşlardır anneler.

İşte **Münire Kıvılcımlı** da bir anayı ana yapan tüm bu niteliklere fazlasıyla sahipti. Anne olmanın doğal niteliklerinin yanı sıra, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi aynı zamanda bir devrimci, Hikmet Kıvılcımlı’nın söz ettiği “müjdecî”lerden biriydi. Şimdi Münire Ana’nın yaşamöyküsüne biraz daha yakından bakalım.

^[10] Nurullah Ankut, Kadın İnsanlığa Geçiş-Tarih-Sosyalizm, Derleniş Yayınları, 2016, s. 77.

Münire Anne'nin Derleyebildiğimiz Yaşam Hikâyesi

Doğum: 1886. Ölüm: 1962. İştîp'te başlayıp İstanbul'da biten 76 yıllık bir ömür.

Kaderini; oğlunun insani ve siyasi yaşamıyla birleştirmiş bir anne.

Önce bir Anne, sonra bir Komünist Kadın: **Münire Kıvılcımlı!**

Özyaşam öyküsünü tümüyle yazabilecek bilgiye sahip değiliz. Ve ne yazık ki bundan sonra da sahip olamayacağız büyük olasılıkla. Kim bilir, kim tanır... Tanıyanların çok büyük bir bölümü de ebediyete göçtü gitti.

Kalanlar var mıdır? Bugün için onu da bilmiyoruz.

Münire Kıvılcımlı'nın kendisi ile ilgili bilgileri nereden biliyoruz daha çok?

1- Oğlu Hikmet Kıvılcımlı'nın; **“Kendi Kaleminden Hayatı”** yazısından ve **“Yol Anıları”**nda (özellikle de **“Kim Suçlamış?”** diye bilinen bölümden) aktardığı bölük pörçük bilgilerden, bir de Hikmet Kıvılcımlı'nın Hollanda'da bulunan (Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü) Yurtdışı Arşivi'ndeki kimi mektuplardan...

2- Gazete kupürlerinden. (Evet evet, yanlış okumadınız; Gazete kupürlerinden! Bunları aşağıda aktaracağız.)

3- Bir de III. Enternasyonal'in-Komünist Enternasyonal'in arşivinin tozlu raflarındaki, tozlu dosyalarının içindekilerden kimi gün yüzü görmüş olanlarından... (Bunları da “Türkiye Sosyal Araştırmalar Vakfı (TÜSTAV)”ın “Türkiye Komünist Partisi” Tarihiyle ilgili yayımladığı kimi belgelerden okuyoruz...)

Bu bilgiler bizim için yeter mi?

Ne yazık ki elimizde, hakkındaki bilgi ve belgeler o denli azdır ki, tam bir kronolojik sıralama ve aileyi tanıma-Münire Anne'yi tanıma için yetmez. Bu nedenle çok eksik bir yaşam öyküsüdür bu ilk çalışma.

Münire Kıvılcımlı'nın oğluyla ilişkilerini ve siyasi faaliyetlerini anlamak için yeter mi?

Evet, yeter de artar bile!

Tabî Hikmet Kıvılcımlı deyince Türkiye Komünist Partisi (TKP) Tarihi de ortaya çıkar. Ancak biz, şimdilik zorunlu hallerde ve en özet bilgilerle bu alana gireceğiz.

Dolayısıyla biz, en azından Tarihe bir not düşmek için bu bölüm pörçük bilgileri bir araya getirelim ve bir bütünlük kuralım istedik elden geldiğince.

Nerede doğmuş Münire Kıvılcımlı?

Yukarıda yazdığımız gibi: Makedonya/İştip'te.

Hikmet Kıvılcımlı'nın Hollanda'da Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'ndeki Yurtdışı Arşivinin dijitalize edilmesi için Halkın Kurtuluş Partisi (HKP) tarafından Başkanlık Kurulu Üyesi M. Gürdal Çıngı görevlendirilmiştir.

M. Gürdal Çıngı, Fikret Küçükosmanoğlu ve Müfide Küçükosmanoğlu ile birlikte bu görevi başlatmışlar, uzun ve yorucu bir çalışma sonucunda Fikret-Müfide Küçükosmanoğlu Yoldaşlar bu görevi başarıyla sonuçlandırmışlardır.

M. Gürdal Çıngı, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitü'nün önünde...

Babası bir Tekkenin Halifesi imiş. Annesi (Fatma) ev kadını ve Türkiye'deki yıllarda yanlarında.

Kocası; Hüseyin Bey İştîp Posta-Telgraf Müdürü.

Sonra (hangi yıl bilmiyoruz şimdilik) Hüseyin Bey Yemen-Hicaz PTT Başmüdürlüğüne aktarılıyor.

Akrabaları kimlermiş?

Bunları birer ikişer cümleyle biliyoruz.

Hikmet Kıvılcımlı, Kendi Kaleminden Hayatı'nı Anlatıyor

Şimdi oğlu Hikmet Kıvılcımlı'nın **“Kendi Kaleminden Hayatı”** yazısından okuyalım:^[11]

Osmanlı İmparatorluğu Makedonyası'nın Priştine kasabasında Hüseyin Bey Posta-Telgraf Müdürü iken, eşi Münire Hanımdan Hikmet doğuyor. Kosova vilayetinin İştîp kazasında hastalanıyor. Bir gece, Bektaşî tekkesi türbesinde yatan Ali Baba, sandukasından fırlayarak Seher teyzesinin rüyasına giriyor. Çocuğun iyileşmesi isteniyorsa, Ali adıyla adlandırılmasını, o zaman Hazret-i Ali gibi “Kılıcı kuvvetli” olacağını, yoksa öleceğini bildiriyor: Hikmet “Ali” oluyor. Henüz konuşmasını beceremezken, Pakize teyzesinin okuduğu kız mektebine götürüldükçe, kucaktan sıralar üstüne çıkarılıp davul taklitli^[12] nutuklar çekiyor, iyi alamet değil...

Hüseyin Bey Yemen-Hicaz PTT Başmüdürlüğüne aktarılıyor. Gidiş o gidiş. Çocuk babanın adını bile anmıyor. Seher teyze ve subay enişte ile Koçan'a Cumâibâlâ üzerinden Bulgar eşkıyası baskını atlatılarak Drama'ya iniyor. Serez'den dupduru hatırlayabildiği tek şey: Demiryolu üzerinde bayram eden kalabalıklar ortasına bayraklarla donanmış bir tren gelince, vagonla-

^[11] Bu ve bundan sonraki uzun aktarmalar (gazetelerden ve kitaplardan) normal ve 10 punto olarak aktarılacaktır. (y. n.)

^[12] Davul: Herkesin haber alabileceği şekilde duyurmak, herkese bildirmek, yaymak, ilan etmek.

ra sinmiş sakallı Abdülhamit paşalarının kırmızı feslerini didik didik yırtıp havaya fırlatan Hürriyet oluyor.

Bunun üzerine, anıları silik bir İzmir-Aydın-Muğla'ya gidiş. Tekrar İzmir İkiçeşmeliği'ne dönüş...

Balkan Harbi patladığı gün, çocuk kendisini yeniden İştîp'te buluyor. Ulusların kanlı göçü başlamıştır. Çocuk, birkaç güne kadar geri dönmek üzere, göçmenler mahşerine kapılıyor. Bir omuzda taşınamaz Manliher tüfeği, öbüründe Kur'ân-ı Kerim kesesi.

“Yollarda kaybola ola, yayan Köprülü'ye bir buğday vagonuna ulaşıyor. Trenle, yarı aç inilen Selanik'te: Çocukları insan ve hayvan ayakları altında çiğneyen *Panik*'in, bezirgân yanında bir hafta *Çırak*'lığın, kırk para kazanmak için yarım saat süren tesadüfi *hammal*'lığın, yatılıp da bir daha kalkılmayan Ölüm'ün ne olduğunu acı acı öğreniyor.

Bir aile kolunun bulunduğu İstanbul'a geçiş. Zabıt Murat dayıyla Erzurum yerine gidilen Kuşadası. “Delice Emin Efendi”nin iptidâî ve rüştiye mektebi. Tahta tüfeklerle asker talimle-ri: Ateş-Barut-Bomba lakâpları. İlk sinema salonunda;

Bahriyeliyiz biz sağımızdan solumuzdan

Cûşân ederiz yıldırımını her dağımızdan.”

Efes harabelerinde diz çökerek hedefi 11'den sahici mavzerle vuruş. Birinciliğe Celâl Nuri'nin “*Tarih-i İstikbâl*” kitabından ödül: Düğmesine basınca göklere uçan koltuklar. Saltanatları dinamitle havaya uçuran Nihilistler. Teravihten sonra namaz kıla kıla, sahura dek camide uyuyakalış. Çatıveren Birinci Cihan Harbi [Savaşı]. Her Allan'ın puslu günü, Sisam adasından sökün edip kasabacığın üç beş yapısını delik deşik etmecesine yıldırımlar yağdıran İngiliz ve Fransız savaş gemileri. Pâkize teyzenin 38'likle vuruluşu. İnsanların tavuk gibi öldürülüşü.

İkinci Muğla'ya gidiş. Aydın, Söke yollarında açlıktan, bitkinlikten can vermiş “tebdilihavalı”^[13] Mehmetçikler... Muğla İdadisi, sonra Sultanisi. Trampetçilik. Fifre^[14]. Çekirge müca-delesi. Nıfsiye^[15], Ney. Mezarlığın sakız ağacına bağlı, gözleri

^[13] Tebdilihava: Sağlığa iyi gelmesi için yapılan yer değişikliği, hava değişimi.

^[14] Fifre: Yanlamasına çalınan, altı delikli üflemlî çalgı, küçük flüt.

^[15] Nıfsiye: Bir tür kısa ney.

camlaşmış, kurşuna dizilen sayısız asker kaçakları. Her gece bir karakolu basan Eşkiya Demirci'nin kestiği başlar. Karakolda çeşit çeşit işkenceler. Murat dayının ölümü. Tatilde âşâr^[16] damgacılığı. Ekin harmanlarının güzelliği. Ölümden sonra daha acı gelen Osmanlı İmparatorluğu'nun bozgunu.

İzmir Yunan işgalinde. Depolardan silah çekme. Kuvayimilîye gönüllülüğü. Havada meteliği tabancayla vuran Yörük Ali Efe, Zeybekler, Aydın Cephesi, Çine Köprüsü. “Köyceğiz Kuva-yimillîye Askeri Kumandanlığı'na tayin” ediliş. Toprak beylerinin vurdumduymazlıkları ve nobranlıkları^[17]. Dağ Türkmenlerinin sıcak ana yüreklilikleri. Litoğrafya'da elle basılan *Menteşe* gazetesi. Bolşevikler? Kızılılar! Bayrağımızın rengi. El altından İtalyanları çağıran Mutasarrıfa karşı gizli gençlik örgütü ve hücumlar. Muğla ansızın İtalyan işgalinde. Yunan'a karşıymış: “Gâvur değil mi?” Yağlı boya kartal resmiyle, yayan Marmaris yolları... Sıtmanın mezarlığa çevirdiği tüm köyler. Rodos'tan İstanbul'a aktarma.

Vefa Lisesi Müdürü'nün Kuvayimillîye kalpağını ve çizmelerini “talebeye yakışsınız” buluşu. Ailenin kökten işçileşmesi.”^[18]

H. Kıvılcımlı'nın “Kendi Kaleminden Hayatı”ndan gördüğümüz gibi, Münire Hanım, dul bir kadın. Kocasını kaybetmiş. Oğul Hikmet ise halkımızın deyişiyle yetim. Babasız büyümüş. Dayısı ve Eniştesi büyütmüş görünüyor.

Münire Hanım'ın (en azından) 2 Kızkardeşi var (**Seher** ve **Pakize**), 1 Erkek (**Murat**) kardeşi var.

Hollanda'daki Arşiv'de, “Biraderim Abdurrahman” diye başlayan bir Mektup var. Bu kişi, kardeşi midir?

Emin değiliz.

^[16] Aşar: Üründen onda bir oranında alınan vergi.

^[17] Nobran: Davranışı kaba, sert ve gönül kırıcı olan, nadan.

^[18] Hikmet Kıvılcımlı'nın Kendi Kaleminden Hayatı, Aktaran: Devrimci Mücadele Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, Eylül-Ekim 1989.

Bir (ya da birkaç) üvey oğlu var. Arşiv'deki mektuplardan okuduğumuza göre ondan/onlardan torunu/torunları var. Üvey kızı var mı bilmiyoruz.

Bir evlatlık var. O kesin.

Akrabaları var ama net bilgiler değil.

Başka var mı?

Kız kardeşlerinin çocukları var. Onu biliyoruz.

Bunu nereden biliyoruz?

Dayıları Hikmet Kıvılcımlı'nın onlara yazdığı (Hollanda'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'ndeki Arşiv'de bulunan) bir iki mektuptan, bir iki soluk, tozlu fotoğraftan...^[19]

Gördüğümüz gibi, Münire Anne, Annesi Fatma Hanım, Kızkardeşi Seher ve Oğlu Hikmet'le birlikte İstanbul'da yaşıyorlar. Bir de evlatlıkları var...

Yani 3 (hatta evlatlıkla 4) Kadın, bir Erkek çocuk birlikte bir yaşam sürüyorlar.

Ne zamana kadar?

Ölene kadar!

O yokluk, yoksulluk yıllarında 2 Kadın, işçileşiyorlar Hikmet Kıvılcımlı'nın dediği gibi. Geçimlerini kıt kanaat o işçi aylıklarla karşılamaya çalışıyorlar. Eş-Baba yok. Ondan bir gelir de yok...

Münire Anne, Oğluna hem Annelik hem de Babalık yapıyor.

Tabî Seher Teyze'yle birlikte...

Münire Anne ve Oğulları... Ağabeyini Tanımayan(!) Kardeş...

Hikmet dışında adını bildiğimiz bir üvey oğlu var: **Şerafettin [Demiryol]**. Hikmet Kıvılcımlı'nın Üvey Ağabeyi.

^[19] Bu Mektup'un tamamını Ekler bölümünde bulabilirsiniz: Ek 1, s. 137.

Şimdi bu ağabeyin varlığına ilişkin Hikmet Kıvılcımlı'dan bir anekdot aktaralım:

Yıl 1926. Hikmet Kıvılcımlı Haydarpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği Asistanı:

“Ben de, geçim için asistanlığa sığınmışım ve birikmiş ikişer üçer aylık mahkûmiyetleri temizlemek üzere ikide bir hapisaneye dalıp çıkıyorum. (...)

“Ben İstanbul Mehterhanesinde (şimdiki Adliye Sarayı arsasında) gene “son”: bir mi, iki mi aylık cezama girmiştim. Bitirmek üzereyim belayı. (...)

“Mehterhanede cezam bitmek üzere. 1. Şube Komünist Bürosu Şefi Sadullah bey gelmiş. Çağrılıp gittiğim Cezaevi müdüriyet odasında karşılaştınca şaşırdım ve fena kuşkulandım. İzmir’de bir şeyler olduğu kulağıma çalınmıştı.

“- Ooo! Doktor, buyur yahu...”larla bir iltifat yağıdırıyor ki, ürktüm. Onun birçok baskılarından geçmiştim. Her zaman bana yaşlı (ihtiyar) gözlerle bakıp, takma dişlerini kemire, geveliyeye “çok acıdığını” söyler, bildiğinden de caymazdı. Yalnız işkence odasından kaçardı.

“- Bunlar canavar Doktor. Söyle şu noktayı. Nasıl olsa biliyoruz. Boşuna canın yanmasın...”, derdi.

“Kimi yufka yürekliliğine inanacak gibi olurdum. Bir yol hiç unutmam. Bir nüsha (Sanırım “*Kızıl İstanbul*”) gizli Parti gazetesi yakalandı. Üstümde değil ama, benimle ilgili idi.”^[20]

(Bu olay, büyük olasılıkla 1934 yılı Nisan’ında gerçekleşen tevkifatır. Ve olay şöyle gelişip sonuçlanmıştır: – M. Gürdal Çingı)

“17 Ocak 1935 tarihli Rundschau’da çıkan bir protesto yazısından anlaşıldığına göre, 1934 kış başında Dr. Hikmet (Kıvılcımlı), (Şefik Hüsnü’nün kardeşi) Salahi (Birizkent) ve Eczacı Vasıf (Onat) gibi birtakım aydınlar tutuklanmış ve işkence edildikten sonra, Aralık ayında gizli duruşmalarla

^[20] Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 110-111.

yürütülen bir mahkemeye çıkarılmışlardır.

“19 Nisan 1934 günkü Cumhuriyet’te Dr. Şefik Hüsnü’nün erkek kardeşi Salahi ve kız kardeşi Leman’ın Dr. Hikmet’le kardeşi Marangoz Şeref’in (Şerafettin) Kızıl İstanbul ve 1 Mayıs Gazetelerini dağıttıkları suçlamasıyla tutuklandığı, 15 Mayıs’ta da bunlara Eczacı Vasıf’ın katıldığı, daha sonraya Şeref ve Leman’ın serbest bırakıldığı yazılıyor. 18 Ocak 1938 tarihli gazeteden, Dr. Hikmet’in beraat ettiği, Eczacı Vasıf’la Salahi’nin 4’er yıla hüküm giydiği anlaşılmakta.”^[21]

Bu olayı Süha Ünsal da şöyle anlatmaktadır:

“Hikmet Kıvılcımlı, 1934’deki bir tevkifat sırasında yapılan soruşturmada kendisinin hazırladığı “Kızıl İstanbul Dergisi”nde imzasız yayınlanan bazı yazılar nedeniyle polis tarafından sorguya çekilmiştir.

“Gerçekten de “Kızıl İstanbul” ve “1 Mayıs Gazetesi”nin dağıtılması gerekçesiyle 18 Nisan 1934’de bir grup komünist tutuklanmıştır. Bu grup içinde Şefik Hüsnü Değmer’in kardeşleri Salahi ve Leman, Hikmet Kıvılcımlı, kardeşi Şerafettin ile diğer bazı kişiler de vardır ve sonradan bu gruba Eczacı Vasıf Onat da katılmıştır.

“Bu grup Aralık ayına kadar tutuklu kalmış ve yapılan gizli duruşmalar sonunda bazıları mahkûm edilmiştir. An-

Komünistlik

Maznunlar arasına bir eczacı da karıştı

Bundan bir ay kadar evvel, «Kızıl İstanbul» ve «1 Mayıs» isimli gazeteleri gizlice şapiyografla bastırmak ve dağıtmak suretile komünistlik propagandası yapmaktan suçlu bazı kimse-ler tevkif edilmişti.

Mevkuflar arasında, evvelce mahkûm olan komünist doktor Şefik Hüsnü’nün hemşiresi Leman Hanımla biraderi Salâhi, doktor Hikmet ve Şerafettin Efendiler de bulunuyordu.

Evvelce muhakeme altına alınmış ve serbest bırakılmış olan komünist propagandası yapmakla maznun eczacı Vasıf Bey de bu meselede âlâkadar görülerek tevkif edilmiştir.

Tahkikata vaziyet eden dördüncü müstantiklik, âlâkadarların isticabına devam ederek araştırmaları derinleştirmektedir.

^[21] Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2009, s. 140-141.

cak, bu mahkûmiyetlerin sonradan temyiz mahkemesi tarafından bozulduğu söylenmektedir. Mahkemenin verdiği ve temyiz tarafından bozulan cezalar dört buçuk yıl hapis cezasıdır.”^[22]

Yani 1933 Ekim’inde Elazığ Cezaevinden çıkan oğul Hikmet, aradan 6 ay geçmeden tekrar tutuklanmış (ağabeyisiyle birlikte) ve 4 ay kadar tekrar cezaevinde kalmıştır...

Dolayısıyla Münire Anne’nin yolculuğu bu kez de ve bir kez daha, ver elini Sultanahmet Cezaevi olmuştur...

Kıvılcımlı Usta, Polis’te Kardeşinin Varlığını Bile Söylemez

Devam edelim Hikmet Kıvılcımlı’yı okumaya:

Benimsemedim. Fena halde sıkıştırdılar. İlk anda verdiğim karar ne ise ondan dönmem. Öyle bir gazete iştmişti. Ama ben onun ne yazıları, ne basılışı, ne dağıtılışı ile ilgili değildim. Öldürseler beni, boşuna... Göz göre göre suçu üzerime alamam, dedim.

Sadullah Bey, buldok dişlerini bileyen kovboylarına işaret etti:

“- Bırakın. Anlaşıldı. Yani öldürsek kabul etmeyecek.”

Masa üstünden gizli çıkmış gazeteyi sükûnetle aldı. Beni kolumdan tuttu:

“- Gel Doktor.”

İşkence odasından çıktı. O önde, ben arkada. Loş koridoru geçtik. Merdivenlerin yanındaki kocaman boş odaya girdik.

Kapıyı örttü. Benim yanıma sokuldu. Yavaş sesle elindeki gazete-dergiyi salladı:

“- Bak Doktor, bu senin çıkardığın gazete.”

“- Hayır.”

“- Tamam, sen gene “Hayır” de. “Evet” demen için ısrar et-

^[22] M. Süha Ünsal, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 1996, s. 49-50-51.

miyorum. Ancak bu gazeteyi çıkardığını sen de biliyorsun; ben de en az senin kadar biliyorum.

“- Yanılıyorsunuz. Ben öyle bir şey söylemedim.”

“-Tabîî söylemedin. Hiç söyler misin? Ama ben yanılmıyorum.”

“- Siz de yanılabilirsiniz.”

“- Ne demek? Elbet yanılabilirim ya... Bu gazeteyi senin çıkardığından hiç, en ufak bir şüphem yok.”

“- Sabit fikir gelmiş size.”

“- Yok, canım. Polislikte sabit fikre hiç gelmez. Bakma, ara sıra saçmaladığımıza. Olur. Yalnız bu gazetenin sence yazıldığını şimdi sana ispat edebilirim.

“- Yanımda imişçe konuşuyorsunuz. Bu gizli gazeteyi ben de bilmem kimin çıkardığını. Genç hevesliler olmalı.”

“- Mümkün. Belki sen basmıyorsun, dağıtmıyorsun. Ama yazılarını harıl harıl yazıyorsun.”

“- Nerede ise beni de inandıracaksınız.”

“- Uzatmak istemiyorum. Duyarlarsa, sana yapacaklarını biliyorsun. Kimse duymadan sana söylüyorum.”

Gazete-derginin sayfalarını birer birer açmaya ve oradaki makaleleri parmağıyla bana göstermeye başladı:

“- Bu yazı senin.”

“- Değil.”

“- Öyle de. Ama, senin olduğunu biliyorsun ya içinden, o bana yeter.”

...

“- Bu yazı da senin.”

“- Hayır.”

Böyle, dergide benim olarak gösterdiği yazıların hepsini gerçekten ben yazmıştım.

“- Beni aldatmadığını göstermek istedim. Ama şimdi senin bir yerini kırsalar, kabul etmeyeceğini de biliyorum. Adliye’de ispat lazım. Yarın bu yazıları senin yazdığını ikrar edecek on kişi buldum mu, konuşacağız seninle. O zaman inkâr da etsen, 10 şahit önünde hükmü giyersin... Yürü şimdi!”

Gorillerin av bekledikleri işkence odasına soktu beni. Emretti:

“- Alın şunun ifadesini. İmzalatın. Gazetesiyle birlikte, akşam olmadan adliyeye götürün!”

Kurtulmuştum. 50 yıllık sınıflar dövüşümde polise delil kap-
tırdığım tek olay bu gazete işidir. Orada dahi kimseyi karıştırmadım ve kendimi beraat ettirdim.

Gelin görün ki, bu olay, o zamanki “arkadaşlar” arasında, benim beceriksizliğime, konspirasyona gelmezliğime en büyük delil diye yayıldı. Hepsinin pantolonları tezek dolu olan kahra-
manlar, el birliği ile beni dikkatsizlik örneği gibi gösterme fırsatını ve tesellisini hiç kaçırırlar mıydı? Bunu arkadan ve sözde gizli yapıyorlardı!

Sadullah Beyi müdüriyet odasında görünce, “*Gene bir şey var!*”, dedim.

“- Müdür bey ahabımdır. Uğramıştım. Bir de seni görmek istedim, Doktor.”, diye gelişini yorumluyordu. Altından ne çıkacaktı?

Hoş beşten sonra:

“- Müdür bey, dedi. Doktor Hikmet, iyidir, hoştur. Gel, bir inadı vardır. Herkesin yüzde yüz bildiği şeyleri inkâr eder.”

“- Abartıyorsunuz.”

“- Abartmıyorum. Bak şimdi sana sorayım, ama çabuk, hemen karşılık ver: Senin kardeşin var mı?”

İzmirli Ragıp Usta beni bizim birader Şerafettin kanalından bulmuştu. Ne yaparım?

“- Bir düşünüyüm!”, deyiverdim. Sadullah da, müdür de kahkahayı koyuverdiler.

“- Yahu, insan kardeşi olup olmadığını söylemek için “düşünür” mü?

“- Pekiy, pekiy!”, dedi Sadullah ve gitti.

Tevkifattan birçok kimselere hep onu anlatmış:

“- Doktor mu? Ben böylesini görmedim. Kardeşin var mı, diye sordum. Onu bile sakladı. “Bir düşünüyüm”, dedi. Bugüne dek biz bir kardeşi bulunduğunu bilmiyorduk.”^[23]

Kısacası, bu bölümün başında söylediğimiz ve yukarıdaki aktarımdan da netçe gördüğümüz gibi, Hikmet Kıvılcımlı’nın bir (üvey) Ağabeyi var! Ama onu bile polise söylemek istemez.

^[23] Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 111-113.

İşkencelerden Hep Başı Dik Çıkan Bir Devrimci Önder

Hikmet Kıvılcımlı, bu işkencede olduğu gibi, ömrü boyunca karşılaştığı tüm işkencelerden de aynı bu şekilde alınının akıyla çıkmıştır. Polise; Partinin-Örgütün-Yoldaşlarının hiçbirisini, hiçbir sırrını vermemiştir. Ve Türkiye Devrimci Hareketinin bu konudaki Önderi de Hikmet Kıvılcımlı'dır şek ve şüphesiz.

Yoldaşlarının birçoğu, birçok Parti sırrını vermiştir polise, anlatmıştır sırları, hatta kendisini bizzat ele vermişlerdir, randevularda yakalatmışlardır ama o hiçbir zaman böyle bir zayıflık göstermemiştir. İnancı ve bilinciyle, iradesiyle, kararlılığıyla ölümü hiçe sayarak, Devrimci Mücadele uğrunda gelen her belayı, her cefayı, her eziyeti, her işkenceyi, her yokluğu yoksulluğu; “hoş geldi, safa geldi” diyerek karşılamıştır.

Ne diyordu **“Yol Anıları”**nda bu konuya-işkencedeki tutuma ilişkin:

“Ölümün bu işkencelerden acı olmayacağını düşünüyordum. Annem, Teyzem, Haminnem^[24], “Doktor çocukları”nın arkasından çok ağarlardı. Ölüm kurtuluştı, ne yapayım? Bana onca güvenen yoldaşlarım önünde, Polise teslim olmuş, canını inancından üstün tutmuş bir hain durumuna düşmektense, bin kez ölmeliydim.”^[25]

Hani **Kahraman Gerilla Che** ne diyordu, Bolivya’da savaşırken, 1966 yılında toplanan **“Üç Kıta Konferansı”na (Tricontinental Conference)** gönderdiği mesajda?

“Ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin. Savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa ve silahlarımız elden ele geçerse ve başkaları mitralyöz sesleriyle, savaş ve zafer naralarıyla cenazelerimize ağıt yakacaklarsa ölüm hoş geldi, safa geldi.”

Yani Hikmet Kıvılcımlı böylesine çelikten iradeye sahip bir Gerçek Devrimci.

^[24] Haminne: Anne veya babanın annesi, büyükanne. Nene.

^[25] Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 120.

İki Oğluyla da Hapis Yatan Bir Anne

“(…) Doktor Hikmet, Elazığ Cezaevinde iken annesi Münire Hanım 1932 Ocak ayında tutuklanarak Elazığ’a gönderilmiştir. İstanbul’da yaşayan Münire Hanım’ın tutuklanarak Elazığ’a gönderilmesi hakkında başka bilğimiz yok, ancak tutuklamaya yol açan suçun muhtemelen cezaevi ziyaretleri sırasında işlendiği ve Münire Hanım’ın Dr. Hikmet ile TKP arasında kuryelik görevi yaptığı ihtimali akla gelmektedir.

“Dipnot: Tevkif Müzekkeresi

“Nuri kızı Münire hakkında, “Cürmün ehemmiyetinden dolayı” tevkif edilerek Elazığ Tevkifhanesine gönderilmesini isteyen 24 Ocak 1932 tarihli tevkif müzekkeresi.”^[26]

Bu ceza ve mahkûmiyet, Münire Anne’nin bildiğimiz ilk hapisliği. Ama son hapisliği olmuyor ne yazık ki...

Okuduğumuz gibi, Tevkif Müzekkeresindeki tarih: 24 Ocak 1932.

Süha Ünsal’ın da; “tutuklamaya yol açan suçun muhtemelen cezaevi ziyaretleri sırasında işlendiği ve Münire Hanım’ın Dr. Hikmet ile TKP arasında kuryelik görevi yaptığı ihtimali akla gelmektedir”, şeklinde, “ihtimal” olarak belirsiz bir şekilde yazdığı olay, aynen öyledir:

hikmet veya dairesi, *Dr. Hikmet* b. *g.* Dosya No. *...*

Tevkif müzekkeresi

Adı ve soyadı: *Münire Hanım*
Sekli: *...*
Yaşı: *...*
İkametgâhi: *...*

Maddemizi mazmun bulunan yukarıda adı, saati, şekli ve kuyulmuş yazılı *...* num [?] *...*

den dolayı Ceza muhtemelen usulü kanununun 104 maddesi muvabince tevkifine karar verilmiş olmakla iftiharının tevkifi ile *...* tevkifhanesine sevk ve teslim edilmesini zımmdan *...*

24 - 1 - 1932

İhtar: [?] Buza 480 m. maldenle yarıb tevkif mahkemelerinden hangisine istinat ile tevkif kargarı unig ise o sehop yazılacaktır.

Münire Anne hakkında
24 Ocak 1932 yılında hazırlanan
“Tevkif Müzekkeresi”

^[26] M. Süha Ünsal, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 1996, s. 49-50-51.

**Münire Anne, Elazığ'a Parti göreviyle gitmiştir!
Ve oğlu Hikmet'le aynı cezaevinde hapis yatmıştır!**

Elazığ ve Diyarbakır Cezaevlerinde yatan Komünist mahkûmlar, Yurtiçi ve Yurtdışı Parti Merkeziyle ve Komünist Enternasyonal'le, Enternasyonal'e bağlı olarak dünya çapında Komünist Mahkûmların sorunlarıyla ilgilenen MOPR (Uluslararası Kızıl Yardım) Örgütüyle de mektuplar aracılığıyla ilişki içindedirler. Partiyle organik bağı sağlayan da görüldüğü kadarıyla Münire Anne'dir. Partinin mahkûmlara gönderdiği malzemeler (illegal mektuplar, kitaplar, bildiriler vb.), O'nun aracılığıyla ulaştırılmaktadır cezaevine.

Bunun böyle olduğunu netçe biliyoruz.

Nereden?

Yine Enternasyonal dosyalarından.

Elazığ Cezaevin-den çıktıktan sonra Moskova'ya giden mahkûmlardan As-simokopulo'nun 20 Şubat 1934'te Enternasyonal'e sunduğu rapordan aktaralım ilgili bölümü:

“A r a m a d a n sonra, Doktor'un annesini tevkif ettiler. İllegal mektuplar ve küçük bildiriler, ayrıca Doktor'un kimi kitapları bulunmuştu; ancak ne o ne de ben, bulunmuş kitaplar ve yazılar

Münire Anne, Hikmet Kıvılcımlı ve diğer Elazığ Mahkûmları...

için mahkemeye çıktık. Sadece birkaç kez Doktor’u sorgu hâkimine çağırdılar. Annesinin tevkifine gelince, bunu duyduğunda, şöyle dedi: “Oldukça çalıştı, bir istirahati hak etti.” Ve gerçekten de bir yıllık bir istihattan sonra kadın beraat etti.”^[27]

Annesi için; “Oldukça çalıştı, bir istirahati hak etti.”, diyen Hikmet Kıvılcımlı, bundan 92 yıl önce, 1929 Davası sonuçlandı-ğında da, kararı okuyan hâkime ne demişti, hatırlayalım:

“(…) Doktor Hikmet ise kahverengi şapkasını giyerek, büyük bir soğukkanlılık ile:

“- Hepimiz çıkarken Kızıl bir Profesör olarak çıkacağız, demiş ve gülmüştür.”

“Adı geçenin annesi de kararı sessizce ve soğukkanlılıkla dinlemiştir.”^[28]

Münire Anne nasıl davranıyor, oğlunun hüküm giydiği mahkeme salonunda?

“Kararı sükut ve itidal ile [sessizce ve soğukkanlılıkla] dinliyor.

İşte Hikmet Kıvılcımlı budur!

İşte Münire Kıvılcımlı budur!

^[27] TKP 1929 Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, s. 266.

^[28] Hizmet Gazetesi, 17 Temmuz 1929. Aktaran: TKP 1929 Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, s. 109.

Münire Anne Parti İçin Görevde

Aşağıdaki mektup da, Münire Anne imzalı. Ve 1931 yılı 11 Mart'ında Elazığ'dan ve görünüşte “**Haminne**” denerek, annessine yazılmış.

Ancak, okuyacağınız gibi, mektubun içeriği gözönüne alındığında Hikmet Kıvılcımlı tarafından Partiye yazıldığı kesindir.

Bu Mektubunda Hikmet Kıvılcımlı, Elazığ ve Diyarbakır tutuklularından olan ve tahliyesi gelen mahkûmlardan üçü hakkında, cezaevi yaşamına ilişkin bilgiler verir. Ve bu Yoldaşların İzmir, İstanbul'a ulaştıktan sonra, Partinin onlara yönelik yapması gerekenler hakkında önerilerde bulunur.

Parti'ye gönderilen bu raporun-mektubun Münire Anne'nin ağzından akrabalarına yazılmış gibi kaleme alınması illegalite gereğidir.

Kaynağımız, yine Komünist Enternasyonal'in tozlu dosyalarından aktaran **Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜS-TAV) Yayınları**'ndan çıkan “**1929 TKP Davası**”, adlı kitap.

Okuyalım şimdi Mektup'u:

11.3.1931

Haminne

İşlerinizin bir intizam almasından ve borç, alacak meselesinin müspetleşmesinden memnun oldum. Borcumun zannettiğim kadar ihmal edilmemiş olduğunu, epey zamandır alacaklımdan hiçbir feryat vesaire, mektup almayışım ile anlıyorum. İnsanlar tuhaftır, işleri oldu mu, muayyen ahbablık formalitesini bile ihmal ederler. Yalnız Ahmet Kaya'dan, gene yalnızlığına vb. dair bir şikayet haberi aldım. Bu çocuk epiyce dengesiz olmakla beraber o kadar fena değildi. Ailesi muntazam yardım edemiyormuş.

Nisan başında buradan İzmir'e gitmek üzere Salamon Beresi çıkıyor, yaşımdan istifade ederek iki sene almıştı. Kendisi, hamursuz bayramında çiy yemeyen ve ilk intibasında ağlayan bir Moizin sadık kolu iken şimdi bıyık sahibi bir müthiş imansız haline gelmiştir. Geçen müddetini boş geçirmede. Ekonomi ve toplum bilimi vs. hakkında Türkçesini, hiç olmazsa ilmi sahada ana lisanından fazla ilerletti. Annesi proleter. Kendi garson dö

büro. Herhalde İzmir’e gider gitmez geçimi için bir iş arayacak. Ben oradaki akrabamızın adreslerini -hiç mektup yazmadığım için- bilmiyorum. Herhalde bir tüccara filan tavsiye edilebilecek kadar namuslu, işgüzar ve burada oldukça kontabilitesini [defter tutmasını-muhasebesini] ilerletmiş bir gençtir. Mahut Ragıpların gadrine uğramazsa, suiistimale sapmayacak kadar güvenilir görünüyor.

Diyanbekir’den de iki kişi aynı tarihte çıkacak. Bunlardan “Küçük” denilen Bulgaristanlı Ahmet güçsüz kuvvetsiz, zayıf bir genç. Galiba İstanbul’a gidecek. Bunu ahlâken temiz biliyorum. Geçirdiği sarsıntılar ne olursa olsun büsbütün çökmemiş olsa gerek. Esasen kapalı günlerinde iyi bir muhitte [çevrede-ortamda] bulunsaydı çok güzel yetişebilirdi. Bilgi itibarı ile çok geride kalmış olacak. Özetçe her iki genç de birincisinin epey düzelen manevi gücü, ikincinin ümitsiz olunamayacak derecedeki ruhi gevşekliği hayatta gelişimiyle kaybolacak ve olumlu eğilimlere yer bırakacak niteliktedir.

Üçüncü, gene İzmir’e gidecek olan Şükrü Naili ilk görünüşünün bıraktığı izlenimlerimizle beraber hayal kırıklığı yaratmıştır. Mahut Ragıp ustanın çıraklığından başka tutulacak tarafı kalmamıştır. Becerikli, fakat bu beceriyi provokasyon sahasında da lüzumsuz bir israfla kullanmış bir zavallı mütereddidir. Daha İzmir’de iken sapıtmıştı, sonra büsbütün ölmüş.

Size gönderebileceğim hediyelerin kırılmak ihtimali var. Onunçün yalnız İzmir’deki akrabaya elimden gelebildiği kadar herhalde kendilerini memnun edebilecek ufak tefek hediyecikler göndermeyi düşünüyorum. Oradan size de isterseniz bir kısmı verilsin.

Size de “inşallah” çıktığım zaman bol bol hediyeler getirmeyi düşünüyorum.

Selam, selam...

Kızınız

Münire

(Aslı Türkçe)^[29]

[29] TKP 1929 Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, s. 172-173.

Hapis Cezaları Bile Münire Anne'yi Yıldırıyor

Münire Anne, bu cezadan, hapislikten sonra geri durmuş mudur Komünist faaliyetlerinden? İşçi Sınıfı için, halk için mücadelesinden vazgeçmiş midir? Yılmış mıdır?

Hayır! Olur mu öyle şey!

Olmamış da zaten: Elazığ Cezaevinden çıkar çıkmaz (tam olarak hangi ay tahliye olmuştur bunu bilmiyoruz şimdilik ama 24 Ocak 1932'de tevkif edildiği ve bir yıl sonra tahliye edildiğine göre 1933'ün Ocak ayında tahliye edilmiş olmalı) mücadelesine kaldığı yerden devam etmiştir. Bunu da netçe biliyoruz.

Nereden biliyoruz?

Polisin Komünist operasyonlarından.

1933 Mayıs ayı başında, TKP'nin 1 Mayıs bildirilerini dağıtmaktan bu kez de diğer oğluyla-Şerafettin'le hapis yatmıştır.

Bu konuda da elimizde basında çıkan gazete haberleri ve TKP'nin Merkez Yayın Organı "Orak-Çekiç"te yayımlanan kimi bilgiler var.

Okuyalım bunu:

"1933 Yılı İçinde TKP

"(...)

"1 Mayıs bildirileri, İstanbul'da yeni tutuklamalara yol açmıştır. Bu olay dolayısıyla 7 ve 9 Mayıs 1933 tarihli *Milliyet*'lerde ("Komünistlerin İçyüzü" ve "Komünistlerin Dimağ [Beyni]") [olan] her iki keresinde de resmi basılan Dr. Şefik Hüsnü suçlanmaktadır:

“Dr. Şefik Hüsnü tekrar fesat ve tahrik sahnesinde göründü. Üçüncü Enternasyonal’den binlerce lira alıyor, birer ikişer liraya tutulan Çingenelerle beyanname [bildiri] dağıtılıyor. (...) 1 Mayıs’ta işçilerin yoğunlaşmış bulunduğu yerlerde komünistlik tahrikâtı [ajitasyonu] yapmak maksadıyla bildiriler dağıtan 13 kişi dün adliyeye verilmişlerdir.”

“Haber-yorumda bundan sonra tutuklananların kimlikleri açıklanıyor. Elazığ hapishanesindeki Dr. Hikmet’in (üvey)^[30] annesi Münire hanım ve (üvey) kardeşi Şerafettin (...).

“(…)

“Yıl sonuna doğru Mayıs sanıklarının davası bitmiş; İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi, İsmail Hakkı, Marangoz Ali, Halil, Hüseyin ve Kadri’yi 3’er yıl 4’er ay; Marangoz Mehmet, Hasan, Ramazan, Şerafettin ve Münire’yi 4’er yıl hapse mahkûm etmiştir. Mehmet, Yaşar ve İzzettin beraat etmişlerdir. Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Affı, Komünistlik mahkûmlarının aldıkları cezaların üçer yılını kapsadığı için, geri kalan 4’er ayı da fazlasıyla yatmış olan birinci kategori hükümlüler salıverilmiştir. Bak. Cumhuriyet, 24 Kanunevvel [Aralık] 1933”^[31]

Yani Münire Hanım ve oğlu Şerafettin, 1933 yılında 4’er yıl hapse mahkûm olmuşlar, cezalarının 3 yılı, Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Affından ötürü 1 yıla inmiştir.

Gözaltına alındıkları Mayıs başından mahkemenin sonuçlandığı Kasım sonuna kadar 7 ay tutuklu olarak kaldıktan sonra 5 ay daha yatarak cezalarını tamamlamışlardır.

Bu ceza ve mahkûmiyet, Münire Anne’nin bildiğimiz ikinci hapisliğidir.

Şimdi de bu tutuklamayla ilgili gazete haberlerini okuyalım:

^[30] Burada bir yanlışla ya da dizgi hatası var. Münire anne Hikmet Kıvılcım-ı’nın “üvey” değil, öz annesidir.

^[31] Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, s. 132-135.

Münire Anne Boylu Boyunca Kavgaya Girmişti

Zabıta [Polis] komünistlerin matbaasını keşfetti

Son tahkikat neticesinde Münire, Fatma ve Mükerrerem isminde üç hanım da zan altına [şüpheli olarak gözaltına] alındılar.

Polis şehrimizde komünistlik ajitasyonu yapanlar hakkındaki tahkikatına devam etmektedir. Yeniden mühim cürüm [suç] eşyası bulunmuş ve bir kısım komünistlerin toplantı yeri olarak kullandıkları Küçük Ayasofya'da Hakkı Efendinin evi araştırılarak şebekenin elebaşları yakalanmıştır.

Bundan başka gene Küçük Ayasofya'da Evkaf [Vakıflar] idaresince oda oda kiraya verilen Mehmet Paşa tekkesinde de komünistliğe dair beyannameler için gizli bir matbaa vücuda getirildiği haber alınarak sıkı bir araştırma yapılmıştır.

Tekkede kiracılarından muhacir Mükerrerem Hanımın odasında komünist beyannamelerinin basılmasına mahsus bir baskı makinesi, Fatma Hanımın odasında da beyannameler ve önemli notları içeren bir defter bulunmuştur.

Bu tekkede büyük validesiyle birlikte oturan İştîp muhacirlerinden Münire Hanımın vaziyeti dikkate değer görülmüştür. Münire Hanımın oğlu Doktor Hikmet Ali Bey dört sene evvel komünistlik meselesinden mahkûm olmuştu.

Münire Hanımın da komünistlik işleriyle yakından alakadar olduğu anlaşılmış ve kendisi polis müdüriyetine götürülerek gözaltına alınmıştır. Fatma ve Mükerrerem Hanımlarla tekke oda-

Münire Anne'nin ismi, devrimci faaliyetlerinden dolayı gazete sayfalarında...

başısı Huriye Hanım isticvaplarında [sorgularında] bu işlerden haberdar olmadıklarını söylemişlerdir.

Huriye Hanım bir muhabirimize demiştir ki; “Tekkımızde oturanlar arasında Münire Hanımdan başkasının komünistlikle alakasını bilmiyoruz. Münire Hanım, komünistliğe ait şeyleri tekkeye kendisinin koyduğunu itiraf etti ve polisler kendisini alıp götürdüler. Matbaa makinesi bulunan odada oturan Fatma Hanım hastadır, böyle işlerle uğraşacak halde değildir.”

Münire Hanımın validesi Nafia Hanım hiçbir şeyden haberi olmadığını iddia etmektedir. Soruşturma neticesinde yeniden tevkifat [tutuklama] yapılması muhtemeldir.”^[32]

Gizli matbaa Dr. Hikmet’in annesi Münire Hanım idaresinde idi

İstanbul, 7 (H. T)- Zabıta, Komünistlerin dağıtmakta olduğu beyannamelerin basıldığı gizli matbaayı ortaya çıkarmaya muvaffak olmuştur.

Bu matbaa, Ayasofya civarında bulunan ve Evkaf Müdüriyeti tarafından oda oda kiraya verilmekte olan Mehmet Paşa Medresesinde bir odada oturmakta olan Münire Hanım’ın odasında tesis edilmiştir.

Münire Hanım, komünistlik dolayısıyla evvelce 4 sene hapse mahkûm edilen Dr. Hikmet’in annesidir.

Münire Hanımla birlikte Fatma ve Mükerrrem isminde iki kadın daha nezaret altına alınmış, ilk tahkikatta bu iki hanım matbaa ve komünistlik işleriyle alakaları olmadığını ve matbaayı Münire Hanımın idare ettiğini söylemiştir.

Dünkü telgrafta Adliyye verildiği bildirilen 13 komünist arasında Rusya’dan tahsilden yeni gelerek komünistliğe başlayan İsmail Hakkı, Ali ve Mehmet isminde üç kişi ile beyannameleri dağıtan beş çingene vardır.

Bu ajitasyonu Berlin’de hâli firarda bulunmakta olan Doktor Şefik Hüsnü’nün idare ettiği anlaşılmıştır.^[33]

^[32] Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs Pazar 1933.

^[33] Anadolu Hizmet Gazetesi, 1933.

Komünizm tohumu saçanlar

Teşkilatı üç kişinin idare ettiği anlaşıldı

Polis komünistlik propagandası yapanlara dair soruşturmaya devam etmektedir. Şimdiye kadar gelişen soruşturma, yalnız bildirileri dağıtmak ve yapıştırmak gibi propaganda işleri ile uğraştığı zannolunan komünist maznunlarının [sanıklarının] arkasında mühim bir gizli teşkilat bulunduğunu meydana çıkarmıştır. Bu teşkilatı idare edenlerin geçenlerde yakalanan ve adliyeye verilen 13 kişilik kafiyele dâhil bulunan, diğer ismi Necdet olan İsmail Hakkı, Mehmet nam diğerle Kadri, Ali Müstear [Takma-Kod] ismini taşıyan Nadir isminde üç genç olduğu da anlaşılmıştır.

Bu üç kişi evvelce İstanbul'da komünist partisi mensuplarının aracılığı ile Almanya'da bulunan Şefik Hüsnü ile temasa geçmişler ve Şefik Hüsnü'nün yardımı ile evvela Almanya'ya giderek orada bir müddet kalmışlardır. Şefik Hüsnü, bu üç gence maddi yardımda bulunarak kendilerini Rusya'ya göndermiş ve orada Şark Darülfünununda [Doğu Üniversitesinde] tahsillerini temin etmiştir. İsmail Hakkı, Mehmet ve Nadir bu Üniversiteyi bitirdikten sonra tekrar Almanya'ya giderek Şefik Hüsnü'den talimat almışlar ve memleketimizde komünist teşkilatını kurmak üzere bundan 7 ay evvel şehrimize gelerek çalışmaya başlamışlardır.

Üç arkadaş evvela kendilerine Ayasofya'daki Mehmet Paşa Medresesinde komünist Dr. Hikmet'in annesi Münire Hanımın ikametgâhını merkez yaparak faaliyete geçmişler, kendilerine taraftar tedarikine koyulmuşlardır.

Teşkilatçılar bilhassa işçi çevresinde kendilerine taraftar aramışlar, buldukları kimseler içinde zeki, akli işe yatkın kimseleri gene Şefik Hüsnü'nün idare ettiği merkez vasıtası ile Moskova'daki Doğu Üniversitesine göndererek komünist yetiştirmek için tertibat almışlardır.

“(…)

Komünistlik örgüt ve ajitasyonunu bizzat idare eden bu efendiler yazdıklarımızı tamamen itiraf etmişlerdir.

Diğer suçlulardan bir kısmı da komünist olduklarını saklamamışlar, bazıları da para para karşılığında bildirileri dağıttıklarını söylemişlerdir. Yedinci sorgu hâkimi Rıfat Bey dün de

dağıtanlardan bir kısmı dün haklarındaki polis soruşturması bittiği için adliyeye bunların evlerinde, üzerlerinde bulunan suç aletleri de adliyeye teslim edilmiştir. Adliyeye verilenler arasında Münire, Mükerrerem, Fatma isminde üç de kadın vardır.

Bunlardan Münire Hanım evvelce komünistlik-

ten mahkûm olan ve halen dört senelik mahkûmiyet müddetini Elaziz hapishanesinde geçirmekte olan Doktor Hikmet'in annesidir.

Mükerrerem ve Fatma Küçük Ayasofya'da Mehmet Paşa Medresesinde oturmaktadırlar. Bunların odasında bildiri basmaya mahsus baskı makinesi ve bildiriler bulunmuştur. İstanbul'daki ajitasyoncuları Almanya'da bulunan Şefik Hüsnü'nün idare ettiği anlaşılmaktadır. Yedinci sorgu yargıcı Rıfat Bey dün komünistlerin sorgularına başlamıştır.”^[36]

Okuduğumuz gibi, Münire Kıvılcımlı boylu boyunca mücadelenin içindedir.

Mehmet Paşa Medresesi'nin “Tekke Odacığ”nda annesiyle yaşarken, hem TKP Merkez Komite Üyelerini saklamakta, onlara güvenilir liman olmakta, hem de Parti matbaasını korumakta ve kullanılmasını sağlamaktadır.

“Tekke Odası”nın Sırrı...

Peki gazete haberlerinde adı geçen bu “Tekke”yi biz bir de nereden biliyoruz?

Hikmet Kıvılcımlı'nın “Günlük Anıları”ndan...

^[36] Vakit Gazetesi, 8 Mayıs 1933.

Burada, konumuzun tarihsel akışını bozma pahasına, bu konuya girmek istiyoruz.

1929 Davası mahkûmlarının cezaları bitmiş, mücadeleye inancını yitirerek dökülenler ve yurtdışına (Sovyetler Birliği'ne) gidenler (bunlar da ülkede kalıp mücadeleyi göğüsleyemeyenlerdir özünde) hariç yüreği yetenler, inancını yitirmeyenler görev yerine, görev başına dönmüştür.

Hikmet Kıvılcımlı Usta da tüm ömrü boyunca olduğu gibi, TKP Merkez Komite Üyesi olarak, görev başındadır.

“Gel zaman, git zaman, Süreyya Paşa tekstil fabrikası grevi oldu. Bir manyak işçi, artık polis kışkırtmasıyla mıdır bilmiyorum. Nâzım’a da uğramış. Akıl sormuş. Kendisine çok güvendiğim Bastoncu da, hücresinin bir çatlağı önünde ve kemik veremi bacağına rağmen uğradığı işkence altında beni “tanıdığını” söylemek zorunda kalmış. O da yetmiş.

“Paldır küldür tevkif edildik. Adliyenin Kapıaltı’nda Nâzım’la aynı suçtan buluştuk.

“- Ee, Hikmet, dedi. Görüyorsun ya. Polisle aynı davadan içeriye düştün.

“- Ulan, gene saçmalama. Nedir bu mesele?

“- Hiç. Biri geldi. Senin kitaptan bir cümleyi anlamamış, bana sordu. Gitti. Meğer gizli örgüttenmiş. Beni de yakaladılar. Ya sen?

“- Ben hiçbir şey bilmiyorum.”

“Az sonra birer ikişer grevciler, Nâzım’a lügat soran kavruk çocuk, bizim aksak Bastoncu getirildiler. Kimi Nâzım’dan bir şiir okumuş, kiminde benim kitapçıklardan çıkmış.”^[37]

Sonuç: Bir kez daha tutuklanma!

Hangi yıl?

1936 yılının son günlerinde gözaltına alınış ve 1937 yılının ilk günlerinde tutuklanma.

^[37] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 72.

İşte bu cezaevi sürecinde Hikmet Kıvılcımlı ve Nazım Hikmet aynı koğuştta ve hatta (Nazım'ın isteğiyle) aynı odada kalmaktadırlar.

Cezaevine atıldıkları ilk gece Hikmet Kıvılcımlı ve Nazım sohbet ederler. Nazım'ın isteği üzerine Kıvılcımlı, Nazım'ın şairliğine ve şiirlerine ilişkin bilimsel değerlendirmeler yapar, önerilerde bulunur samimice...

(Burada bir parantez açalım: Nazım, TKP'den atılmıştır. Çünkü Partiden bağımsız ve habersiz bir örgüt kurmuştur, kimi poliste çözülmüş, ihbarcı olmuş eski TKP'lilerle. Parti ve Enternasyonal de Nazım'ın bu örgütünü: Polis-Troçkist örgütlenmesi olarak belirtmekte ve TKP üyelerini bunlara karşı uyanık olmaya, bunlara karşı mücadele etmeye çağırmaktadır Parti Yayın Organı "Orak-Çekiç" Gazetesi'nde.)

İşte Nazım bundan ötürü:

"- Ee, Hikmet, dedi. Görüyorsun ya. Polisle aynı dâvadan içeriye düştün", demektedir.

Nazım Hikmet, Cezaevindeki Ortak Yaşam Kurallarına Uymuyor

Devam edelim Hikmet Kıvılcımlı'yı okumaya:

Bu geceden sonra Nâzım bana karşı aşırı dostluk gösterilerini gittikçe arttırıyordu. Bir genç hapisaneler müfettişi musallat oldu. Bizi localara aktarttı: *"Komünistleri nasıl öteki mahpuslarla bir araya katarsınız!"* Localara geldik. Herkese birer oda.

Nâzım aynı odada kalmamızı istedi. Döşekleri bitıştirdi. Yor-

ganlarımız ayrı ama, her sabah Nâzım'ı üstümde bulup uyanıyorum. Yataklarımızı daha mesafeli koymamızı sertçe hatırlattım. Alındı. Başka locaya geçti.

Bir elli lira yardım geldi. İlk günler, bizim ev Tevkifhaneye pek yakın olduğu için, annem yemek getiriyor. Birlikte yiyoruz. Nâzım o elliliği elime sokuşturdu:

“- Annen bu para bitinceye dek ikimize iki kişilik yemek getirsin, Hikmetçiğim, olmaz mı?

“- Olur.”

Bir ay yağlı, ballı yedik. Nâzım'ın “hot sosyete”den sempatanları çok. Hısım akrabası, Bâbiâlî^[38] ahabları her gelişte kucakla şekerleme, pasta, yiyecek getiriyorlar. Dikkat ettim. Komunayız. Bana ne gelse ortak bölüşüyoruz. Nâzım'a gelenlerin en az yarısı yolda eriyor.

“- Ne oldu Nâzım?”

“- Palabıyık aldı... Gardiyanlar kapıştı...”

Çocuklar haber veriyorlar. Nâzım, kendisine getirilenleri, gelenlerle birlikte öğütüyor... Eh, hakkıdır. Ona getirilmiş. Ama, niçin “Komuna” kuruldu? Zaten çok şey yiyemem. Prensip dışı gidiş beni rahatsız ediyor.

Biraz daha ekonomi yapar: öteki çocuklara da az çok pay verebiliriz. Birkaçının provokatörlüğünden kuşkuluyuz. Bastoncu fukarası yüzde yüz namuslu. Bir şey istemiyor. Açlıktan ölür, istemez. Ama, bizim tıka basa yememiz gücüne gidiyor. Nâzım, bugün Hacıbekir'den bir kilo çukolata gelse, ertesi gün dibini buluyor. Bir kilo kaşkaval geliyor: Komuna'ya yarısı girmiyor.

Anlaşıldı. “Yüksek” edebiyat ve ideoloji göklerinden yeme içme tabanına düştük mü: idealizm, sosyalist eşitlik, hiç değilse adalet aksıyor. Oğlan bol almış. Fedakâr görünüşü altında fena halde boğazına düşkün, hattâ pis boğaz. Her gün de mide fesadından ölecek.

“- Nâzım, galiba çok yiyorsun!

“- Ne yiyorum be kardeşim? Sana gelen yemeği beraber paylaşıyoruz. Bak sende hazımsızlık oluyor mu?

[38] Babiali: 1. Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi. Tanzîmat'tan önce sâdece sadrâzamların makâmı ve ikâmetgâhı iken daha sonra bâzı önemli bakanlıkları ve dâireleri de içine almış, zamanla İstanbul'da bu dâirelerin bulunduğu Sirkeci ile Cağaloğlu arasındaki semtin adı olmuştur. Gazete ve kitapevlerinin bu semtte bulunması sebebiyle İstanbul Basını da bu adla anılmıştır. H. Kıvılcımlı da bu anlamda söz etmektedir Babiali'den.

“Ya o ziyaretçilerin getirdikleri?” diyemiyorum. Alınacak. Her ziyaret günü Nâzım’ın midesinden çatlayacakmışça krizler geçişi de tesadüf değil. Bir yorum yapmalıyım:

“- Ben yakıyorum, Nâzım. Sen yatıyorsun. Sabahları idmana alıştırımadım seni. Duşa dersen, yanaşmak bile seni titretiyor. Hiç değilse idman yapsan hazımsızlığın azalır.

“- Yok, bende, anadan doğma böyle... Ailece hazım güçlüğü derdimiz var.

“- Ailece zengin sofralısınız da ondan.

“- Hapisanede de mi zengin? Aynı şeyleri yiyoruz. Sen tığ gibisin. Ben yerimden kalkamıyorum. Natura^[39] meselesi.

“- Geziyorsun ya.

“- Gezmek yetmiyor. Gezmeyi de, biliyorsun, şiir yazmak için göze alıyorum. Her gün de şiir yazılmaz. Velhasıl hastayım. Dilime bak.”

Ağır paslı bir dil. “Ziyarete aldıklarını yeme!” nasıl dersin? Ufak tefek tavsiyelerle geçiştiriyorum.

Ötede, birinci ay geçti, ikinciye dolduruyoruz. Annem ufak tefek sızıltılar dokunduruyor. Açık söyleyemiyor. Ziyarete geldikçe havadan soruyor:

“- Hikmet, o elli lirayı vereli kaç gün oldu?

“- Ne var? diyorum.

“- Hiiç, diyor. Aklına bir şey gelmesin. Aklıma geldi.”

Benim “aklımdan” nasıl geçmez. *Fakir Tekke odasında* [biz italikledik. – M. Gürdal Çıngı] kira ucuzdu. Annem de, Teyzem de işe gidiyordu. Haminne, evlâtlık 4 kişi, iyi kötü geçiniyorlardı. Elâzığ dönüşü tuttum, daha iyi çalışabilmek için, “aile”yi Kasap Osman Sokağı 14 numaraya taşındım. En üst katta ön büyük oda 4’lerin. Arka yüklük uydurması yer: benim kütüphanem, yataktanem, her şeyim... Orta katın bir odasına iyi kötü kiracılar girip çıkıyor. Her giriş çıkışta kira takıntıları ve kavgalar bitmez tükenmez. En alt, taş tabanlı odacığa doğru dürüst bir kiracının girdiğini ve aybaşında ödemesini yapıp çıktığını hatırlamıyorum.

Oysa 14 numarayı, Orta ve Alt odalar başkalarına kiralanmak yolu ile karşılanması kolaylaşacak bir ev diye hesaplayıp tutmuştum. Onlar bir şey getirmeyince, ev kirası kendi başına taşınmaz bir yük oluyor.

[39] Natura: İnsanın yaradılış özelliği. İnsanın yaratılıştan gelen yapısı.

Arada Annem artık işe gidemez oldu. Haminnenin hastalığı gittikçe arttı. Evlâtlığın her sınıfını iki yılda bir geçtiği okul masrafları Cumhuriyet sayesinde arttıkça artıyor...

Ve bütün bunların toptan masrafları: tek başına Teyze hanımın, her sabah namazı Sultanahmet'ten Cibali tütün deposuna yayan gidip gelerek alabildiği yaprak tütün işçisi ücreti ile karşılanacak...

O yetmedi. Ben çıkageldim. Kıvılcım Kütüphanesi bir gün başabaş geliri giderini kapatan ticaret evi olmadı. Her kitaba cepten peşin para bulunacak. Satışlar polis kordonu altında öldürülüyor.

Bir de ben hapse düşünce, teyzenin işçi gündeliği onca yükü nasıl taşıır?.. Ama annem her gün sabah akşam iki öğün meyveleri, yoğurtları, hatta benim içmediğim sigaraları taşıyor, ha taşıyor.

Kendisine ilk 15 gün hesabı için 50 lirayı uygun gören Nazım'dı. 30 gün geçti, 45 gün geçti, ses çıkmıyor. Nazım 50 lirayı 15 gün bir kendisinin masrafı olarak hesaplamıştı. Ben o zaman itiraz etmiştim:

“*Yeriz Hikmet, demişti. Ben çok yerim. Kendi başıma harcasam, günde iki öğün, 3 değil 5 lirayla da doymam. Kahvaltısı ayrı.*”

Pek boğazlı olduğunu sonradan öğrendim, ikinci 15 günü, benim yediklerime mahsup saydım.

Üçüncü 15 gün dişimi sıktım. Nâzım keyifle yiyor üzümünü, bağını sormuyor.

Oysa Nâzım “Kadıköy”de oturuyor. İstanbul zenginlerinin yatağı. Babası en büyük Kadıköy Sinema ve Tiyatrosunun Müdürü, eski Matbuat Umum [Basın Yayın Genel] Müdürü... Yükünü yapmamış olamaz. Ana tarafı paşalarla dolu. Nâzım'ın kitapları ve plâkları tek başına bir ortahalli evi geçindirir.

Ayrıca “hot sosyete”den yardımların eksik olmadığı, her ziyaret günü getirilen yükle hediyelerden belli.

Nâzım benim sırtında, ben annemin, annem, haminnem, evlâtlık hep birden yaprak tütün işçisi Seher Hanımın sırtındayız. (Bana hekimlik yaptırtılmıyor!)

Kırk beşinci gün bu manzara beni “isyana sevk” etti. An-neme kesinlikle: “Bir kişilik yemek getir” dedim. Geleni gene Nâzım'la paylaşmaya devam ettim.

Nâzım insanla alay ederce gelen bir kişilik (annem onu gene fazlaca koyuyordu zavallı, başkalarına da veririm diye) yemeği-mi afiyetle paylaşıyordu. 50 lirayı 15 günlüğüne kendi masrafı için hesapladığını, 45’inci günü geçtiğimizi, bildiği Tütün işçisi Teyzemin terazisinin o kadar sıkleti [ağırılığı-yükü] çekemeyeceğini unutmıştu.

Bir gün artık yüzümü kızdırdım:

“- Nâzım, sen o parayı kaç gün için hesaplamıştın?

“- On beş gün için Hikmetçiğim.

“- Aradan kaç gün geçtiğini biliyor musun?

“- On beş gün geçti mi?

“- Amma yaptın ha. Ellinci güne varıyoruz,

“- Yok canım? Demek para bitti mi?

“- E, günde 1 lira, kahvaltı dahil 2 kişinin 2 öğün üçer çeşit yemesine yeter mi?

“- Ah! Pardon. Doğru. Dalmışım. Komunayı ayıralım mı yâni?

“- Bilmiyorum, ama tek başına Teyzemin bir işçi ücreti bu gidişi kaldıramayacak.

“- Olur Hikmetçiğim. Afedersin. Ben artık eve tembihlerim: bana ayrı yemek getirsinler.”

Ayrıldık.

“(…)

“Önce ben tahliye olundum. Aleyhime hiçbir ifade yoktu.”^[40]

Hikmet Kıvılcımlı’nın Yoksul “Tekke”ciği

Hikmet Kıvılcımlı’dan bir aktarma daha yapalım:

8.7.71 (Perşembe)

(…)

Acı acı gözüm önüne geliyor: 3 yıl, 5 yıl, 10 yıl zindanıma, kuru ekmekten aç ölmemecliğim için dertli anacığım karınca sabrıyla bulup buluşturduğu kırık kırsığı taşırdı. Çıkınca... Kaç gün “çıktım”? Demin “O”^[41] hesaplamıştı nedense:

^[40] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol yayınları, 1979, s. 77-82.

^[41] O: Orhan Aksungur.

1925'ten 1960'a dek: 35 yılda 22 yıl “içeride” kalınca, “dışarıda” geçen toplam ömrüm: 13 yıl. Onun da 1950-57 arasındaki 7 yılını at: doğru dürüst 25 yılım süresince 6 yıl “dışarıda” ya kalmışım, ya kalmamışım. Ya yaşamışım, ya yaşamamışım. Onun bölük pörçük darmadağınlığı, “kaçmaktan koşmaya vakit bulunamamış” olması... yaşama anlamını mı komuş?

*Münire Anne, Hikmet Kıvılcımlı,
Seher Teyze, Haminne ve
evlatlığın oturduğu
Sultanahmet/Küçükayasofya'daki
Mehmet Paşa Medresesi...*

**“(...) Gün ışığı görmeyen Tekke odacığında [biz italikle-
dik. – M. Gürdal Çingı], 1 kadın işçi çalışıp 4 canı beslemese
açlıktan ölebilirim.”^[42]**

Okuduğumuz gibi, Hikmet Kıvılcımlı Usta “Günlük Anıları”nda; bir “Tekke Odası”, “Tekke Odacığı”ndan söz etmektedir.

Demek, Usta'nın söz ettiği tekke, yukarıda ayrıntılarıyla anlattığımız TKP'ye yönelik 1933 Tevkifatlarının merkezi durumunda olan bu Tekke imiş!

Biz kendi adımıza, bu haberleri bu yazı dolayısıyla bir kez daha okuyunca, Usta'nın gerçek bir durumdan söz ettiğini anlamış olduk.

Yani, “Tekke Odacığı”, “Tekke Odası” derken, bir “küçültme”, “yakınma” vb. bir şeyi değil, gerçek durumu anlatıyormuş Usta!

^[42] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 11-12.

İki Kardeş Hapiste...

1934 yılında bu kez Münire Anne'nin iki oğlu; yani Şerafettin ve Hikmet birlikte gözaltına alınmışlar ve tutuklanmışlardır. Şimdi o günkü gazetelerden sadece birisinin haberini okuyalım kimi ayrıntılarıyla:

HABER — Akşam Postası- Gazetesi

Komünistlik ajitasyonu yapan 10 kişi yakalanarak adliyeye verildi.

Dün Sultan Ahmet birinci sulh ceza mahkemesine çıkarılanlardan Doktor Hikmet, Şerafettin, Selâhi beylerle Leman hanım tevkif edildiler.

Komünistlik ajitasyonu ile ilgili oldukları noktasından yapılan soruşturma neticesinde polisçe biri kadın olmak üzere on kişi yakalanmış, bunlar dün mevcuden adliyeye gönderilmiştir.

Savcı Kenan Bey, muavinlerden Sabri Beyi hazırlık soruşturması yapmaya memur etmiş, bunlar birer birer sorguya çekilmişlerdir. Neticede lise talebesinden olan altı gencin, bu işle alâkaları görülmemiş, kendileri akşam geç vakit serbest bırakılmışlardır. Savcı Kenan Bey, serbest bırakmadan evvel, bu altı genci odasına getirtmiş, muavin Sabri Bey de hazır bulunduğu halde gençlere bazı nasihatler vermiştir.

Üç erkekle bir kadın, hemen Sultanahmet birinci sulh ceza mahkemesine gönderilerek, orada hâkim Reşit Bey tarafından sorguya çekilmişlerdir.

Mahkemede sorguya çekilenler evvelce komünistlik ajitasyonundan mahkûmiyeti olan doktor Hikmet, kardeşi Şerafettin, kaç senedir Avrupa'da bulunan doktor Şefik Hüsnü Beyin kardeşi Selâhi Beyler ve Şefik Hüsnü Beyin hemşiresi Leman Hanımdır.

Mahkemede önce Şerafettin Beyin hüviyeti tespit edilmiş, marangozluk işleriyle uğraştığını söylemiştir. Hikmet Bey Bakırköy hastanesinde doktorluk stajı gördüğünü, Selâhi Bey, Tarabya'da ziraatle meşgul olduğunu anlatmıştır. Leman Hanım: "Hüsnü paşanın kızıyım, Lise tahsili gördüm, Hariçte bir işim yok.

“Ev hanımıyım. Otuz iki yaşındayım”, demiştir.

Hüviyetlerin tespiti bu suretle bittikten sonra, hâkim Reşit Bey soruşturma konusunu şöyle izah etmiştir:

- Serbest komünistlik tahrikâtı yaptığınız, komünistliğe teşvik edici hareketlerde bulunduğunuz, gizlice “Kızıl İstanbul” ve “Bir Mayıs” gazetelerini çıkararak dağıttığınız söz konusudur. Ne diyeceksiniz?

Şerafettin Bey, şu cevabı vermiştir:

- Doktor Hikmet, benim küçük biraderimdir. Ben, on üç senedir devlet demiryollarında çalışırım. On beş günde bir eve gelirim. Hikmet’le öyle sık sık konuşmam.

- Kadıköy semtinde bazı liselerde dağıtımlar yaptırmışsınız, birilerinin aracılığıyla.

- Hayır. Benim bu gibi işlerle hiçbir alâkam yoktur.

Doktor Hikmet Bey de, söze şöyle başladı:

- Ben, komünistlikten birkaç defa mahkûm oldum.

- Onu sormuyorum. O yön, size yenden ceza verilirse, sabıka noktasından düşünülür, gereken uygulama yapılır.

- Ben, Elazığ hapishanesinde son mahkûmiyet müddetimi bitirdikten sonra İstanbul’a geldim. Burada kanun daire-sinde Marksizmi ilmi şekillerde mütalea ediyordum. Gazete ve para dağıtımıyla alâkadar değilim. Eski arkadaşım Va-

Komünistler hakkında karar
8 erkek , 3 kadın hapse
mahkûm oldular
İki kadınla üç erkeğin beraetlerine
karar verilmiştir

Mahkûmlar ve beraat edenler dünkü muhakemede

Dün ağır cezada komünistlikle maznun beş kadın ve on bir erkek hakkında karar verilmiştir. Aylardanberi muhakemelerini hafi cereyan eden maznuların kararı dün aleni olarak tefhim edilmiştir. İstanbulda 1 Mayıs ve 1 Ağustos beyannameleri basıp dağıtmak, Kızıl İstanbul isimli bir komünist mecmuası neşretmek, aralarında gılsı bir cemiyet teşkil etmekle maznun bulunanlardan Hasan Âli, Mehmet Emin, Remzi, Cazim, Nusret, Mehmet Ziya ikiye sene hapse, Cemal, Halit, Hatice, Münire, Nihal birer sene hapse mahkûm olmuşlardır. Bunlardan Nihal 18 yaşını bitirmedeği için müddeti mahkûmiyeti altı ay indirilmiştir. Terlikçi İsmail, Kemal, Celal Ef. lerle Nadide, Fatma H. lar beraat etmişlerdir.

sıf Beyle görüştüğüm, doğrudur. Fakat bu, yeniden ajitasyonla meşgul olduğuma kanıt olamaz. (...) Kısacası, yeni soruşturma konusu ile katiyen alâkam yoktur.

“(…)

Hâkim Reşit Bey, kararını bildirdi:

- Soruşturma, henüz tamamlanmamıştır. Konu, asayişle alâkadardır. Binaenaleyh, sizi serbest bırakamayız. Dördünüz hakkında da tutuklama müzekkeresi kesiyoruz.

Doktor Hikmet ve Selâhi Beyler, polis tarafından dövüldüklerini ileri sürerek, yirmi dört saat içerisinde muayenelerini istediler. Hâkim, muayene isteklerinin hemen yerine getirileceğini, bu hususta savcılığa yazı yazılacağını söyledi.

Muayene neticesinin bugün anlaşılması muhtemeldir. Dört tutuklu, dün geceyi tevkifhanede geçirmiştir. Soruşturma dosyası, bugün Sorgu Hâkimliğine verilecektir.”^[43]

Üvey Kardeş Şerafettin, Partiden Uzaklaşıyor

Bu olayı Süha Ünsal’dan (tekrar olma pahasına) bir kez daha okuyalım ve operasyonun sonucunu görelim:

“Hikmet Kıvılcımlı, 1934’deki bir tevkifat sırasında yapılan soruşturmada kendisinin hazırladığı “Kızıl İstanbul Dergisi”nde imzasız yayınlanan bazı yazılar nedeniyle polis tarafından sorguya çekilmiştir.

“Gerçekten de “Kızıl İstanbul” ve “1 Mayıs Gazetesi”nin dağıtılması gerekçesiyle 18 Nisan 1934’de bir grup komünist tutuklanmıştır. Bu grup içinde Şefik Hüsnü Değmer’in kardeşleri Selahi ve Leman, Hikmet Kıvılcımlı, kardeşi Şerafettin ile diğer bazı kişiler de vardır ve sonradan bu gruba Eczacı Vasıf Onat da katılmıştır.

“Bu grup Aralık ayına kadar tutuklu kalmış ve yapılan gizli duruşmalar sonunda bazıları mahkûm edilmiştir. Ancak, bu mahkûmiyetlerin sonradan temyiz mahkemesi tarafından bozulduğu söylenmektedir. Mahkemenin verdiği

^[43] Akşam Postası Gazetesi, 19 Nisan 1934.

ve temyiz tarafından bozulan cezalar dört buçuk yıl hapis cezasıdır.”^[44]

Bu tutuklamadan sonra, ne yazık ki, Şerafettin’in artık siyasi mücadeleyle ilgisi kalmamıştır. Partiden uzaklaşmıştır. Daha doğrusu, bu operasyondaki dirençsizliği yüzünden Partiyle ilişkisi kesilmiştir.

İllegal Komünist Partisi’nin illegal yayın organı olan “Orak-Çekiç”, 1936 yılı çıkan sayılarında “Partiden Kovulanlar” diye duyuru yapıyor. Orada bu Ağabeyin de adı var. Zaten ondan sonra da izi tozu yok yukarıda da söylediğimiz gibi...

“(...) 1936 yılı. Marksizm Kütüphanesi ile: içeride kurallarını hazırladığım Strateji Planına uygun Legalite Taktiğini uygulayarak, bir çığır açıyorum “Parti”ye. Oradakiler (Kimler? Sormayı, önemsemek bildim. Bu da aşırı kendine güven, belki de gurur olacak!), beni arkadan vurma zorlamasında.

“O yıla dek “Merkez” biz, ‘Nazım’ın yarı hınçla: ‘Triumvira’ (üçler diktası) dediği üçümüzdek: (Ben-Böcür-Kara Patron)...

“(...

“Benim açtığım, yürüttüğüm “Legalite Taktiği”ne neredeyse zorla kattığım Böcür [Hasan Ali Ediz – M. Gürdal Çingil] ve Kara Patron’la [Eczacı Vasıf. – M. Gürdal Çingil] üçümüz, sonra Parti’nin de resmen tanıdığı bir Merkez Organ idik.

“(...

“Çok geçmedi. Kendi elimle “Parti”ye mal ettiğim Marksizm Biblioteği’nde ondan sonra uğradığım sabotaja karşı, “Emekçi Kütüphanesi” serisini açtım. “Kapital” ve benzeri yayınlara girildi. “Demokrasi: Türkiye Ekonomi-Politikası” kitapçığımla “Günün Meseleleri” serisine başladım. “Em-

^[44] M. Süha Ünsal, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 1996, s. 51.

***peryalizm*” Ağırceza’da beraat etti.”^[45]**

İşte Münire Anne de Oğlunun-Partinin bu faaliyetinin içindedir.

Kıvılcım Kütüphanesi’ni açmakta, oraya gelen okurlarla ilgilenmekte, onlara Komünistlik Propagandası ve Örgütlenme yapmaktadır.

Bunu nereden biliyoruz?

Konumuzun akışını (bir anlamda tarih sırasını) bozmamak için buna ilişkin bilgileri daha sonra aktaracağız.

^[45] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, s. 31-32-33.

Münire Anne'nin Görev-Özlem Yolculukları...

Yaşam bir yolculuksa anne karnından kara toprağa düşene kadar, Münire Kıvılcımlı o yolculuğu fazlasıyla yapmış.

Münire Kıvılcımlı'nın ömrü, elimizdeki bilgi ve belgelere göre, yolculuklarla geçmiş. Yukarıda, Hikmet Kıvılcımlı'nın Kendi Kaleminden Hayatı'nda okuduğumuz gibi, yolculukları var ailenin.

Bu bölümü, konumuzla ilgili olarak, bir kez daha okuyalım:

“(...) Seher teyze ve subay enişte ile Koçan’a Cumâibâlâ üzerinden Bulgar eşkiyası baskını atlatılarak Drama’ya iniyor. Serez’den dupduru hatırlayabildiği tek şey (...).

(...)

Bunun üzerine, anıları silik bir İzmir-Aydın-Muğla’ya gidiş. Tekrar İzmir İkiçeşmeliği’ne dönüş...

Balkan Harbi patladığı gün, çocuk kendisini yeniden İştîp’te buluyor. Ulusların kanlı göçü başlamıştır. Çocuk, birkaç güne kadar geri dönmek üzere göçmenler mahşerine kapılıyor. Bir omuzda taşınamaz Manliher tüfeği, öbüründe Kur’ân-ı Kerim kesesi.

Yollarda kaybola ola, yayan Köprülü’ye bir buğday vagonuna ulaşıyor. Trenle, yarı aç inilen Selanik’te (...).

Bir aile kolunun bulunduğu İstanbul’a geçiş. Zabit Murat dayıyla Erzurum yerine gidilen Kuşadası.

“(...)”

“İkinci Muğla’ya gidiş. Aydın, Söke yollarında açlıktan, bitkinlikten can vermiş “tebdil havalı”^[46] Mehmetçikler. Muğla İdadisi, sonra Sultanisi. (...)

“İzmir Yunan işgalinde. Depolardan silah çekme. Kuvayimillîye gönüllülüğü. Havada meteliği tabancayla vuran Yörük Ali Efe, Zeybekler, Aydın Cephesi, Çine Köprüsü. “Köyceğiz Kuvayimillîye askeri Kumandanlığı’na tayin” ediliş. (...) Yağlı boya kartal resmiyle, yayan Marmaris yolları... Sıtmanın mezarlığa çevirdiği tüm köyler. Rodos’tan İstanbul’a aktarma.”^[47]

Ve artık merkez İstanbul...

Ve sonra yolculukları tekrar başlıyor Münire Anne’nin.

Nereye yolculuklar?

Türkiye’nin dört bir yanındaki Cezaevlerine...

O yıllarda, o şartlarda, o yokluk yoksulluk, parasızlık içinde, Kara Trenle (bir kısmı yayan) günlerce süren yolculuklar...

Örneğin o yıllarda Diyarbakır’a giden Trenler, bugünkü Suriye sınırlarından geçip gitmektedir. Yani o kadar uzun bir yol katedilmektedir. Hem de yalnız, tek başına bir kadın olarak.

Münire Anne’nin Cezaevi yolculukları, 1925-26 yıllarında başlıyor.

Bildiğimiz gibi, 1925 yılında Şeyh Sait Ayaklanması nedeniyle çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunu uyarınca kurulan İstiklal Mahkemelerinde (Ankara’dakinde) yargılanıyorlar Komünistler.

TKP’ce İstanbul’da çıkartılan Aydınlık Dergisi’ne ve Bursa’da çıkan “Yoldaş” Gazetesi’ne yönelik operasyonlar yapılıyor. Operasyonlar giderek Partinin bütününe ulaşıyor. Hikmet Kıvılcımlı’nın Başkanı olduğu, “**Genç Komünistler Birliği**” yönetici ve üyeleri de bu operasyonlardan payını alıyor. Yaka-

[46] Tebdil hava: Sağlığa iyi gelmesi için yapılan yer değişikliği, hava değişimi.

[47] Hikmet Kıvılcımlı’nın Kendi Kaleminden Hayatı, Aktaran: Devrimci Mücadele Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, Eylül-Ekim 1989.

lanıyor ve yargılanıyorlar. Ve yargılama sonucunda başta Parti Genel Sekreteri Şefik Hüsnü olmak üzere, Hikmet Kıvılcımlı'nın da içinde olduğu Komünistler ağır cezalara mahkûm ediliyorlar. Bu mahkûmların büyük çoğunluğunu da Hikmet Kıvılcımlı'nın da okuduğu Askeri Tıbbiye Öğrencileri oluşturuyor.

İstanbul'da yakalanan sanıklar, Ankara'ya götürülüp orada yargılanıyorlar.

Mahkeme sonucu ağır cezalar veriliyor; 15, 10, 7 yıllık cezalar. Hikmet Kıvılcımlı'ya da 10 yıl kürek cezası veriliyor.

Sonra sanıkların bir kısmı (Hikmet Kıvılcımlı da dahil olmak üzere) geri İstanbul'a gönderiliyorlar.

Bütün mahkûmlar 1 yıl hapis yattıktan sonra 1926 yılında Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla çıkartılan aftan ötürü tahliye ediliyorlar.

1926 Yolculukları

İşte bu Ankara'da yatış esnasında da Münire Anne'nin, ömrünün sonuna kadar sürecek olan yolculukları başlamış oluyor.

Bu yolculukların bir kısmı İstanbul içindeki cezaevlerine; Sultanahmet'e, Harbiye'ye, bir kısmı da Ankara'dan başlayarak İzmir'e, Kürdistan'da; Diyarbakır-Elazığ'a, ve Anadolu'nun içlerinde; Çankırı, Amasya, Kırşehir'e kadar uzanıyor...

Tabî bunlar bildiklerimiz. Belki Bursa da var bu yolculuklar içinde. Çünkü Hikmet Kıvılcımlı Bursa'da da hapis yatıyor birkaç ay, bildiğimiz kadarıyla...

Ankara yolculuklarına ilişkin kaynağımız TÜSTAV'a bağlı **Sosyal Tarih Yayınları**'dan çıkan **"İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1923"** adlı kitabın **"Mart 1925-Mayıs 1926"** dönemini inceleyen **"3. Cilt"**inden:

"Eylül 1926 tarihini taşıyan aşağıdaki raporda Ankara teşkilatından Seyfettin [Seyfi, Atıf], Kongre ertesindeki parti çalışmalarının yanı sıra, tevkif edilerek Ankara'ya [İstiklal

Mahkemesine – M. Gürdal Çıngı] **gönderilmiş yoldaşlarının durumu hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.**

“(…)

“19 Eylül 1926

“Odessa

“(…)

“Ankara arkadaşlarının kendi hususi Mopr teşkilatlarıyla 1925’ten şimdiye kadar yaptıkları yardım:

“10 [lira] Hikmet’in validesinin ilk Ankara’ya geldiğinde masraf

“10 [lira] Hikmet’in validesi vasıtasıyla arkadaşlara et ve yağ gönderildi

“10 [lira] Hikmet’in validesine posta ile yağ”^[48]

Bu raporda uzun bir masraf listesi vardır. Biz, sadece konumuzla ilgili olanları aldık.

Gördüğümüz gibi, Münire Anne görev başında: İstanbul’dan Ankara’ya gelmiş. Hem de birkaç kez...

Ne diyor Rapor?

“10 [lira] Hikmet’in validesinin **ilk** Ankara’ya geldiğinde masraf”.

1929-1934 arası Elazığ Yolculukları

TKP’nin tarihindeki önemli tevkifatlardan birisi de Mayıs 1929 başında başlayan İzmir merkezli Tevkifatır. Merkez Komite Üyeleri; Dr. Hikmet (Kıvılcımlı), İsmail (Bilen) ve Hüsamettin (Özdoğu)’nun içinde olduğu onlarca TKP üyesi yakalanmışlardır. İstanbul’da yakalananlar (Hikmet Kıvılcımlı ve diğerleri) gemiyle İzmir’e götürülmüşlerdir. Ve dolayısıyla Münire Anne, bir kez daha, yine yollara düşmüştür...

Mahkeme süreci dolayısıyla önce (bir zamanlar yaşadığı, bel-

^[48] İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919-1926, 3. Cilt Mart 1925-Mayıs 1926, Sosyal Tarih Yayınları, s. 29, 35.

ki bir kısım akrabalarının olduğu İzmir'e gitmiş. Bu konuyla ilgili olarak, yukarıda başka bir bölümde aktardığımız bilgiyi bir kez daha okuyalım:

"(...) Doktor Hikmet ise kahverengi şapkasını giyerek, büyük bir soğukkanlılık ile:

"- Hepimiz çıkarken Kızıl bir Profesör olarak çıkacağız, demiş ve gülmüştür."

"Adı geçenin annesi de kararı sessizce ve soğukkanlılıkla dinlemiştir."^[49]

Okuduğumuz gibi, bu bilgi, mahkemenin son duruşması-na ilişkin. Doğal olarak Münire Anne, İstanbul'dan İzmir'e gidip gelmiştir mahkeme sürecinde de birçok kez...

Mahkeme sürecinin sonunda tutukluların büyük bir kısmı hapis cezalarıyla cezalandırılmışlardır. Mahkûmların 14'ü Diyarbakır-Siverek yoluyla o zamanki adıyla Diyarbakır Cezaevine; 8'i de Elazığ Cezaevine gönderilmişlerdir. Hikmet Kıvılcımlı da Elazığ Cezaevine gönderilen 8 mahkûmdan biridir.

Arabaşlığımızda, Münire Anne'nin "Elazığ yolculukları" demiştik. İşte Münire Anne'nin 1930 yılı sonunda orada olduğuna dair bir belge görelim yine Komünist Enternasyonal'in tozlu dosyalarından. Hikmet Kıvılcımlı'nın, Almanya'yadaki MOPR (Uluslararası Kızıl Yardım Örgütü)'ne gönderdiği mektupta yardımın gönderileceği adreste Münire Anne'nin Elazığ adresi de verilmektedir, aşağıdaki mektupta okuyacağımız gibi:

^[49] Hizmet Gazetesi, 17 Temmuz 1929.

Elaziz Hapishanesi

30.10.30

Değerli Arkadaş!

17.10.1930 tarihli mektubunuzu ve çeki (84 RM) aldığımı bildiririm. Ben ve buradaki arkadaşlarım dostça yardımlarınızdan mutlu olduk.

Bundan sonra göndereceğiniz mektupların zarfına

Dr. Hikmet

Elaziz Hapishanesi

Yerine

Avocat Müslüm Sabri B.

Münire H.

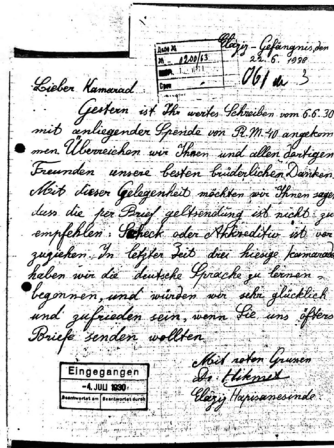
Elaziz, Türkiye

Adresini yazmanızı rica ediyorum.

Selamlarla,

Sizin Dr. Hikmet

(Almancadan çeviri)^[50]

Elaziz mahkûmlarından
Hikmet Kıvılcımlı'nın, MOPR
Almanya Temsilcisine gönderdiği
Mektubun orijinali...

[50] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 160.

Elazığ ve Diyarbakır'daki Komünist Mahkûmlara ilişkin Münire Anne'nin Çıgıllıkları ve Partinin Tutumu

Münire Anne, TKP Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü'ye “**Mektup**” yazıyor. Ve Zindandaki Komünist Mahkûmların durumu karşısında Parti'nin tutumunu eleştiriyor. O “Mektup”u olduğu gibi yayımlıyoruz. (Elyazması metnin orijinali de aynı kitapta yayımlanmıştır.)

13/12/29

Arkadas Doktor Sefik Husnu

Dokuz aidan beri evladım Hikmet hapishanede buluniyor bitun arkadaşlar ortadan kaybolmuşlar ic bir yardım yapmıyorlar yoksam Türkiada yaliniz 24 Kumunis? Varimis eger yaliniz bunlar isa yazik bu gençlere ni hapishanede çuriyorlar siz orada oturup vaktinizi geçiriyorsunuz bizde burda ve onlar hapisanede aç ve susuz Alahtan!!!! Mi yardım bekliyoruz? Demek ki bundan sonra bitun mucadeleniz ve vazifeniz biti?? Arkadaslar hapisanede ve diğerleri hayat geçirmek mi?? bitun hapisanede olan arkadaşlar muavenet bekliyor. Onlar islediler ve simdilik epimiz bir kenara cekildik ve uzaktan seyir ediyoruz? Arkadasların çocuklari aç ve ciplak geziyorlar. Onun çaresini bakmalı ve burada bulunan arkadaşlar tembeliyi bir kenara biraksınlar da calısınlar!!! Bu vazife size ait dir yoksa Türkiye da Komunist Partisinin vazifesi bitti mi?? dokuz aidan beri ne yapıyorlar??

Doktor Hikmet'in Validesi Münire.^[51]

Mektubun bugünkü dille ve Münire Annenin tatlı muhacir dilinden arındırılmış hali:

13/12/29

Arkadaş Doktor Şefik Hüsnü

Dokuz aydan beri evladım Hikmet hapishanede bulunuyor. Bütün arkadaşlar ortadan kaybolmuşlar. Hiçbir yardım yapmı-

^[51] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 136.

Arkadaş Doktor Şefik Hüsnü

doğru aйдan beri evladım Hüsnü hapishanede bulunuyor
 bütün arkadaşlar ortadan kaybolmuşlar ve bir yardım yapmıyorlar
 yoksa Türkiye'de yalnız 24 komünist? varmış eğer yalnız bunlar ise
 yazık bu gençlere ki hapishanede çürüyorlar siz orada oturup
 vaktinizi geçiriyorsunuz birde burada ve onlar hapishanede aç ve
 susuz Allah'tan!!!! Niye yardım bekliyoruz? demek ki bundan
 sonra bütün mücadeleniz ve vazifeniz bitti?? arkadaşlar hapishanede
 ve diğerleri hayat geçirmek mi?? bütün hapishanede olan arkadaş-
 lar muavenet bekliyor. onlar işlediler ve şimdilik hepimiz
 bir kenara çekildik ve uzaktan seyrediyoruz? arkadaşların çocukları aç ve çıplak ge-
 ziyorlar. Onun çaresine bakmalı ve burada bulunan arkadaşlar
 da bulunan arkadaşlar tembeliği bir kenara bıraksinlar da
 galsinlar!!! bu vazife size ait dir yoksa Türkiye'de
 Komünist Partisinin vazifesi bitti mi?? doğru aйдan beri
 ne yapıyorlar??

Doktor Hüsnü'nün Valideye
 müziği.

Münire Anne'nin, Yurtdışında bulunan
 TKP Lideri Şefik Hüsnü'ye yazdığı Mektubun orijinali...

yorlar. Yoksa Türkiye'de yalnız 24 Komünist? varmış. Eğer yalnız bunlar ise yazık bu gençlere. Niye hapishanede çürüyorlar? Siz orada oturup vaktinizi geçiriyorsunuz, biz de burada. Ve onlar hapishanede aç ve susuz. Allah'tan!!!! mı yardım bekliyoruz? Demek ki bundan sonra bütün mücadeleniz ve vazifeniz bitti?? Arkadaşlar hapishanede ve diğerleri hayat geçirmek mi?? Bütün hapishanede olan arkadaşlar muavenet [yardım] bekliyor. Onlar işlediler [çalıştılar] ve şimdilik hepimiz bir kenara çekildik ve uzaktan seyrediyoruz? Arkadaşların çocukları aç ve çıplak geziyorlar. Onun çaresine bakmalı ve burada bulunan arkadaşlar

tembelliği bir kenara bıraksınlar da çalışsınlar!!! Bu vazife size aittir yoksa Türkiye de Komünist Partisi'nin vazifesi bitti mi?? Dokuz aydan beri ne yapıyorlar??

Doktor Hikmet'in Validesi Münire.

Çığlık bu!

Bu çığlık, salt bir annenin oğlu için çığlığı mı? Duygusal bir çığlık mı? Abartı mı?

Hayır! Mektupta yazılanlar tümüyle gerçek.

Ve hatta eksik. Çünkü Münire Anne o kadarını biliyor...

Bakin, tam gerçek ne.

Bunları da yine **“1929 TKP Davası”** adlı kitaptan aktarıyoruz:

Münire Anne Az Bile Söylemiş

Elaziz Hapishanesi

16.XI.30

Değerli yoldaş,

Şimdiye kadar kurabildiğim tek bağlantım siz olduğunuz için, sizlere çok önemli bir konu hakkında yazmak istiyorum.

Üç aydan beri Diyarbekir'de hapiste bulunan yoldaşlardan rahatsız edici haberler alıyorum. Diyarbekir hapishanesinde tutuklu bazı yoldaşlar arasında ortaya çıkan bazı kişisel görüş farklılıkları, yani bir yanda İsmail ve Hüsamettin ile diğer yanda Mehmet Veli, Aleksandır ve Mano Şarfman arasındaki görüş farklılıkları keskinleşiyor ve istenmeyen biçimler alıyor. 10 aydır bu ayrılık süregeliyor.

Sizin oraya gönderdiğiniz yardım, yalnız Hüsamettin ve iki arkadaşına ulaşıyor. Geri kalan 6 tutuklu; Mehmet Veli (Troçki), Aleksandır, Mano Şarfman ve diğerleri, kuru ekmekten ibaret hapishane tayını bile alamıyor ve kaderleriyle baş başa bulunuyorlar.

Bu durum karşısında size şu teklifi yapmak istiyorum: Diyarbekir hapishanesine yardımı Veli Mehmet/veya Aleksandır/ adına gönderiniz.

/Komünist/

Umumi Hapisane
Diyarbakir Türkiye

Selamlar
Dr. Hikmet
Elaziz /Hapishanesi/
Türkiye

7.1.1931
Berlin-Lankwitz
Ingridpfad N.12
Değerli Dost,

24.12.30 tarihli yazınızla birlikte 83 RM tutarındaki çeki aldığımı memnuniyetle bildiririm. Sizin ve arkadaşlarınızın koşullar elverdiği ölçüde iyi olması beklentisiyle.

Dostça selamlarımı iletirim
Sizin,
Dr. Hikmet
(Hapishanesinde)
Elazığ

22 Ocak 1931
KEYK Doğu Sekreterliği'ne
Değerli yoldaşlar
(...)

Elaziz hapishanesinden Hikmet'in MOPR [Uluslararası Kızıl Yardım] icra komitesine göndermiş olduğu ve bir suretini bana gönderdiğiniz mektup, sizin tarafınızdan ve dostumuz Stasova tarafından alabildiğine yanlış anlaşılmış. Dr. Hikmet, kendisi tarafından son derece doğru bir biçimde değerlendirilmiş olan bu durumu bana daha önce yazmıştı. Söz konusu olan, Diyarbakir mahkûmları arasında hüküm süren son derece üzüntü verici bir anlaşmazlıktır. Orada 11-12 mahkûm kadardırlar ve aralarında 2 eski MK üyesi [İsmail ve Hüsamettin] de vardır. Bu cezaevindeki yoldaşlarımızın ihtiyaçları için gönderilen yardımı işte bu yoldaş almaktadır. Ancak, haklı veya haksız İsmail ve Hüsamettin, yoldaşların çoğunluğuyla tartışmışlar ve adım adım onları komunalarından çıkarmışlardır. Öyle ki halihazırda kendileriyle sadece 2 yoldaş kalmıştır.

Bu 4'ü, 12 kişiye ayrılmış paranın tümünü tüketmektedirler. 7 veya 8 diğer yoldaş, kesinlikle her türlü kaynaktan yoksun bulunmakta ve açlıktan ölümlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Ortadaki sorun, İsmail ve Hüsamet'in tarafından keyfi olarak yardımdan yoksun bırakılmış bu gruba yardımcı olmanın yolunu bulmaktır. Saniyorum ki, siyasal görüş ayrılıklarıyla değil, kişisel, kaba çatışmalarla yüz yüze bulunmaktayız. Bu tartışmada kimin haklı, kimin haksız olduğunu bir kenara koyarak, bu 2 gruba eşit biçimde yardımda bulunmalıyız. Bu nedenle Hikmet tarafından önerilen çözüm son derece adildir. İsmail ve Hüsamet'in'e yardım gönderilmeye devam etmeli, ama sadece 4 kişi için. Diğer 8 kişiye de, Hikmet'in verdiği adres üzerinden doğrudan doğruya ayrıca yardımda bulunmak gerekir. MOPR'a bu yönde yazmanızı rica ediyorum.

(...)

B. Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü]

Türkiye MOPR Seksiyonu

5 Şubat 1931

Değerli Yoldaşlar,

21.1.31 tarihli mektubumuzda size Diyarbakir cezaevindeki durumla ilgili olarak yazmıştık. Yeni aldığımız bilgilere göre iki grup arasındaki görüş ayrılıkları siyasal değil, kişisel bir nitelik taşıyor, buna rağmen bu cezaevindeki 12 yoldaşa gönderdiğiniz yardım sadece Hüsamet'in grubunun dostları (4 kişi) arasında paylaştırılıyor ve diğer 8 yoldaş hiçbir yardım alamıyor.

Bu durumu telafi etmek için Diyarbakir cezaevine yardımı, sadece 4 kişi için, yani bugüne kadar yardımda bulunulmuş olan Hüsamet'in grubu için göndermenizi rica ediyoruz.

8 kişilik diğer grup için, onlara yardımı ayrıca göndermenizin olanaksız olması durumunda, biz doğrudan doğruya 8 yoldaş için her ay 20 dolar göndereceğiz, tıpkı Elaziz cezaevindeki yoldaşların bizden her ay 20 dolar alması gibi. Yardımın geri kalan kısmı (10) adresinize düzenli olarak gönderilecektir.

Kardeşçe selamlarımızla.^[52]

[52] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 161, 163-165.

Yukarıda, birtakım sorular sormuş ve bakın, tam gerçek ne? demiştik. Gördüğümüz gibi, Münire Kıvılcımlı'nın, Şefik Hüs-nü'ye yazdığı mektuptaki eleştiriler tümüyle doğruymuş. Oğlu hapishaneye düşmüş bir annenin tepkisi değilmiş... Parti Merkez Komite Sekreteri Şefik Hüs-nü'nün ve Türkiye MOPR Seksiyo-nu'nun da onayladığı doğrularmış.

Bu mektuplardan 6 ay sonra Parti Merkez Komite Üyesi Fah-ri kod adlı (Baytar Ali Cevdet), Parti Merkez Komite Sekreteri Halim kod adlı (Hasan Ali Ediz) ile yazışıyor. Okuyalım aynı kitaptan:

Temmuz 1930

Fahri'nin [Baytar Ali Cevdet] TKP MK Sekreterine [Halim, Hasan Ali Ediz] mektubu

Değerli yoldaş,

MK sekreteriyle görüş farklılığı içine düştüğüm çeşitli konu-larda bakış açımı ve tutumumu size açıklamayı partinin yönetici bir militanı olarak görev biliyorum.

(...)

4) Halim'in [Hasan Ali Ediz] Hikmet'in (18 aydır Elaziz hapishanesinde bulunan, 5 yıla mahkûm yoldaş, partinin en iyi militanlarından biri) annesine karşı takındığı tutum şiddetle kı-nanmayı hak etmektedir. Açıktır ki, oğlunun mahkûmiyetinden beri bu kadın aktif bir militan gibi davranmış ve bize büyük hizmetler sağlamıştır. Ancak onu diğer komünist mahkûmların ailelerinden ayrı tutmak ve ayrıcalıklı bir davranış göstermek için bunu yeterli bir neden olarak görmüyorum. Bu ana, kafası-na, o uzak vilayete gidip oğlunu görmeyi takmış. Bu yoldaşlara parti direktifi götürmek ve ilkbahar 1929'daki büyük davadan bu yana partinin ilişkisi kopmuş komünist bütün işçilerinin ad-reslerini almak gerekçesiyle oraya Parti adına gönderilmeyi isti-yor. Bütün bunlar öylesine önemli değildi ve bu denli fedakârlık gerektirmiyordu; zira bu unsurları aramanın yararlı olup olma-dığı bile şüpheli olacak kadar uzun bir zaman geçmişti. Ayrıca bu arada başka destek noktaları da bulmuştuk. Tüm bu neden-lerle, bu seyahatle ilgili olarak bu kadına herhangi bir yardımı

reddetmeyi kararlaştırdık. Daha sonra, bu ailenin Halim üzerine baskı yaptığını öğrendim. Bu amaçla kendisine emanet edilmiş bir yazı makinesini kullanma tehdidinde bulunmuş ve bunu satmayı düşünüyormuş. Halim korkmuş. Çünkü bizim güvenliğimiz bu kadına bağılıydı. Özellikle ben daha fazla tehlikedeydim. Ve buna rağmen, bu şantaj karşısında geri çekilmeyi kesinlikle reddettim. Söylemem gerekir ki tamamen güvenilir olduğunu düşündüğüm bu insanların kötü niyetini bir an bile aklıma getirmedim. Ancak sadece korku duygusuyla hareket eden Halim, benim bilgim dışında, ona 50 lira vermeyi kabul etti, bu miktar da onu kesinlikle tatmin etmedi.

(...)

Geçici MK Üyesi
Ajit-prop. Şefi
Fahri [Baytar Ali Cevdet]

Temmuz 1930

MK Sekreterinin [Halim, Hasan Ali Ediz] Fahri [Baytar Ali Cevdet] yoldaşa cevabı

Değerli yoldaş

(...)

8) Hikmet'in annesi sorunuyla ilgili de birkaç söz etmek gerekecek. İlke olarak ben de Elaziz'e yolculuğuyla ilgili yardımda bulunmaya karşıydım. Bu konuda mutabıktık. Ancak daha sonra koşullar değişti. Kararlarımızı anın koşullarının gereklerine uyarlamak zorundayız. Hikmet'in annesi, talebini asgariye indirdi. Kendi şahsi eşyalarını satarak kendine olanak sağladı. Parti adına yerine getirebileceği bir dizi çok önemli hizmet vardı. Her şeyden önce orada cezalarını çekmekte olan iki tütün işçisinden, ilişki kuramadığımız bu işkolundaki yoldaşlarımızın adreslerini alacaktı. Sonra, oraya mektubumuzu ve bu amaçla hazırladığımız diğer malzemeleri götürerek, partimizin yaşamının ve faaliyetinin ayrıntıları hakkında bilgi açlığı çeken mahkûm yoldaşlarımızı aydınlatılabilecekti. Ancak onu kırdığımız için, bizi görmeden gitti ve onun gidişinden hiçbir yarar sağlayamadık.

(...)

MK Sekreteri

Gördüğümüz gibi, Geçici MK Üyesi-Ajit-Prop. Şefi Fahri (Baytar Ali Cevdet) net bir gerçeği dile getiriyor mektubunda.

Ne diyor?

“Açıktır ki, oğlunun mahkûmiyetinden beri bu kadın aktif bir militan gibi davranmış ve bize büyük hizmetler sağlamıştır.”

Ne gibi hizmetler sağlamış Münire Anne?

Bunu da Merkez Komite Sekreteri Halim (Hasan Ali Ediz) söylüyor:

“(…) Parti adına yerine getirebileceği bir dizi çok önemli hizmet vardı, her şeyden önce orada cezalarını çekmekte olan iki tütün işçisinden ilişki kuramadığımız bu işkolundaki yoldaşlarımızın adreslerini alacaktı. Sonra oraya mektubumuzu ve bu amaçla hazırladığımız diğer malzemeleri götürerek, partimizin yaşamının ve faaliyetinin ayrıntıları hakkında bilgi açlığı çeken mahkûm yoldaşlarımızı aydınlatılabilecekti. Ancak onu kırdığımız için bizi görmeden gitti ve onun gidişinden hiçbir yarar sağlayamadık.”

Bütün bu girişimlerin, çabaların sonucu olarak Hikmet Kıvılcımlı’nın önerdiği çözüm hayata geçirilerek Diyarbakir ve Elazığ’daki Komünist mahkûmlara yardım sorunu çözülmüştür.

Aşağıdaki belge bunu anlatıyor:

4/1/32

MOPR’a mektuptan özet

7. Kurbanlarımıza yardımın dağıtımı daha şimdiden düzenli bir biçimde organize edilmiştir. Adı geçen cezaevleriyle bağlantı tatminkar bir biçimde işlemeye başlamıştır. Hikmet ve ELA-ZİZ’de onunla birlikte kalan 6 yoldaş, aylarca aç kalmıştır. Adreslerini anımsadıkları herkese başvurmak zorunda kalmışlardır. Şimdi bize yazmakta ve iki aydır her şeyin yolunda olduğunu

[53] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 150-152.

belirtmektedirler. Bu koşullarda MOPR yardımını artırma talebini desteklemenin yerinde olacağı aşikardır.

(Rusça imza) Fahri
(Fransızcadan çeviri)^[54]

Yukarıda, Elazığ Cezaevinden çıktıktan sonra Moskova'ya giden mahkûmlardan Assimokopulo'nun 20 Şubat 1934'te Enternasyonal'e sunduğu rapordan şu bölümü aktarmıştık.

“Aramadan sonra, Doktor'un annesini tevkif ettiler. İllegal mektuplar ve küçük bildiriler, ayrıca Doktor'un kimi kitapları bulunmuştu; ancak ne o ne de ben, bulunmuş kitaplar ve yazılar için mahkemeye çıktık. Sadece birkaç kez Doktor'u sorgu hâkimine çağırdılar. Annesinin tevkifine gelince, bunu duyduğunda şöyle dedi: “Oldukça çalıştı, bir istirahati hak etti.” Ve gerçekten de bir yıllık bir istirahatten sonra kadın beraat etti.”^[55]

Yani, Münire Anne, daha sonraki bir gidişinde bu görevi yerine getirmiştir ki tutuklanıp, 1 yıl hapis yatmıştır.

Yukarıda aktardığımız “Tevkif Müzekkeresi” de bunun kanıtıdır. Bir kez daha okuyalım:

“Nuri kızı Münire hakkında, “Cürmün ehemmiyetinden dolayı” tevkif edilerek Elazığ Tevkifhanesine gönderilmesini isteyen 24 Ocak 1932 tarihli tevkif müzekkeresi.”^[56]

Kıvılcımlı, Elazığ Cezaevinden, cezasının bitmesine az kalmışken, Cumhuriyet'in 10'uncu yılı dolayısıyla çıkarılan aftan yararlanarak 1933 yılı Ekim ayında tahliye olur.

^[54] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 180.

^[55] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005, s. 266.

^[56] Hollanda Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Hikmet Kıvılcımlı Arşivi. <https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.45?locatt=view:manifest>.

Çıkar çıkmaz da pratik mücadeleye kaldığı yerden devam eder. Ancak, polis de takibata devam etmektedir komünistlere karşı. Aman vermemektedir. Hikmet Kıvılcımlı daha cezaevin-den çıkalı 5-6 ay olmuşken, Ağabeyi Şerafettin de dahil olmak üzere tekrar gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır 18 Nisan 1934'te. Bu olayı yukarıda anlattık. Tekrarlamayalım...

Oğul Hikmet her zaman olduğu gibi mücadeleye devam etmektedir; İstanbul'da, Bursa'da vd. yerlerde. Buralarda yine gözaltına alınmış, yine tutuklanmıştır. 1 Mayıs'larda gözaltına alınmış zaten Allah'ın (Parababalarının) emridir. O anda cezaevinde olmayan Komünistler, 1 Mayıs'tan önce mutlaka gözaltına alınmakta, polisler eğer başka bir şey bulamazlarsa-uyduramazlarsa, birkaç gün sonra da bırakılmaktadırlar. Bu yıllarca böyle devam etmiştir...

Münire Anne Mücadeleye Devam Ediyor

Geldik 1936 yılına...

Oğul Hikmet Kıvılcımlı, "Kim Suçlamış?"ta ne diyordu bir kez daha okursak:

"(...) 1936 yılı. Marksizm Kütüphanesi ile: içeride kural-larını hazırladığım Strateji Planına uygun Legalite Taktiğini uygulayarak, bir çığır açıyorum 'Parti'ye. (...)”^[57]

Oğul bunları yaparken, Anne yani Münire Kıvılcımlı ne yap-maktadır? Artık oğlu hapislerde değil, evindedir. Dolayısıyla o da artık evinde oturmakta mıdır? Yeter artık, yoruldu mu de-mektedir?

Olur mu öyle şey!

Komünistliğe, Parti örgütlenmesine yardım etmeye devam et-mektedir hâlâ Münire Anne!

Partinin-Oğlunun (ve Gelininin) açtığı Kıvılcım Kütüphane-

^[57] Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 31.

si'nde çalışmaktadır. Oraya gelen insanlarla ilgilenmekte, onları örgütlemeye çalışmaktadır. Aşağıdaki haber bunu gösteriyor:

“Komünistlik propagandası yaptıkları kaydı ile Doktor Hikmet Kıvılcım'ın anası Münire Kıvılcım ve lise talebesinden Fikret Köngül, tutuklanarak İstanbul Sekizinci Asliye Ceza Mahkemesine verilmişlerdi. Geçende mahkemeye açık celsede başlanmış, dava evrakı okunmuş ve ondan sonra mahkemeye kapalı duruşmada devam olunmuştu. Birkaç duruşma devam eden bu mahkeme bitmiştir.

“İlk duruşmada açık olarak okunan dava evrakında, Münire'nin Ankara Caddesindeki “Kıvılcım” kütüphanesine ders kitapları almaya gelen Fikret'e çok ucuz fiyatla kitap satarak, bu genci evvela oraya alıştırdığı, yavaş yavaş sosyalistlik, komünistlik fikirlerini içeren kitaplar, bu arada oğlu Hikmet Kıvılcım'la Nazım Hikmet'in kitaplarını verdiği, sonra genci evine davetle başka kitaplar da vermek suretiyle bu fikirleri aşılama devam ettiği anlatılıyordu. Gene okunan dava evrakına göre, evde gencin karşısına bir kız çıkarmış, bu suretle onun zihnini çelip; bağlılığını sıklaştırmayı gözettiği gibi, bir taraftan da kendisini, komünistlik faaliyetlerinden mahkûm oğlu Hikmet Kıvılcım'la ve Nazım Hikmet'le tanıştırmış ve en so-

Masum talebeyi iğfal edenler

Komünistliğe teşvik davası dün mahkûmiyetle neticelendi

Komünistlik propagandası yaptıkları kaydile, Doktor Hikmet Kıvılcımın anası Münire Kıvılcım ve lise talebesinden Fikret Köngül, tevkif edilerek İstanbul sekizinci asliye ceza mahkemesine verilmişlerdi. Geçende muhakemeye açık celsede başlanmış, dava evrakı okunmuş ve ondan sonra muhakemeye kapalı celsede devam olunmuştu. Birkaç celse devam eden bu muhakeme bitmiştir.

İlk celsede alenen okunan dava evrakında, Münirenin Ankara caddesindeki “Kıvılcım” kütüphanesine ders kitapları almaya gelen Fikrete çok ucuz fiyatla kitap satarak, bu genci evvela oraya alıştırdığı, yavaş yavaş sosyalistlik, komünistlik fikirlerini ihtiva eden kitaplar, bu arada oğlu Hikmet Kıvılcım'la Nazım Hikmet'in kitaplarını verdiği, sonra genci evine davetle başka kitaplar da vermek suretile bu fikirleri aşılama devam ettiği anlatılıyordu. Gene okunan dava evrakına göre, evde gencin karşısına bir kız çıkarmış, bu suretle onun zihnini çelip; bağlılığını sıklaştırmayı gözettiği gibi, bir taraftan da kendisini, komünistlik faaliyetlerinden mahkûm oğlu Hikmet Kıvılcım'la ve Nazım Hikmet'le tanıştırmış ve en sonunda propaganda mahiyetinde beyan-namelerin şuraya buraya yapılandırılmasına tahrik, teşvik ve yardım etmiştir. Fikret Köngül, bu telkin ve tesir altında harekete ve çok geçmeden de ele geçmiştir.

Açık celsede bildirilen karara göre, her ikisinin de komünistlik propagandası yaptıkları sabit olmuştur. Hâkim Cemil; suçlulardan Fikreti üç buçuk, Münireyi üç ay hapse mahkûmiyetle cezalandırmıştır.

nunda propaganda mahiyetinde bildirilerin şuraya buraya yapıştırılmasına tahrik, teşvik ve yardım etmiştir. Fikret Köngül, bu telkin ve tesir altında harekete ve çok geçmeden de ele geçmiştir.

“Açık duruşmada bildirilen karara göre, her ikisinin de komünistlik propagandası yaptıkları sabit olmuştur. Hâkim Cemil; Suçlulardan Fikret’i üç buçuk, Münire’yi üç ay hapse mahkûmiyetle cezalandırmıştır.”^[58]

Gördüğümüz gibi, Parababalari devleti, namus konusunu ortaya atarak, Münire Anne şahsında Komünistlere pislik atmaya çalışmaktadır.

Söylediklerimizi bir de, “Donanma Davası” sanıklarından Kerim Korcan’dan dinleyelim.

Bildiğimiz gibi, Parti, Kerim Korcan’ı örgütlemiş ve Parti Üyesi yapmıştır genç yaşında. Kerim Korcan da Hikmet Kıvılcımlı’nın, Cağaloğlu’ndaki İran Konsolosluğu’nun duvarının altında açtığı “Kıvılcım Kütüphanesi”nden kitaplar alarak, gençlere, özellikle lise öğrencilerine satmaktadır. Ve onları okumaya teşvik etmektedir. Bu amaçla da, Kitapseverler Derneği’ni kurmuştur. Dolayısıyla öğrenciler buraya gelip gitmekte, kitaplar almaktadırlar. Hem Hikmet Kıvılcımlı’nın hem Nazım Hikmet’in kitaplarını hem de o günkü romanlardan, şiir kitaplarından alıp okumaktadırlar.

Kütüphane de Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Nudiye Yalçı ve Münire Anne durmaktadır.

1938 yılı 25 Nisan’ında, Kerim Korcan bir kez daha gitmiştir Kitapevine. Devamını Kerim Korcan’dan okuyalım:

“Her eylemciyi karanlıklarda bir canavar mı bekler, her dönemeç, her köşe tehlikeli midir? Buradan yola çıkarak diyorum ki, 25 Nisan’ın bomba gibi bir haberle yüklü olduğunu, ürpertiyle sırtımı üşüteceğini nereden bilebilirdim? O gün KIVILCIM KÜTÜPHANESİ’ne ne zamandır sürege-

^[58] Cumhuriyet Gazetesi, 29 Mayıs 1940.

len ziyaretlerimden birine niyetlenmiştim. Orada sevdiğim yüzler görecekti, biriken kitap borçlarımızı ödeyecektim. Şu var ki karşılaştığım manzara çarpıcı, şaşırttı beni. Kafamda baykuşlar ötüyordu şimdi. Dr. Hikmet, Fatma Yalçı yoktular orada, üstelik Münire Anne'nin yüzü de alabildiğine karma-karışık, insana kötü şeyler düşündürüyordu. Müşterilerin gitmesini bekledim bir kenarda. Sonra bana döndü, Doktor'un annesi. Sesi titrek, çabuk çabuk konuştu: "Hemen git buradan Selman, Doktorla Fatma'yı bu gece aldılar, sen bari başını belaya sokma!" Hemen çıktım uzaklaştım oradan."

"Peki ben şimdi ne yapacaktım?"^[59];

30 Nisan günü Kerim Korcan da alınır...

Harbiye ve Donanma Davaları

Peki nedir "Donanma Davası"?

Ancak bu davaya girmeden, "Donanma Davası"na yol açan ve Nazım Hikmet'in mahkûm edildiği başka bir dava, "Harbiye Davası" vardır. Önce bundan söz etmemiz gerekir.

"Harp Davası" 1938'de Ocak ayında başlamış ve 29 Mart 1938'de sonuçlanmıştır. Başta Nazım Hikmet olmak üzere 4 Harp Okulu öğrencisi bu davadan ceza alırlar. Nazım Hikmet 15 seneye mahkûm edilir bu davadan.

Olay şöyle gelişmiştir:

Bazı Harp Okulu öğrencileri, sosyalizme ilgi duymaktadırlar ve kitaplar okumaktadırlar. Bu kitapların bir kısmı da Nazım Hikmet'in yazdığı kitaplardır. Öğrenciler, sadece kitap okumakla kalmazlar, hayranı oldukları Nazım Hikmet'le de görüşmek, tanışmak isterler. Ararlar ve bulurlar Nazım'ı. İşyerine, evine giderler. Dileklerini söylerler. Ancak Nazım, bu hareketleri, polislin bir provokasyonu olduğunu düşünür ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şube Şefine telefon açarak protesto eder kendince.

^[59] Kerim Korcan, Ateşten Köprü, Bibliotek Yayınları, 1988, s. 78.

Böylece polis ve devlet cihazı ayıkır. Operasyon başlatılır öğrencilere ve Nazım'a yönelik. "Harbiye Davası" başlar ve yukarıda anlattığımız gibi mahkûmiyetle sonuçlanır sanıklar bakımından...

Ordudaki bu olayları öğrenen polis ve genelkurmay, araştırmalarını genişletirler: Başkaları da var mıdır?

Böylece, Kerim Korcan'ın ordudaki ağabeyine; oradan da başka er ve erbaşlara ulaşırlar. Tabî Kerim Korcan'a da...

Kerim Korcan'ın Hikmet Kıvılcımlı'yla olan ilişkisinden dolayı Hikmet Kıvılcımlı da işin içine katılmış-sokulmuş olur.

Böylece meşhur "Donanma Davası" başlamış olur...

1938 Nisan ayında başlayan operasyon ve ardından süren yargılama 29 Ağustos günü sonuçlanır: Nazım Hikmet 20 yıl, Hikmet Kıvılcımlı 15 yıl, Fatma Nudiye Yalçı 10 yıl, Kemal Tahir 15 yıl, Kerim Korcan 10 yıl ve diğer sanıklar da çeşitli cezalara çarptırılırlar.

"Donanma Davası"nı kısaca böyle özetleyebiliriz...

Bu olayı, "Donanma Davası"nı bir de Hikmet Kıvılcımlı'dan dinleyelim mi?

Hikmet Kıvılcımlı Donanma Davası'nı Anlatıyor

Provokasyondan ödü patlıyan Nâzım, o elinde olmayan sinik korku hastalığıyla, en korktuğu şeye Donanma Davası'nda düştü. Bu düşüşü, inanılmaz bir tarih cilvesiyle pek abrakadabran bir diyalektik sağladı. Nazım, provokatörü olduğunu saklayamadığı bir davanın eşsiz kahramanı gibi piyasaya sürülmeyi bildi.^[60]

(...)

Bütün olaylar, anlatmakla bitmez. Nazım, Ankara Askeri Mahkemesinde bir çıkır açmış: Sivil Mahkemelerin yiyemedi-

^[60] Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 87.

ğini, Askeri Mahkeme (onlara da “Mahkeme” denirse) çatur çatur un eder.

Eğer Nazım’ın Ankara Askeri Mahkemesi çıkmasa, polis bir yolunu bulamıyordu. Nettekim, Kuvâlcım Kütüphanesine uğrayan çırağı 1. Şube bir ay ezmiş, bir şey çıkmamış. Yoktan ne çıkar?..

Aynı çırağın Yavuz’da er olan ağabiysinin arkadaşından gelmiş bir mektup ele geçince, Komünist Masası Şefi çırağa karşı:

“- Şimdi ananızın falan yerini filân ettik!”

diye övünmüş. Çünkü, Askerî Mahkeme perspektivi açılmış. O mektupta ne var?

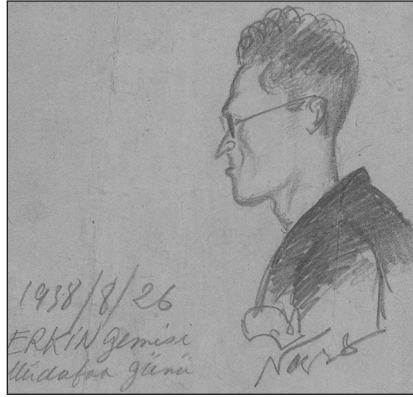
Hiçbir şey... Selam, kelam, roman, hikâye... Ciddî kitap olsa, hiçbirisi yasak yayın değil. Hepsî Babîâlî’de satılıp duran kitaplar. Asker de okur, sivil de. Donanma yasak ederse, er okumaz. Okursa, bir disiplin cezası giyer.

Ama polis isterse, polisin Nazi casusları isterse, Türk Ordusu’nu kendi savaş arabasına katmak için 1939 yılı çok acele eden Faşizm, bizim Genelkurmayı alarında tutmaya çalışırsa, her provokasyon mubahtır.

Ne var ki, deliye taş andırmak gerekir. Cumhurbaşkanı İ. İ’dir. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’tır. Onların sağır işiten kulaklarından biri Sovyetler’de ise, ötekisi İngiliz-Fransız-Amerikan vb. “Demokratik” Entelicenslerdedir. Millî Mücadele deneyinden sonra, durup dururken, Nazi provokasyonuna düşmezler.

Ordu: geleneğin katmerli zırhı içinde dünyadan habersiz. Harbiye: Tanzimat ve Meşrutiyet duyarlılıklarını genççe seziyor. Nazım’ın ve benim yayınlarımızı okuyanları var.

“Marksizm Kalpazanları”nda Kerim Sadi eleniyor. Nazım’a

Nazım Hikmet’in çizimiyle
Hikmet Kuvâlcımlı

dokunan satırcık ne ola?

Herkes Sosyalistse, aradaki tartışmalar niye?

Merak ediliyor. Kalkılıyor. İki delege yola çıkıyor veya çıkarılıyor.

Biri bana geldi. Mehmetçik tipi, uslu, akıllı çocuk. Öğütledim. Gitti. Hâlâ bugüne dek, ne ben kimseye açtım. Ne kimse onu yakaladı.

Aynı Mehmetçik, Ömer Deniz tipinde olur ve Nazım Hikmet tipine giderse, ne çıkar?

Bildiğimiz kızılca kıyamet.

Türkiye Devrimci hareketinde kişiler eleştirilirken, kimseçiklere bir türlü anlatamadığım özellik burada pusu kurar.

Deniz, Nazım'a bir Sinema koridorunda rastlıyor. Aradığını bulamıyor. Bir de evine uğruyor. Nâzım yok. Hanımı genci içeriye alıyor. Nazım gelince konuşmalar geçiyor. Nazım kibriti çakmadım, diyor. Deniz, alevi görmese de parlamaya hazır. Ayrılıyor.

Harbiyeli gittikten sonra, alıyor mu Nazım'ı bir kuruntu?

Benden Mehmetçik diyeceğim gitti. Nazım'ın Ankara Askeri Mahkemesine götürüldüğünü öğrendim. Yüreğim bile tıkırdamadı. Ve yanılmadığım bugüne dek belli.

Nazım rahat değil. Benim “*Demokrasi*” kitabımı bile dehşetle karşılıyor. Nerede kalmış Deniz'in içinde bıraktığı bulanıklık. Ne olabilir bu Harbiyeli ziyaret?

Zabıta romanı ile yüklü olan Nazım'ın Şark Kurnazlıkçığı az buz şeytan değildir. Hadi, Nazım: sen faka basmaz Recâi'sin. Çabuk davran. Yoksa, bir milyoner ahababın seni bedava oturttuğu o kapısı otomatik açılır Apartman çatı katındaki “aile saadeti”n güme gidiyor ha!

Nazım'dır telefona yapıyor. Siz bilmeyebilirsiniz. Nazım, 1. Şube'nin, Komünist Masasının telefon numarası gibi, Masa Şefinin adını da bilir. Ve Hamdi Şâmilof gibi, orada özel-gizli ahabaplar da edinmiş bulunabilir.

“- Niye bana bu Harbiye talebesi kılığında adamlarınızı yolluyorsunuz?”

Nazım, ağzından Deniz'e, söyleşi ısısında kaçırıldığı birkaç yakıcı lâf atmışsa, onları bir telefon vuruşu ile kül ederek, Komünist Masası Şefinden daha “*kurnaz*” olduğunu polise öğretecektir.

“- Kim, dedin, Nazım Bey? Harbiyeli mi? Vallaha, billâha öyle bir şey yok. Kim söyledi? Biz seni bilmez miyiz?”

Konuşmaların teypte alınmışı varsa bilmiyorum. Ama, aşağı yukarı bu çapta geçtiğini bütün öğrendiklerim saptıyor.

“- Kimdi? Nasıldı o gelen size?”

“- O kadar uzun boylu değil.”

Nazım telefonu kapıyor. Ve bütün hoşafaların yağı kesiliyor. Nazım, o meşhur kılıbıklığını bile unutup, karısına dahi çıkışıyor:

“- Cancağızım, ne alırsın sanki tanımadığın adamı içeri?”

“- Yavrum, seni arıyor, kapıda mı bırakayım? İstemiyorduysan konuşmasaydın. Şimdi ben mi telefon ettim Komünist Masasına?”

Ok yaydan çıkmıştır. Harbiyelilerin “*Komünist*” aradıklarını işiten Genelkurmay’ın etekleri tutuşur. Her kimse bunlar, ortaya çıkacak!

Bütün Harbiye sınıflarında, sözü geçen günler İstanbul’a gitmiş öğrenciler kimlerdir? Yok öyle biri. Nasıl olur? Nazım rüya görmedi ya. Mutlak biri var. Araştırın. Sıkıştırın. Bulun. İcat edin.

Daha önce, kimi faşist öğrenciler, olur olmaz “*komünist*” ihbarları yapmışlardır. Boş verilmiştir. Öğrenci kıskançlığı ve geçimsizliği. Komünist diye ihbar edilenler, sınıflarının en iyi, en disiplinli öğrencileri...

Ya İstanbul’a giden?

Kapalı dosyalar yeniden açılıyor. İhbar edilenler üzerinde duruluyor. Nazım’ın ihbar ettiği günler, öğrencilerden hiçbiri İstanbul’da değil. Her sabah yoklamasında mevcut çıkmışlar.

Ne var ki, Askeri okullarda sabahleyin herkesin, bulunmayan arkadaşı için benzer sesle: “*Burada efendim!*” çektiği herkesçe bilinen olağanlardandır.

Altan alta, Deniz’in İstanbul’a kaçamağı sezilir. Bir baskın dolaplara, yatakhanelere. Mektup. Deniz’in Nazım’a uğradığı sırtıyor. Ve kısa araştırma üzerine, Nâzım da İstanbul’dan getiriliyor.

Kimi “edebiyatçı” felâketzede Harbiyeliler, derler ki, Nazım’ın ihbarı vesile olmuş. Ancak, o ihbardan önce hiçbir ciddî kovuşturma yürümediğini kimse inkâr etmez. Bu bakımdan, dilediğimiz şairane öfemizmi kullanalım. Nazım’ın bir telefonla Siyasi Polisten Genelkurmaya dek etkisi belli. Bütün o deliğine metelik sokulur sokulmaz önüne geçilmeyen mantık gereği

çarklar dönüşü ile Devlet Makinesinin çılgınca alarma geçtiği ortadan kaldırılamıyor.

Bizim ilk Tıbbiye-i Şahane tevkifatından bilirim. Yıllar yılı hücreler kurduk, yayınlar, gösteriler yaptık. Herkesin önünde komünist şarkıları söyledik. Tartışmalar gırla gitti. Çıt çıkmadı. Bir kılıkuyruk Şahap Efendi, bir pastalı toplantıyı ihbar eder etmez, her şey değişti.

Onun için, A. Kadir'in, olayları vermekten çok şiiri ve edebiyatı, şairleri ve edebiyatçıları savunma eseri olan "*Harbiye Davası*" kitabında yazmaktan kendini alamadığı gibi, Nâzım, Askerî Mahkeme önünde:

"- Ben bu dâvada muhbirim. Nasıl mahkûm olurum? " demiştir.

Gizli Devlet zabıtlarının sakın yakılmamasını yeni kuşaklardan onun için çok rica eder dururum.

Harbiye çıkışı açılınca, kaç yıl önce Başgedikli Hamdi Alevdaş'a, Hamdi Şâmilof aracılığı ile Nazım'ın: "*Merhaba Kaptan*" dediği de müzesinden fırladı. Bizim ele geçmemiş Marksizm Biblioteği yayınları için:

"*Bu kitaplar erbaşlar tarafından okunmuş ve benimsenmiş ve bu hal ilerüde Donanmanın disiplinini sarsıcı mahiyette görülmüş olduğundan, Kanaat-ı Vicdaniyye-i Tâmmе [tam vicdani kanı] ile...*"

denilerek, bana 15 yıl ağır hapis verilebilmiştir.

Ben, tek (ve esrarkeş olduğu ortaya çıkan) sözde aleyhime şahit bile mahkemeye getirilmeyince, "*delil*" istemişim Askerî İsyana Tahrir suçuma. Savcı (Mareşal'ın gönderdiği ikinci özel askerî savcı) Yarbay Şerif Budak, Almanya'da Spartaküs hareketini örnek getirdi. "*Bir kıvılcım bazan koca bir dritnotu berhava eder, bir ülkeyi yangına verir*" gibi parlak edebiyat örnekleri yağdırdı. Sonra, "Sâf"taki "â"yı "dört elif miktarı" uzata uzata aynen şöyle dedi:

"- *Doktor Hikmet için delil arıyacak kadar sââfdil değiliz.*"^[61]

^[61] Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 101-105.

Bursa Yolları mı?..

Hikmet Kıvılcımlı, 1935 ve 1936 yıllarında bir yandan “**Mark-sizm Bibliyoteği**” ve “**Emekçi Kütüphanesi**” Yayınları ile legal yayın faaliyetinde bulunurken (bu faaliyeti sırasında 14’ten fazla kitap yayımlamıştır kimi orijinal, kimi çeviri olmak üzere), diğer yandan da TKP’nin örgütlenme çalışmalarına devam etmektedir. Bunun sonucu olarak da bir tutuklama daha yaşar. 28 Ağustos 1936 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde şu haber yer alıyor:

“(…) İstanbul’dan gelerek Bursa’da bazı kimselere Komünistlik propagandasında ve ajitasyonunda bulunan Dr. Hikmet, Eczacı Vasıf ve Hasan Ali tevkif edilmişlerdir”^[62]

Yani Münire Anne büyük olasılıkla bu kez de Bursa yollarındadır...

Ne yazık ki buna ilişkin hiçbir bilgi yok elimizde.

1939-1950 arası;

Çankırı, Amasya, Kırşehir Yolculukları...

Ve böylece, 29 Ağustos 1938 günü sonuçlanan “Donanma Davası”yla birlikte Münire Anne’nin yolculukları tekrar başlar.

Ama o yıllarda öyle kolay değildir şehirlerarası yolculuklar. Uçaklar (İstanbul-Ankara-İzmir, belki Diyarbakır vb. birkaç yere seferler yapar), zaten yoktur.

Liman şehirleri arasında Gemi seferleri vardır.

Otobüsler de yeterince yoktur henüz. Varsa da büyük şehirler arasındadır ancak.

Ne vardır? Temel ulaşım aracı nedir Anadolu içlerine?

Kara Tren!

Oğlu Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet ve Kemal Tahir önce

^[62] Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1936, Aktaran: Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, 2009, s. 160.

Çankırı'ya gönderilirler. (Diğer mahkûmların bir kısmı Sinop'a gönderilir.)

Dolayısıyla neyle giderler mapuslar Çankırı'ya?

O zamanın temel ulaşım aracı olan “Kara Tren”le!

Bakın **Nazım Hikmet**, “**Memleketimden İnsan Manzara-ları**” Destanında “**Mahkûm Halil**” diye adlandırarak, Hikmet Kuvâcılı'nın ve kendisinin (bir de Kemal Tahir'in) Haydarpaşa Garı'ndan başlayıp Çankırı'ya uzanan uzun yolculuğunu nasıl saygıyla dizelere döker:

510 numaralı üçüncü mevki vagon.
Jandarmalarla mahkûmlar birinci bölmede.
Çavuş daha bir kerre olsun gülmedi.
Mavzerler yatırıldıysa da raflara
kelepçeler çözümedi.
Ayrı ayrı dünyalarda iki taraf.

Kitap okuyor mahkûm Halil.
Çevirirken dizinde duran kitabın yapraklarını
çok rahat bir ustalıkla kullanıyor
bileklerinden demirli parmaklarını.
Kitap ve kelepçelerle;
on üç senedir
bu beşinci yolculuğudur.

Gözlerinin altında çizgiler
şakaklarında beyaz.
Halil belki ihtiyarladı biraz.
Fakat kitap, kelepçe ve yürek eskimedi.
Ve şimdi
yürek her zamankinden umutlu
Halil okurken kitabını,
“- Kelepçem,” diye geldi aklına,
“günler yakın,
seni pulluk yapacağız kelepçemin demiri.”
Ve öyle güzel söylenmiş buldu ki bu fikri
yine üzüldü birdenbire

ölçülü ve ölçüsüz
şiiir yazmak hünerini bilmediğine.

Kelepçeli Halil

(belki farkında her şeyin
belki hiçbir şeyin farkında değil)
kaldırdı miyop gözlerini dizindeki kitaptan
sordu birdenbire Jandarma Haydar’a:

“- Sizin köy kaç haneliktir?”

“- Elli hane kadar.”

“- Kaçının öküzü bir çiftten fazla?”

“- İki hanenin.”

“- Kaçının öküzü tek?”

“- Tek öküzlü 15 hane çıkar.”

“- Hiç öküzsüz?”

“- Beş altı hane.”

“- Geri kalanı demek?”

“- Bir çift öküz.”

“- Sende?”

“- Bende öküz çift.”

Süleyman sordu:

“- Topraksız olan?”

Çavuş cevap verdi:

“- Bulunmaz mı, bulunur.”

Fuat karıştı söze.

Muhabbet uzadı.

Ve insan dostluğunda öyle bir an oldu ki

(şüpheden ve emirden üstün)

köylü jandarmalar gelince göz göze

kalın seslerle şakalaşıp

keyifli bir iş yapılır gibi hep beraber

çözüldü kelepçeler.

İçerden sesler geliyor:

Mahkûm Süleyman kahkahalarla gülmede.

Kartallı Kazım’ın

Keyifli bir ışıkla aydınlandı gözleri.

Koridordan tane tane iřitiliyor
Süleyman'ın sözleri:

“- Sen çok yařa Halil.

Bizim iktisatçılar da şair olmalı biraz.

Ne demiş Engels:

‘řairler istikbali sezerler’ gibi bir şey.

Demek ki iki mısra yine birdenbire geldi aklına.

İyi ki gelmiş.

Alay etmiyorum.

Biraz şairane ama, çok güzel söylemiřsin:

‘Ölümün son meydan harbidir bu;
zafer aşkın ve hayatındır...”’

Yarımca istasyonunda durdu tiren.

Yarımca kirazın bol yeri.

Burda uçsuz bucaksızdı yemiş bahçeleri.

Dalları basmış vişne ve kiraz.

Yeřil ve kırmızı ki

güneş, doğum ve bereket renkleridir,
sevinçli bir inkılâp şarkısı gibiydiler

Yarımca bahçelerinde.

Mahkûm Halil,

kapattı kitabını.

Hohlayıp sildi camını gözlüklerinin,

baktı bahçelere

ve řu sözleri söyledi:

“- Sen de öyle misin Süleyman,

bilmiyorum.

Mesela vapurla inerken Boğaz’dan

Kandilli’ye dönüverince

karřıda birdenbire görmek istanbul’u,

veyahut Kalamıř koyunun

yıldızlar ve su sesleriyle dolu

pırıl pırıl gecesi,

yahut da topkapı dışında kırların

gözalabildięine gündüzü,

hatta tramvayda rastlanan tatlı bir kadın yüzü,

hatta Sivas’ta hapisanede

tenekede büyüttüğüm sarı sardunya,

hasılı herhangi bir güzelliği tabiatın
çıkarsa karşıma
ben yeni baştan bir kerre daha anlarım
değişmesi lazım geldiğini
ve değişeceğini mutlak
bugünkü insan hayatının...”

Fakat şey...
Size bir şey soracaktım.
Arkadaşlarınızdan biri Halil Bey,
muharrir Halil Bey değil mi?”
“Evet o,
ne olacak?
Halil’i tanır mısınız?”

“- Yazılarından
ve resimlerinden.
Konuşabilsem kendisiyle...”

Düşündü Süleyman:
“Polis mi?
Çok kurnaz zampara mı?”
Sonra teşhisini koydu

(gizli kavgaların adamı
ve erkek insiyakıyla):

“Ne polis
Ne zampara.
Şöhretliye heveskâr.
Belki de sempatizan.”

“- Konuşuruz.
Buyrun birazdan.
Fakat içeriye geldiğiniz zaman,
bunu unutmayın gayet mühimdir,
selâmünaleyküm dedikten sonra
çavuşun yanına hemen çökmeli
ve derhal başlayarak çavuştan
cığara ikram etmelisiniz.

Köylü jandarmanın zulmü köylüyledir.
Şehirliden şüphe eder.

Fakat yalnız köylüyü kurnaz sanır.”

Mahkûmların bölmesindeydi Üniversiteli.
Son harbin ekonomiko-sosyal sebeplerini anlatıyordu mahkûm Halil.

Yuvarlak sayılar ve kupkuru kelimelerle konuştuğu halde
kavga ediyormuş gibi heyecanlı.
Ve miyop gözleri gözlüklerini yenmişti.
Ve ölen insan sayıları yıkılan şehir isimlerine rağmen
umutlu iki el gibi bu gözleri alınının üstünde duyuyordu Üniver-
siteli.

Uyukluyordu jandarma Haydar.
Mahkûm Halil’i dinliyordu jandarma Hasan.

510 numaralı üçüncü mevki vagon,
Koridor.
Koridora çıktı mahkûm Süleyman.
Karşılaştı Kartallı Kazım’la.
İkisinden başka kimse yoktu.
Fısıldadı Kartallı Kazım:
“- Merhaba, Süleyman.”
“- Merhaba, köylüm.”
“- Sahanlığa gel, Süleyman, rahatça konuşalım.”
“- Burası daha iyi.

Tanışmayan iki yolcuymuşuz gibi
yan yana pencereden bakıyormuşuz gibi yaparız.”

Ve öyle yaptılar.
Sordu Süleyman:
“- Sen nereye böyle, köylüm?”
“- Ankara’ya. Sonra Halil’in gittiği yere.
O hapisanesine, ben oteline.”
“- Öyle mi söylediler?”
“- Kimse bir şey söylemedi, ben düşündüm.

Ne olur, ne olmaz.
Hapisanenin duvarını bir de dışarıdan ölçeriz.

Fena mı?”

Ve Halil hatırladığını farketmeden hatırlamaktadır:
Polis müdürlüklerinde odalar,
jandarma nezaretleri,
hapishaneler,
herbiri kopmuş bir yürek gibi vurup
akıllı kederinde
geçiyorlar kilometre taşları gibi durup
yolunun kenarında.

Hudut boyundaydı ilki jandarma nezaretinin,
bir âsi denize ve mısır tarlalarına yakın,
bodrumundaydı hükümet konağının:
ıslak gemi enkazıyla dolu
penceresiz
simsiyah
derinde.

Ne kadar güçlkle Halil ceplerine bakabildiği,
nasıl uzun tereddütlerle tutuşuydu alev:
bir kibrit yakabildiği.
Hava bir öldürülmüşün cesedi gibi çıplak ve alildi
duruyordu aydınlanmadan
yerli yerinde.
Bağırdı, tekmeledi kapıyı Halil
ve çavuş bir mum getirip koydu.
Dışarda, güneşin altında saat sabahın dokuzuydu.
Halil bir insan kokusu duyuydu da,
yürüdüğü insana doğru, mumu elinde.

İnsan:
gözlerinin arkasında:
kapanık
İnsan: siyah, uzak bir bıyık,
bir unutulmuş evde bir pencere gibi
camsız
karanlık
ve ayaktaydı parçalanmış bir omurganın üzerinde.
Korkuluyormuş gibi akıntıya kapılacağından

insanı bir çıpaya zincirlemişlerdi bacağından.
Halil'in selâmını almadı insan
kaldı yine öyle hep bir başına
kendi gözlerinde.

Deli,
karasevda,
melankoli.
Üç gün üç gece deliyle başbaşa bıraktılar Halil'i.
Deli zincire bağlı,

Halil birbiri peşinden yaktığı mumlarla.
Sonra çıkarıldılar

atıldılar bir gemide ambara.
Yedi gün yedi gece yolculuk.
Ve İstanbul'da geçerlerken köprüden
(Halil deliyle aynı zincire bağlı
ve süngüler iki yanda)
peşlerine takıldı çoluk çocuk.
İlkönce tuhaf bir utanma duydu Halil
sonra büyük bir rahatlık.
Ve bu rahatlığı bir daha kaybetmedi artık.

Evinin her basılışında
aynı rahatlıkla açtı kapıyı.
Ve müdüriyette her kalkışında sopanın altından
(yanaklarında parçalanmış gözlüğü
ve tabanlarında ayıpladığı bir sızı)
yüreğinde fakat
hiçbir şey söylememiş
hiç kimseyi ele vermemiş olmanın rahatlığı,
aynı rahatlık...

Ve galiba üçüncü girişinde İstanbul Cezaevi'ne
aynı rahatlıkla yattı açlık grevine
arkadaşlarla beraber,
ve tayınları yastık yaptılar
ayaklarında pıranga
ve ıslak çimentoya uzandılar yarı çıplak.

Ve şarkta

akrepleri, toprak koğuşları, karpuzlarıyla ünlü hapisanede
Halil'in üstüne uşaklarını saldırdı Kürt beyleri
ve beline inen odunla devrilmeden önce Halil
aynı rahatlıkla yardı üçünün kafasını.

Ve Ankara'da, münferitte
- kitapsız, kalemsiz, ve insansız -
gündüzleri bir avuç leblebiyi yere atıp sayarak
ve geceleri sayarak pencereden şehrin ışıklarını
aynı rahatlıkla tek mi çift mi oynadı kendi kendine.

Anlamak:
en büyük rahatlık.
Karşı konulmaz zoru sosyal zaruretlerin
ve kavga:
akıl,
yürek,
yumruk,
alabildiğine nefret,
kin,
alabildiğine merhamet,
sevgi,
insan insanı sömürmesin diye
ve daha âdil bir dünya
daha güzel bir memleket için...^[63]

Nazım'ın "Ve Şark'ta" diyerek anlattığı olay, Hikmet Kıvılcımlı'nın yukarıda aktardığımız TKP'nin 1929 Davası sonucunda gönderildikleri Diyarbakır Cezaevinde yaşadıklarıdır...

Yani Nazım, Çankırı'ya giderken yazdığı dizelerde, "Mahkûm Halil" in-Hikmet Kıvılcımlı'nın geçmiş yıllarda yaşadığı olayları anlatmaktadır, O'nun yaşadıklarını ve düşüncelerini Şairce dize-
lere dökmektedir...

^[63] Nazım Hikmet, Memleketimden İnsan Manzaraları, Şiirleri 5, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 32, 35-36, 56-57-58, 69-70, 201, 202, 235, 259-260-261.

Peki Çankırı'ya gitmek o kadar kolay mıdır o yıllarda?

Hayır, tabii ki değil...

2 gün 2 gece sürmektedir yolculuk Kara Trenle ve Usta'nın deyişiyle "tren zelzelesi" şeklinde yormaktadır yolcularını.

Bunu şimdi Opera Sanatçısı Semiha Berksoy'a, 16 Şubat 1940 tarihinde Çankırı'dan yazılan "Ortak Mektup"tan^[64] okumaya geçmeden önce ön bilgi olarak şunları da belirtelim:

Ortak mektubu yazarlar kim?

Kemal Tahir, Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı.

Mektuba Kemal Tahir başlıyor, Nazım Hikmet devam ediyor ve en sonunda da Hikmet Kıvılcımlı yazmaya başlıyor. Ancak bir yerden sonra devamı gelmiyor. Kitabın yayımcısının "**Mektubun devamı Semiha Berksoy'un arşivinde bulunamamıştır. (y.n)**"^[65] diye bir notu var ne yazık ki...

Devrimciler Bulundukları Ortamı Güzelleştiriyor

Eksik de olsa okuyalım Hikmet Kıvılcımlı'nın yazdıklarını şimdi:

"İyi yürekli artist arkadaş,

"O gece mektup trio [üçlü] olacak denildi. Sonra Kemal Tahir'in kemeçesi molodram üslubu ile fazla romantizme kaçtı. Nazım'ın sazı beni o kadar mahcup mevkiine düşürdü ki, Türkiye'nin opera kraliçesi önünde konuşmak için bir hayli boğazımı ayıklamaya ve kendime çeki düzen vermeye mecbur kaldım, denilebilir.

"Bu mektubun hâkim psikolojisini şu sebeplerde görüyorum: İstanbul'dan Çankırı'ya kadar uzun ve müzmin, tren zelzelesi ile geldik. Gece zelzeleden yeni kurtulmuş gibi tavanı sahici yıldızlarla süslü bir karanlık odaya sığındık. Ve nihayet sabahleyin, sanki ansızın yer yarıldı ve biz toprağın içinde rutubetli bir mahzene düştük.

^[64] Bu Ortaklaşa yazılan Mektubun tamamını Ekler Bölümünde bulabilirsiniz: Ek 2, s. 141.

^[65] Nazım Hikmet ve "Tosca"sı Semiha Berksoy, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017, s. 53.

“Orada gömülüp kalacak mıydık?

“Hayır. İçimizde [kale duvarı] kalınlığındaki porfir taş^[66] duvarlara karşı insancıl yüreğin her şeyi eriten yumuşak ihtilali ayaklandı. “Bu duvarlar bizi öldüreceğine biz onları yere sereceğiz”, dedik. Renkli kâğıtlar, tablolar, fotoğraflardan ibaret silahlarımızla hücumla geçtik. O zaman güzel sanatın gayet pratik, gayet somut bir zaferine şahit olduk. Duvarları yenmiş, duvarları öldürmüştük. İsyan bizim doğuştan karakterimizdi. Fakat bu manevi ve dilsiz ihtilalde bizim zafer levhalarımızı, var olan zindan duvarlarının alnına çakan vasıta ve silah sizdendi. Bütün resimleri siz getirmiştiniz. Biz, ölüm kadar soğuk duvarlarda güzel sanatın zaferini bir sanatkârın hediyeleri sayesinde okumuştuk ve o sanatkâr sizdiniz.

“Böylece, güzel sanatın gıdasını burada, hatta bir yeraltı mahzeninde biz öbür dünya insanları arasında bile peynir ekmek kadar zorunlu ihtiyaç şekli de görününce, niçin daha ilerisine gitmeyelim? Niçin güzel sanatın en kitlesel, en yaygın oluşmasını, sesin zaferini de istemeyelim? Niçin sizin sesinizi de dinlemeyelim?

“Her ne kadar haddim değilse de dertli Kemal Tahir’le, sazlı şair Nazım ol yönü unutmuş olduklarından (...)”^[67]

Semiha Berksoy’un çizimiyle Çankırı mahkûmları: Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet ve Kemal Tahir.

^[66] Porfir taş: Çeşitli amaçlarla kullanılabilen sert yapılı bir bazalt taşır.

^[67] Nazım Hikmet ve “Tosca”sı Semiha Berksoy, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017, s. 52-53.

Gördüğümüz gibi, devrimciler bulundukları her ortama uyum sağlıyorlar, orayı güzel sanatla güzelleştiriyorlar. Bedenlerini ve Ruhlarını güçlü tutuyorlar. Yeise kapılmıyorlar. Boyun eğmiyorlar olumsuzluklara...

Ve Semiha Berksoy plak gönderiyor Hikmet Kıvılcımlı'ya. Okuyalım 14.III.940 tarihli mektuptan ilgili bölümü:

“(...) Kemal bey ve Hikmet bey nasıllar? Hikmet bey oraya gramafon getirecekmiş diye işittim! Bu böyle ise sizlere 8 plak gönderirim. Bu plaklar dünyanın en güzel sesli kadınlarına aittir ve benim çok kıymetli plaklarımdır. Ben Berlin’de bunların bir eşini bulabileceğim için bunları size hediye edebilirim.”^[68]

Cezaevinde Güzel Sanat Uğraşları

Hikmet Kıvılcımlı sadece plak dinlemiyor. Başka güzel sanat işleri de yapıyor bildiğimiz gibi. Resim-heykel yapıyor, flüt-ney çalıyor, halı dokuyor vb.

Örneğin bu işler için Münire Anne’den isteklerde bulunuyor Kırşehir Cezaevindeyken.

Bunu da nereden biliyoruz?

Münire Anne’nin **20-II-944** yılında Oğluna-Hikmet’e yazdığı şu mektuptan:

26 Eylül 1919 tarihinde
Askeri Tıbbiye öğrencisi Hikmet Kıvılcımlı...

^[68] Nazım Hikmet ve “Tosca”sı Semiha Berksoy, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017, s. 59-60.

Sevgili Oğlum,

Sana gözlük, bir kutu krem, biraz sakız gönderdim. Gözlüğü bilmem beğenecek misin? İyi ve güzel olmasına dikkat ettim. İyi tellidir. Her halde diğerinden daha dayanıklı olacak. (15) Li[ra] verdim. Şimdi çok pahalı. Avrupadan gelmiyormuş. En iyisi bu, diğerleri hep kötü. Biraz dikkatli kullan da bu da kırılmasın. Mektubunda yazdığın pekmez, halı ve deri için örnek istiyorlar. Pekmez diyorsun. Ne pekmezi? Deri de kilo ile satılmazmış. Sen kilosunu yazıyorsun. Halının da m² ne kadar olduğunu yazmamışsın.

Huriye hanımlara pestili götürdüm. Pek makbule geçti. Hepsinin teşekkür ve selamları var. Radyoyu sorduk yapılmıyor. Transformatör koyulamıyormuş. Ancak 110 watt üzerinden işleyebilecek. (50) Li[ra] fazla. Henüz kimse vermiyor. Biraz daha bekleyelim. Belki bir yapıcısını veya biraz daha fazla para vereni bulabiliriz. Yün için taş boya satılıyor. Bir kilo yünü boyamak için 75 kr. taş boya lazım. Bilmem sen taş boya ile yünü boyayabilecek misin? Bir renk mi yoksa çeşit renkleri mi istiyorsun?

Sana gözlükle beraber iki paket de jilet gönderdim. 750 No: kadar olan imajları da yolladım. Bilmem alıyor musun? Sabunun kilosunu 160 krş. (10) Li[ra] gönderiyorum.

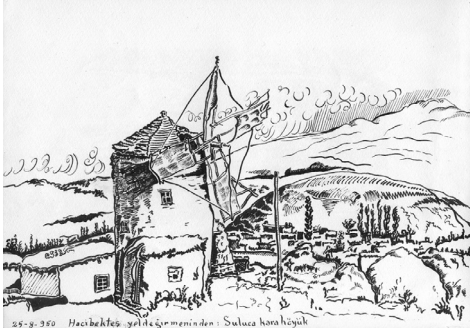
Hepimiz iyiyiz. Teyzen ve ben gözlerinden öper, Muz ve Fatum'un selam ve sevgilerini sunarım.

Annen
Münire.^[69]

Hikmet Kıvılcımlı'nın, Kırşehir'deki sanatsal uğraşlarına (ve doktorluk mesleğine) ilişkin bir başka bilgiyi de yazar Ahmet Yıldız'dan öğreniyoruz.

^[69] Hollanda Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Hikmet Kıvılcımlı Arşivi. <https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

Ahmet Yıldız'ın anlattığına göre, bir akşam Kırşehirli yazar Muzaffer Buyrukçu'nun evinde sohbet ederlerken, Muzaffer Buyrukçu'nun kızkardeşi Mualla Hanım, Kırşehir'de yaşarlarken başlarından geçen bir olayı anlatır:

*Kıvılcımlı Usta'nın
Kırşehir Cezaevinde çizdiği bir desen:
Suluca Karahöyük*

“-Kırşehir’de, dedi. Ablam hastalanmıştı. Kanser dediler. İyileşme şansı yok, dediler. Ama babam bırakmadı işin sonunu. Kırşehir hapishanesinde yatan ünlü bir doktor varmış. İzinle dışarı çıkıyormuş. Bir de ona gösterin, dediler. Biz de savcılığın özel izniyle eve getirdik. Çok nazik ve

şefkatliydi. Çok etkilenmiştik. İyice muayene ettikten sonra merak edecek bir şey yok, sen kanser değilsin, şu yazdığım ilaçları kullan, bir şeyin kalmayacak, dedi ablama. Bu sözü bir güneş gibi aydınlattı evi.”

“-Gerçekten çok iyi dokturmuş dedim.”

“-Çok uzun boyluydu, dedi Mualla teyze. Ama temiz, sakın ve saygılı. O kadar adı çıkmıştı ki, eczacılar onun yazdığı reçeteye ilaç vermiyorlardı biliyor musunuz?

“- Allah’ım, gericilik, sen nelere kadirsin, dedim.”

“- Bir ur gibi dedi, Buyrukçu, toplumu bir sarmaya görsün. Ürüyor üstelik ha! Bugünlere baksana.”

“- İlaç vermemeye çalışıyorlardı demek, dedim. Peki ablanız iyileşti mi?”

“- Evet, dedi. Ömür boyu Kıvılcımlı’ya dua etti. Bir gün eve, hapishanede yaptığı bir hediye getirdi, cevizden yapılmış bir çanta sapıydı sanırım, dedi, Mualla teyze.”

“- Peki şimdi nerede? Dedim. Çok kıymetlidir.”

“- Gerçekten nerede ki? Dedi Buyrukçu.”

“-Ablamlarda, gözü gibi saklıyorlar, dedi Mualla teyze.”^[70]

Bildiğimiz gibi, Nazım Hikmet Çankırı’ndan Bursa’ya nakledilir. Kemal Tahir de sırasıyla Malatya, Çorum ve Nevşehir’e gönderilir.

Hikmet Kıvılcımlı da Anadolu’da hapishane hapishane dolaştırılır. Çankırı’ndan sonra Amasya’ya, sonra da Kırşehir’e gönderilir. Ve toplamda 12 yıl yattıktan sonra da oradan 1950 yılında, çıkarılan aftan yararlanarak tahliye olur.

Münire Anne Yılmadan, Usanmadan Oğlu Hikmet’in Peşinde

Münire Anne de oğlunun peşinde dolaşmaya devam etmektedir bıkmadan, yılmadan, usanmadan...

Bunu, hem kendisinin (Münire Anne’nin), hem de Seher Teyze’nin olsa gerek, Hollanda’daki Arşiv’de bulduğumuz iki mektupla gösterelim:

4-6-946

Oğlum Hikmet,

İstediklerini gönderdikten sonra şimdiye kadar hiçbir mektubunu alamadım. Geçenlerde gönderdiğin asker geldi, fakat ona da bir şey yazıp vermemişsin. Ben mektup gönderdim demişsin. Halbuki biz mektubunu almadık. Acaba kayboldu mu?

Oğlum artık yakınlarda gelmek istiyorum. Bu ayın ortalarına veya sonuna doğru. Bana uzatmadan buradan istediğin bir şey varsa yaz gelirken getireyim.

Senden gelecek mektubu muhakkak bekleyeceğim onun için yazmamazlık etme. Mektubumu aldıktan sonra eşyayı hazırlar hemen gelirim.

On lira göndermiştim. Alıp almadığın hakkında bana malumat vermedin. Her iki سوالim hususunda beni tenvir edecek [aydın-

^[70] Ahmet Yıldız’ın Günlüğü, Edebiyat ve Eleştiri Dergisi, No: 89, Nisan 2006.

latacak-bilgilendirecek] cevaplarını bekliyorum. Seni çok göreceğim geldi. Hemen gelmek fikrindeyim. Karşılığını geciktirme evladım. Teyzen ve ben gözlerinden öperiz. Fatum selam eder.

Annen
Münire ^[71]

Aşağıda okuyacağımız Seher Teyze'nin Mektup'una göre; Münire Anne ve Oğlu Hikmet bir kez daha kavuşmuşlardır birbirlerine. Ayrılıklar bir kez daha son bulmuştur uzun ve günler süren zahmetli, meşakkatli bir yolculuktan sonra:

29.VII.946
Temmuz

Münireciğim beklediğim mektubu aldım.

Yolda rahat gittiğine sevindim. Acaba nasıl gitti diye üzül-müştüm. Neyse sevindik. Bir oda tutup oturacağını yazıyorsun. Yerleşince bana etraflıca yaz. Hikmetciğimi benim için sev. Nu-diye'den de mektup aldık yakında geleceğini yazıyor. Sen bir şey yazmıyorsun. Gelen mektup da Hikmet'in yazısı değil. Fatma hanım diyor ki ah ne olduysa bana oldu. Halit beyler cümlesi selam eder. Müjdat gelip seni arıyor. Bu taraftan ben, Fatma hanım ayrıca selam eder. Ahmet efendi, Hanıfanım da selam eder, Süleyman'ın karısı da ellerinden öper. Şimdilik barışıklar geziyorlar, Allah sonlarını iyi etsin.

Babaanneciğim nasılsın iyi misin? Bizi sorarsan biz iyiyiz. Mektubunu aldık memnun olduk. Mektuplarını uzun uzun yaz. Muzaffer ablam da iyi merak etme. Annem babam çok çok selamlar ederler. Ben de ellerinden öperim. Her gün ağzımızdasın. Her gece babanne diye bağırıyoruz.

Seni çok seven torunun.

T. Kaça ^[72]

^[71] Hollanda Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Hikmet Kıvılcımlı Arşivi., <https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

^[72] Hollanda Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Hikmet Kıvılcımlı Arşivi.

Gördüğümüz gibi, Münire Anne Kırşehir’e varmıştır ve “Bir oda tutup oturacağını”, yazmaktadır kızkardeşi Seher’e. Yani oğlunu birkaç günlüğüne görmeye gitmemiştir Münire Anne. Kalmak için gitmiştir oğlunun yanına.

Şimdi Kızkardeşi Seher’in (büyük olasılıkla Kırşehir’e gönderdiği) bir Mektubunu (yanmış, yırtılmış, kimi sözcükleri okunmuyor olsa da) yayımlıyoruz:

Sevgili Kardeşim Münire

[Okunamayan rakamlar var] 10.1946 tarihli mektubunu aldım.

[Okunamayan sözcükler var] öyle bayramlarda söylemek isteme... [Okunamayan sözcük var]

Sen bilirsin ben Hikmet’i çok severim [Okunamayan sözcük/sözcükler var] yana Hikmet bir yanadır.

Sana yazacağım çok ama [Okunamayan sözcük var. Hikmet olsa gerek.] üzülecek diye yazmıyorum.

[Okunamayan sözcük var] diyor ki teyzem Nudiye’ye [Okunamayan sözcük var] Eğer verdinse ne hakları [Okunamayan sözcükler var] niye doğru söyleyip de [Okunamayan sözcük var] rahatlamıyorsun.

Doğru söyle Muzaffer’e mi verdin? Nudiye’ye mi verdin? Yoksa sen bir tarafa mı sakladın?

Ben de büyük sandığı aramadım. [Okunamayan sözcük var] gönderiyorum.

Hikmet’in gözlerinden öperim.

Sana da selam ederim.

Ne zamandır Nudiye’den mektup almıyordum neyse geçen gün aldım.

Kardeşin
Seher

<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

Kırşehir'e gidişinden, orada (belki yıllarca) kalışından Ortaçağcı yazar **Ahmet Tezcan** da "**Kâfirûn**" adlı romanında söz eder. A. Tezcan bu romanında, Münire Anne'yle ilgili kimi olaylar ve bilgiler aktarır.

Yazar A. Tezcan, romanıyla ilgili bir röportajında bu bilgileri kimden öğrendiğini de şöyle anlatıyor:

"Babam öldükten sonra ağabeyimden. Annem (Havva Tezcan) hep gözleri dolarak "Çok fakirlerdi" derdi. Münire Hanım'a çok üzülmüdü. Ağabeyim zatürree olunca Münire Hanım hapishaneye götüre getire Hikmet Bey'e tedavi ettirmiş. Ablalarım çok ziyaretine gitmiş. Kollarımı açıp onları salıncakta sallar gibi sallarmış."^[73]

Münire Anne'ye 19.10.1946 tarihinde gönderilen mektubun zarfı...

^[73] <http://www.radikal.com.tr/turkiye/iki-hikmetin-kader-hikyesi-1130356/>.

Vatan Partisi ve Münire Anne'nin Milletvekili Adaylığı...

Bildiğimiz gibi, cezasının bitmesine az bir süre kala, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi nedeniyle Temmuz 1950 Temmuz'unda ilan edilen aftan yararlanarak cezaevinden çıkan Hikmet Kıvılcımlı, bir müddet (bir iki ay kadar) Kırşehir'de kalmıştır serbest olarak. Münire Anne de yanında mıydı o zaman, bilmiyoruz. Fakat birlikte olmaları kuvvetli bir olasılıktır.

12 yıl yattığı mapusluktan sonra cezaevinden çıkan Hikmet Kıvılcımlı, hemen ilmek ilmek Teorik ve Pratik mücadeleyi örmüştür. Cezaevlerinde yazdığı kitapları, pratik mücadeleden fırsat buldukça, elden geldiğince düzenlemiştir. Ve yeni kitaplar yazmıştır bu arada

Kerim Korcan, 1982 ya da 83 yılında evinde yaptığımız görüşmelerden birinde, bir anı anlatmıştı 1950 yılına ait. Hiç unutmuyoruz.

Cezaevinden çıkıp İstanbul'a geldikten çok kısa bir süre sonra, Hikmet Kıvılcımlı Kerim Korcan'ı bulur ve görüşürler.

Ve sonra Hikmet Kıvılcımlı; ee Kerim, çok çalıştık, çok yorulduk, biraz da dinlenelim, der.

Bunun üzerine Kerim Korcan içinden; "Eyvah, yoksa Hikmet de mi mücadeleyi bırakacak? Bu nasıl bir söz?", diye düşünür.

Üsküdar'da bir çay bahçesine oturup birer çay söylerler.

Çaylarını içtikten sonra Hikmet Kıvılcımlı:

“- Yeter artık Kerim, çayımızı içtik, dinlendik. Şimdi görev başına”, der...

Görev yeniden başlar. Örgütlenme çalışmaları hızla devam etmektedir. Bir gün Hikmet Kıvılcımlı, Kerim Korcan'ı almak için evlerine gider. Kapıyı Kerim Korcan'ın eşi açar.

Hikmet Kıvılcımlı, Kerim'e haber verir misin, der.

Çağırır eşi Kerim Korcan'ı ve gitmek üzere davranırlar.

Kerim Korcan'ın eşi, Hikmet Kıvılcımlı'ya; “Abi, Kerim gel-mese olmaz mı?”, der.

Bunun üzerine Hikmet Kıvılcımlı; “Biz Vakıf Malıyız. Ne görev varsa yapmakla yükümlüyüz”^[74], der ve birlikte giderler Kerim Korcan'la.

Nereye?

1954 yılında kurulacak olan Vatan Partisi'ni kurma çalışmaları...

Yani Hikmet Kıvılcımlı için dinlenme; bir çay içimi müddetidir-süresidir...

İşte bu fedakârane çalışmalar sonucu, TKP'nin mücadeleyi sürdüren işçi militanlarıyla ve yeni kazanılmış işçilerle birlikte, 1954 yılı 29 Ekim'inde **“İşçi Sınıfı hak ve varlığının, yaşama savaşının bayrağını yere düşürmemek için”, Gerçek TKP'nin Son Legal Çıkışı olan “Vatan Partisi”ni kurmuştur Hikmet Kıvılcımlı.**

Vatan Partisi 1954'ten 1957'ye kadar, yerli yabancı Parababa-

^[74] Hikmet Kıvılcımlı; devrimci olduktan sonra kendisini tümüyle (maddi manevi tüm benliğini) Devrimci Mücadelesine vakfetmiştir. Kendi bedenini ve ruhunu artık kendisine ait saymaz. Vakfın (Davanın) malı sayar. Ona hâle gelmesin diye bedenini, idmanlarla ve her gün aldığı soğuk duşlarla, sigara ve alkolden uzak durarak, korumayı bir görev bellemiştir. Ruhunu (düşünce dünyasını) sağlıklı tutmak için de sürekli Dünya ve Türkiye üzerine araştırmalar yapmış, teorik silahlar üretmiştir.

larına ve onların Demokrat Parti iktidarına karşı mücadele etmiş, örgütlenme faaliyeti yürütmüş ve 27 Ekim 1957’de yapılan Genel Seçimlere katılmıştır.

İşte 1957 Genel Seçimlerinde Vatan Partisi’nin İstanbul’dan ve İzmir’den gösterdiği Milletvekili adaylarından biri de Münire Kıvılcımlı’dır.^[75]

Yani Ana-Oğul kesintisiz bir biçimde, dinlenmeksizin, dur durak bilmeksizin, yılmaksızın mücadeleye devam etmişlerdir ölünceye dek...

Vatan Partisi, 30 Aralık 1957 tarihinde İstanbul Sulh Ceza Hâkimliği’nin 57/227 sayılı kararıyla; **“Komünist metodu ile çalıştığı ve komünist şahıslar tarafından sevk ve idare olunduğu”**, gerekçesiyle kapatılır. Açılan dava ile yöneticileri hakkında 23 Ocak 1959 tarihinde 5-15 yıl arası hapis istemiyle yargılamalar başlar.

2/3/1961’de İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesince Beraat kararı verilmiş, 7/10/1961 günü Temyiz I. Ceza Mahkemesince karar onanmıştır. Böylece Kıvılcımlı ve parti yöneticileri hakkındaki tüm iddialar beraatle sonuçlanmıştır. Olayların böyle sonuçlanmasında şüphe yoktur ki, 27 Mayıs Politik Devrimi’nin yarattığı görece demokratik hava belirleyici rol oynamıştır.

VATAN PARTİSİ

İSTANBUL MİLLET VEKİLLERİ ADAYLARI

Osman Sercan (Dokümacı)
İbrahim Öztürk (İşçi)
Kâmil Akan (İşçi)
Rifat Öglü (İşçi)
Mehdi Canlık (Marangoz)
Yusuf Aydın (Berber)
Safiyettin Kaya (Ziraat İşçisi)
Mahmut Karalon (İşçi)
Hamdi Vural (İşçi)
Ahmet Cansızoglu (İşçi)
Münire Kıvılcımlı (Ev kadını)
Bahri Uçtan (İşçi)
Mehmet Çobu (Esnaf)
Abdi Azer (İşçi)
Zihni Anadol (İşçi)
Muzaffer Telli (Elektirikçi)
Nazmî Sensilyet (İşçi)
Osman Kamucu (Emekli)
Hüseyin Kazancı (İşçi)
Hurriye Yalçı (Ev kadını)
Süleyman Şahin Tar (Öğretmen)
İsmail Mıhçıdar (İşçi)
Muammer Geli (Kunduracı)
Enver Ongül (İşçi)
Memduh Karahan (Mütercim)
Hasan Kırkız (İşçi)
Hamdi Çapa (İşçi)
Yusuf Ziya Giray (Teknisyen)
Tüban Esentepe (Esnaf)
Muhammed Bezzin (İşçi)
Hüseyin Kırseven (Kunduracı)
Hüseyin Çiftçi (İşçi)
Süleyman Hıncı (İşçi)
Fuat Yılmaz (Soför)
Şükrü Eroğlu (Terzi)
Ahmet Konur (İşçi)
Mustafa Şişek (İşçi)
İbrahim Yıldırım (İşçi)
İshak Kullı (Çinici)

^[75] Hollanda Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Hikmet Kıvılcımlı Arşivi.
<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.267?locatt=view:manifest>.

Oğluyla Gurur Duyan Bir Anne... Kendisiyle Gurur Duyulacak Bir Anne...

Oğul, çocukluğundan başlayarak son soluğunu verene dek, annesinin başını yere eğdirmeydi. **“Efes harabelerinde diz çökerek hedefi 11’den sahici mavzerle vuruş. Birinciliğe Celal Nuri’nin “Tarih-İstikbâl” kitabından ödül”**le başlayan gurur dolu yolculuk, Yörük Ali Efe Çetesi’nden Köyceğiz Kuvayimilîye Askeri Komutanlığına, Askeriye Tıbbiyeye girişe, devrimci oluşundan itibaren de devrimciliği en üst mertebesinde yaşayışına ve sürdürüşüne, Merkez Komite-İcra Kurulu-Polit Büro Üyeliklerine, Genel Başkanlıklara yükselişine kadar her alanda ve her zaman gurur duydu oğluyla Münire Anne.

Ve daha 1927 yılında bir büyük gurur yaşadı Münire Anne.

Hani TKP’nin 1927 yılındaki büyük tevkiyatında, Hikmet Kıvılcımlı’nın mahkemedeki ifadesi için ne diyordu Partinin Önderi **Şefik Hüsnü, Enternasyonal’e-Partiye gönderdiği Raporda?**

**“İstanbul Hapishanesi
“31 Ocak 1927**

“Tüm sanıklar içinde en güzel konuşan, yeğenimiz Naci’nin okul arkadaşı genç Doktor Hikmet oldu. Kendisinin Marksist felsefeye sarsılmaz bağlılığını belirleyen entelektüel ve sosyal nedenleri çok iyi ve çok çarpıcı bir biçimde sergileyen hakiki bir söylev verdi ve herkesin anlayacağı bir dille Marksist felsefenin özünü açıkladı. Dinleyiciler arasında birçoğu, Doktor Hikmet’in kendi ailesi gibi işçi ailele-

rinin hak etmedikleri bir sefaleti nasıl yaşadıklarını anlatması karşısında gözyaşlarını tutamadı. Bana öyle geliyor ki bu genç adam, Türkiye’de işçi hareketinin bundan sonraki gelişiminde büyük bir role sahip olacaktır. (Aynı mektubun daktilosunda tarih 1928 olarak düzeltilmiş.)”^[76]

Bir anne için bunlardan büyük gurur olur mu?

Ne demişti Oğlu Hikmet Şefik Hüsni’nün övgüyle söz ettiği savunmasında?

Şimdi bunu, 19 Ocak 1928 tarihli Milliyet Gazetesi, Vakit ve Cumhuriyet gazetelerinden okuyalım.

Bunları ne yazık ki şimdilik, o zamanki gazete haberlerinden okuyoruz. Çünkü, 1933 yılındaki Adliye Yangınında, dosyaların tamamının yandığı söylenmektedir İstanbul Birinci Ağır Ceza Mahkemesince.^[77]

Peki bu dosyalar tümünden kayıp mı olmuştur, gerçekten hepsi yanmış mıdır?

Sanmıyoruz.

Nerededir peki bir kopyaları?

Büyük olasılıkla MİT’te (o zamanki MAH) ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü Arşivlerinde. Belki Adalet Bakanlığı Arşivlerinde...

Bunları ne zaman bulacağız?

İktidara geldiğimizde, Demokratik Halk İktidarını kurduğumuzda...

O yüzden demiyor mu Hikmet Kıvılcımlı; “aman arşivlere sahip çıkalım, İttihatçıların yaptığı gibi yakmayalım”, diye...

Şimdi Hikmet Kıvılcımlı’nın sözünü ettiğimiz, gazetelerde yayımlanan savunmasını okuyalım:

^[76] 1928 TKP Davası, Derleyen: Emel Seyhan Atasoy, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 147.

^[77] Zeki Baştımar, Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar, Derleyen: Erden Akbulut, Sosyal Tarih Yayınları, 2. Baskı, 2018, s. 113.

Hikmet'in isticvabı

“(…)

- İsmim Hikmet.

(37. Bekârım. Tahsilimi sıra ile Kuşadası'nda, Muğla'da, Vefa Lisesi'nde, Tıp Fakültesi'nde yaptım ve Askeri Tıbbiye'de son sınıfa kadar geldim. O sırada İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilerek on seneye mahkûm oldum. Bir sene yattım, tahliye edildim. Sonra vaziyetimi düzeltmek için uğraştım. Henüz diploma-mı alamadım./ Vakit)

Şefik Hüsnü Bey'i eskiden beri tanırım.

(38. Dayızadesi arkadaşımды. O münasebetle tanışmıştım./ Vakit)

Son zamanda Şefik Hüsnü Bey'le Avrupa'dan dönüşünden sonra ve tevkifinden birkaç gün evvel görüştüm. Karaköy'de tramvay durağında tesadüf ettim bana adresini verdiler, ben de kendisini ziyaret ettim. İki kere daha gittim ve üçüncü gidişimde tevkif edildim.

- Böyle sık sık gidişinizden maksudınız ne idi?

- İkimizin de vaziyeti [benzerdi:] o hükümete karşı, ben de mektebe karşı vaziyetimi düzeltmek istiyorduk.

- Vedat Nedim'i tanır mısınız? Onun evinde bir toplantı düzenlenmiş, siz bu toplantıda bulundunuz mu?

- Hayır tanımam.

- Üzerinizde yahut evinizde bir evrak çıktı mı?

- Evimde şüpheye neden olan bir kâğıt çıkmış, bunu imzasız olarak birisi adresime göndermiş, içeriğini de iyice bilmiyorum.

Hikmet Bey'e bir kâğıt verdiler.

- Evet, bu kâğıdı tanıdım. Bu benim yazdığım bir satırdı.

- Okuyunuz.

- Okuyorum.

“ “ “ “ Gayya kuyusu

“ “ “ “ Köpoğlusu

“ “ “ “ Müstahdem

“ “ “ “

“ “ “ “ Nefr [nefret]

“ “ “ “ Kibir

- Bunlardan maksudınız ne?

- Bu eski hükümet için yazılmıştır. Kırtasiye düşmanlığını gös-

terir... Ben Ankara'ya gitmiştim, orada yeni hükümeti gördüm, eski hükümetin fenalığı gözümün önüne geldi ve bu şiiri yazdım.

(39. *Sanığa birtakım sarı kâğıtlar gösterildi, sanık bunları muayene etti ve:*

- *Ankara'da tutuklu iken yapılmış hususi mahiyette resimler, dedi.*

Sonra bir şiir gösterildi ve kendisine okutturuldu. Bu, "fütürist" bir manzume idi. Sanık:

-*Bu da o sırada yazılmıştır, eski hükümetin kırtasiyecilik siyasetinden çok eziyet-sıkıntı görmüştüm ve onun üzerine yazdım.*

Komünizme ait bazı evrak ve notlar gösterildi.

-*Bunlar komünizme ait değildir. O zaman zihnimi işgal eden hususi mahiyette yazılardır, tutukluluk hatıralarıdır. Zihinde yer tutan şeyler, bazen o kadar eziyet verici vaziyet hasıl eder ki insan onları açığa vurmakla kurtulacağına inanır, başkalarına anlatır, dinleyecek kimse bulamazsa bir kağıda tespit eder./ Vakit)*

- *Komünist Partisi'ne dâhil olduğunuz iddia olunuyor?*

- *Ben Komünist diye bir parti tanımıyorum.*

- *Siz Viyana'ya gittiniz mi?*

- *Hayır.*

Hikmet Bey bundan sonra Marksizm hakkındaki fikirlerini anlatmaya başladı.

(40.- *Örgüte dâhil misiniz? Marksizm hakkında fikriniz?*

- *Hayır, değilim. Ben Marksizm prensibini zorunlu olarak kabul ettim.*

- *Neden zorunlu gördünüz buna?*

- *Mütarekedeki İtilaf Kuvvetlerinin istila siyasetleri üzerine zorunluluk gördüm.*

Sanık, bir takım sebepler zikrederek uzun uzadıya ayrıntılı bilgi verdi. İşçi ailesi arasından yetiştığını söyledi. İşçilerin hayatından, fazla çalıştıklarından bahsetti, şöyle devam etti:

- *İşçinin bana, çok çalışıp da pek az para kazanması nazar-ı dikkatimi celp etti. Bir ilim adamı kafasıyla bu hadiseyi tahlil ettim.*

- *Marksizm'deki amaç nedir?*

- *Gayesi ilmî bir tahlildir. Ve bize bugünkü toplumda bir çalışan ve bir çalıştıran olduğunu öğretir. (...)/Vakit*

(...)

Bu esnada "Lenin ve Kin" isimli yazının niçin yazıldığı ken-

disinden soruldu. Maznun şu cevabı verdi.

- Ben Ankara 'da yeni hükümetin aktifliğini görmüştüm. Eski-den kalma kirtasiyeciliğin ne kadar yanlış olduğunu göstermek için yazdım.

Dimağı [beyni-aklı-bilinci] zorlayan fikirler!..

- Komünizme ait notlar nedir?

- Bunları da muhakeme esnasında hatıra olarak yazdım. Bazı fikirler dimağımı zorladı. Bunu ya birisine söylemeliyim yahut yazmalıyım. Beynime hücum eden fikirleri boşaltmak lazımdır. Onun için yazdım. Bunlar tutukluluk-mapusluk hatıralarıdır.

Komünist partisi tanımıyorum, Viyana'ya kongreye gitmedim.

Ben fikren Marksizme bir zaruret-i âliye [ulu-kaçınılamaz zorunluluk] diye taraftarım. Bu zorunluluklar türlü türliüdür. Bazıları objektiftir. Mütarekeden sonra bütün emperyalist devletler Türkiye'yi çember içine almışlardı. Bu esnada komünist basını Türkiye'yi müdafaa ediyor, emperyalistlere hücum ediyordu. Bu dikkatimi çekti. Bu suretle ilgilendikten sonra zaten mesleğimde din ve millet hisleri yoktu. İnsani bir meslekti.

Üçüncü ve en mühim sebep doğrudan doğruya işçi bir aileden doğmaklığımdır. Annem, teyzem, babam hepsi işçi idi. Bunlar da tesirini yaptı, diğer işçi ailelerini tetkik ettim. Günde on dört buçuk saat çalışıyorduk, rutubetli bir tekke odasında oturuyorduk. Bu kadar emeğe karşılık bu sefalet. Bunu tahlil etmek lazımdı. Bunu açıklayan meslek Marksizmdir, Marksizmin bütün konusu iş ve işçidir. Toplumda ne varlık varsa hepsini yaratan (iş) kuvvetidir. Kuvvetin kaynağı, özü bizzat kendisi iştir. İş ele aldıktan sonra işçiyi dikkate aldım. Gayesi şimdiye kadar geçmiş olan toplumları dikkate alarak netice itibarıyla öğrenirken toplumda bir çalışanlar bir de çalışmayanlar vardır. Ben bilimsel yönüyle meşgul oldum. Tatbikatından [uygulamasından-pratiğinden] haberdar değilim. Gayesi işçinin durumunu düzeltmektir./Cumhuriyet)^[78]

[78] 1928 TKP Davası, Derleyen: Emel Seyhan Atasoy, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 98-100.

1929 TKP Davası'nda "Hikmet Bey"ın Konferansı (Kıvılcımlı Davada İfade Değil Konferans Verir)

Ve aradan geçen 2 yıldan sonra, 1928 yılı sonlarında, İzmir merkezli yeni bir TKP Operasyonu olur ve Hikmet Kıvılcımlı yine sanıklar arasındadır Merkez Komite Üyesi olarak.

Ve uğradığı onca işkenceye rağmen, polise yine hiçbir şey söylememiş, Partinin hiçbir sırrını ve hiçbir yoldaşını ele vermemiş olmanın rahatlığıyla mahkemede savunma yapmaktadır Hikmet Kıvılcımlı.

Ve TKP'nin 1929 Davası'ndaki Hikmet Kıvılcımlı'nın yani Münire Anne'nin sevgili oğlunun yaptığı savunma için gazeteler, Şefik Hüsnü'nün 1927'de Partiye-Enternasyonal'e yazdığı raporda söylediği başlığı atmışlardı haberlerinin başına: **"Hikmet Beyin Konferansı"** diye!

Ne diyordu **"Konferans"**ında Oğlu Hikmet'i Münire Anne'nin?

Hikmet Bey'in Konferansı

Bundan sonra Dr. Hikmet Bey'in sorgusuna geçildi. Dr. Hikmet Bey elinde bir gazeteye sarılmış kitaplar olduğu halde ayağa kalktı. Birkaç saniye düşünür gibi oldu. [Hizmet, 26.6.1929]

- Doktor Hikmet Bey'in sorgusu, daha ziyade, komünistliğin ne olduğu hakkında bir konferans mahiyetindedir.

Reis. – Siz de örgüte dahil bulunuyorsunuz. Anlatınız; ne gibi gazeteler, kitaplar okursunuz? Komünistliği ne zaman benimsediniz?

Hikmet Bey. – Reis beyefendi, buraya komünist davasından dolayı gelmiş bulunuyorum. Birçok savcılık ifadeleri okundu. İsmimin geçtiğini gördüm. Kararnameye muttali [bilgi edinmiş] oldum. İddia makamının suçlamalarını dinledim. Derhal bir iki noktaya işaret etmek isterim. Savcılık Kararnamesinde, bendeniz de dahil oldu-

ğum halde, buradaki sanıklar hakkında verilen kararın gerekçesi olarak böyle bir cümle var. Yani, bize yüklenen fiil bu imiş. İşçi için, esenlik ve kurtuluş ancak işçiden kimselerin iktidar mevkiine gelmesiyle mümkündür. Bize yüklenen şey de bunun yerine gelmesini temin etmek. Buna cevap vermeyeceğim. Yalnız, İddia Makamının sarf buyurduğu itham sözleri arasında tesbit ettiğim bir noktaya cevap vermek isterim. Buyurdular ki, Türk vatandaşları bu tür düşüncelerde serbesttirler. Yani, burada bahsedilen işçiden adamları iktidar mevkiinde görmek emelleri serbest bir arzu olabilir. Hatta bu fikrin yönetmeye, çekip çevirmeye egemen olmasını istemek de bir haktır, diye buyurdular. Yeter ki- buyurdular- bu hususta müracaat edilecek araçlar meşru olsun. Bendenizin şu ufak kararname ve suçlama cümlelerinden anladığım şudur: Türkiye’de komünistçe düşünmek veya komünist düşünceleri ile yaşamak veya sahada fiil ve teşebbüste bulunmak bir suç değildir. Nitekim, Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun [Anayasamızın] hiçbir maddesinde Komünistlik diye adlandırılmış bir suç yoktur. Her ülkede İşçi Sınıfının iktidara gelmesi, siyasal olaylardan biridir. Türkiye’de de kanun gereğince söz konusu olabilir; ve olabilir, mümkündür, iddia makamı da bendenizin bu kanaatimle mutabık görünüyorlar. Yalnız, haklı olarak buyurdukları bir nokta var. Bu da, Kararnamede açıkça belirtilmiştir. Buradaki, ben de dâhil olduğum sanıkların hususi bir Cemiyet [Örgüt-Topluluk] teşkil ettikleri söz konusudur. Evvela, suçun niteliği bakımından, burada okunan dava 171, 147’nci maddelere temas eden bir suç

göstermiyor.

Savcı Bey'in müdahalesi.

Savcı Bey: “Efendim, bunları müdafaada söylesinler, bura-da konu hakkında ifadede bulunsunlar. Her sanığın suçlu olması gerekmez.”

Doktor Hikmet Bey: - Demek istiyorum ki, mademki, suç bu şekilde açıklanıyor; gizli ittifak yapanlar doğal olarak suçlu olurlar.

Reis Bey: Yani siz bu ittifaka dâhil değilsiniz?

Hikmet Bey: Ben dâhil değilim. Yalnız bu davaya dâhil bulunuyorum. Bize ve bendenize 171, 147’nci maddeler yüklenmek isteniyor 147’nci maddenin olması düşünülseydi, başka bir suç karşısında kalırdık.

Reis Bey: Yüklenmek istenilen suç, Bakanlar Kurulunu devirmek için Bildiri dağıtmak, Örgüt kurmaktır. Siz buna dâhil imişsiniz. Dâhil misiniz, değil misiniz? Onu söyleyiniz.

Hikmet Bey: Şüphesiz değilim.

Reis: Haberdar mısınız?

Hikmet Bey: Şüphesiz değilim.

Reis: “Şüphesiz”i kaldırınız.

Hikmet Bey: Değilim.

Reis: Bu sanıkları tanıyor musunuz?

Hikmet Bey: Ahmet Kaya’yı burada açık olarak tanıdım. İsmi falan hatırımda değildi. İstanbul’da bana gelmiş olduğunu hatırlamamış oldum.

Reis: Neden size gidiyor?

Hikmet: Bendeniz Haydarpaşa hastanesinde asistan vaziyetinde idim. Başka asistan yoktur. Doğruca bana gelmiştir. “Ben rahatsızım” dedi; “tedavi için müracaat ediyorum. Şükrü isminde birisini tedavi etmişsiniz.” O zaman hatırladım. “Ragıp Usta’nın çırağı hakkında tavsiyelerim vardır, buyurun” dedim.

Reis: Mektup verip saatçi Niko’ya gönderdin mi?

Hikmet: Hayır, Niko’yu tanırım. Fakat Ahmet Kaya’ya şifreyle göndermedim. Esasen, bir adres açıkça belirtiliyor ki, benim oradan haberim yok. Niko Efendiyi, 27 senesinde, İstanbul’da Ağır Ceza’da beraber mahkûmiyetimizde Hapishanede tanırım. Çıktıktan sonra ara sıra görüşürdük. Saat deposunda da kendisinden bir saat almıştım. Şükrü Efendiyi nereden tanıdığımı gelince, Ragıp Efendinin çırağıdır. Ragıp’ı aynı münasebetle

tanırım. Şükrü'yü Niko'ya göndermedim.

Reis: Hâlbuki Savcılık huzurundaki ifadelerine nazaran, size mektupla gelmişler, İzmir, İstanbul Komiteleri arasında bağlantı temini için onları Niko'ya göndermişsiniz. Ne dersiniz?

Hikmet: Bunlar rivâyettir. Âmelerini aramak istiyorum. Fakat herhalde vardır. İddia makamı suçu açıklarken buyurdular ki, “komünist davası ile öteden beri alakadar mühim şahsiyetler var.” Bunun beni ne alakadar ettiğini buraya kadar sürüklemesiyle görüyorum. İzmir Komitesini tanımıyorum.

Reis: İzmir Komünist Komitesini?

Hikmet: Böyle bir Komiteden haberdar değilim.

Reis: Pekiyi bunlar neden sizin isminizi ortaya atsınlar?

Hikmet: Beyefendi, bunlar poliste ve sorguda alınmış sözlerdir. Ben o kanaattem ki, huzuru âlinizde bu ifadelerin tekrarından sonra alınacak kararlar suç hakkında bir fikir verebilir. Ben, okunan ifadelerin hiçbirisini tatminkâr görmüyorum. Bunların içinde öyle edebiyat var ki, ilk eğitim görmüş bu iki efendi, Şükrü ve Kaya hakkıyla ifade edememişlerdir. Bu zincirleme anlatımları bunların ifadelerine uydurmaya mümkün görmüyorum. Tabir caizse buna bir tasni' [yakıştırma-uydurma] diyorum.

Reis: Kim uyduracak?

Hikmet: Efendim, maalesef polisin bu husustaki faaliyetleri cihaz halindedir. Ekseri bu şekilde neticelere varıyor. Belki hatırı âlinizdedir, Mercan Altûnyan davası...

Reis: Yani tertip edilmiş diyorsunuz. Kim, ne tertip etmiş?

Hikmet: Ben hastanedeyim. Bana müracaat ediyorlar, ihtimal ki polis kendiliğinden kanaatler hâsıl etmiştir.

Reis: Komünist Partisi'ne ne zaman girdiniz?

Hikmet: Türkiye Komünist Partisi diye bir örgüt görmedim. Komünizm, benim için bir öğreti, bir meslektir.

Reis: Ne gibi eserler okursunuz?

1929 Davası mahkeme sürecinde sanıklar değerlendirme yapıyor...

Hikmet: Her eseri okurum. Lenin, Karl Marks, Engels, Zinoviev.

Reis: Komünizm hakkında anlayışınız?

Hikmet: Komünizm deyince her şeyden evvel gerek toplum gerek tabiat ve düşünce hakkında bir görüş ve telakki [anlayış] tarzıdır. Bundan doğduğu için İşçi Sınıfının benimsediği bir görüştür. Buna komünizm, Marksizm denebilir. Realizm, her hadiseyi olduğu gibi görmektedir. Mesleğim de zaten tıp ve gözlemdir. Bunun için bu realist prensipleri hararetle karşıladım. Realizm demek, evreni her köşesinde, her hadiseyi çıplak nasılsa öyle görmektir. Komünizm her şeyden evvel maddecidir. Fakat, kuru maddeci değil. Diyalektik yani tartışıcı, cidalci, maddeci, olayların bir seyir halinde akıp gittiğini kabul eder. Tabiatın, maddi tesirler altında, ezelden ebede doğru aktığını görmek mümkündür. Buna

dinamizm de diyebiliriz. Bundan umumî bir prensip çıkıyor. Tabiatta hiçbir hadise kalıcı değildir. Burjuva ilminin iddiası gibi, tabiat, tarih, toplumun seyri tasallüp etmiş [katılmış-donmuş] bir manzara teşkil etmez. O da akar, değişimler geçirir.

Tarihi materyalizm demek, toplum nasıl bugünkü şekilde teşekkül etmişse, bugünkü şekli sonsuza dek korumayacağını da kabul etmektedir. Onu değiştiren maddi ve iktisadi etkenler vardır. Komünist, tabiat ve toplumda devrimciliği kabul eder. Devrim demek şudur: Bir hadiseden diğer bir hadiseye -Darvin nazariyesinde farz edildiği gibi- aşama aşama evrim geçirerek çıkılmaz. Tabiat, sıçramalar yapar. Fakat bunlar içinde bir birlik devresi lazım. Bir olgunluk lazım ki, o bünyeye sıçrayabilsin. Bu sürekli değişimleri incelerken, komünizm tarihte devrimci olmuştur. Darwin der ki, insanla maymun arasında bir halka vardır. Onu aramış ve bulamadığı için bir idealist insan sıfatı ile üzülmüştür. Fakat, olmamalı idi. Zira böyle bir halka yoktur.

Reis Bey: Özetçe, siz ne istiyorsunuz? Nasıl olsun diliyorsunuz?

Hikmet: Komünizmde “olsun, bunu isteriz” diye bir iddia yoktur. Realizm, toplumun bünyesini olduğu gibi görmek, nere-

ye vardığını anlamaktır. Komünizmin iddiaları ve varsayımları yoktur. Toplumun bugüne gelinceye kadar değişimlerinde en mühim kuvveti ekonomi temel olarak görür ve bunu tahlil eder. İktisadi manzaralar önünde herhangi sosyal, ahlakî, felsefî, anlayışlar doğar. Komünizm bunu arar. Ortada iki sınıf görüyoruz; Sermayedar ve İşçi. İşçi kol kuvveti [işgücü] ile, öteki de mülkiyeti dolayısı ile alakadardır. Fakat, sermayedar rejiminin en büyük karakteri, Marks'ın dediği gibi, bir emtia [mallar] rejimi olmasıdır. Bu toplumun her şeyi alınır satılır.

Reis: Pekiyi, ne olsun diyorsunuz? Gayeniz nedir?

Hikmet: İddia Makamı teessürlere gark eden [üzüntülere boğan] bir kelime buyurdular. “Bunlar gayesiz macera peşinde koşanlardır”, dediler. “Gayesiz” kelimesi bilâpervâ münakaşa ediyorum. Doğrusu, komünizm amaç kabul etmez. Fakat bu maceracılık değildir. Komünizm amaç kabul etmez; zira amaç, sınırlandırma demektir. Komünizm katı değildir. Toplumda sonsuz gelişim vardır.

Reis: Sözü'n kısası siz “hafî Cemiyete mensup [gizli örgüte üye] değilim; haberim yok”, diyorsunuz.

Hikmet: Hayır, yoktur.

Reis: Telefoncu Ferit Bey'i tanıyor musunuz?

Hikmet: Burada tanıdım. Tevkihanede evvelce de olabilir ki görüşmüşlüğüm vardır. Kendisi burada söyledi. İstanbul'da Tevkihaneye gelir, beni görürmüş. İhtimal. Fakat, yakınlığımız yoktur. Laz İsmail; onu da geçen sene hapiste gördüm. Şarfman'ı tanımıyorum. Hüsamet'in Efendiyi İstanbul Tevkihanesinde gördüm. Diğerlerini tanımıyorum.

Reis: Yine soruyorum. Bu iki Efendi, sizin isminizi tasrih ederek [açıkça söyleyerek], sizi gördüklerini ne diye söylesinler? Size ne diye isnatta bulunsunlar?

Hikmet: İsnat etmediklerini, huzurunuzda serbestçe söylüyorlar. Ben buna kıymet veriyorum. Polisteki anlayışa dikkat etmek lazımdır. Ben burada Polis Müdüriyetine getirildiğim zaman, bana orada, birisi dedi ki: “Biz poliste iki şekilde muamele ederiz. Biri sizin gibi okuryazarlara, Efendi adamlara; diğeri külhanbeylerine ait muamele.” Külhanbeylerin hali yamandır, dedim. Ben demokraside halkın “Efendi” veyahüt “Külhanbeyler” diye iki sınıfa ayrılmayacağını söyledim. Kanundan bahsettim. “Yanılıyorsunuz” dediler, “Polise kanun girmez.” Bunu söyleyen adam da Halife rejimi ve Saltanat yerinde dururken, Emperyalizm İstanbul'u

işgal ederken İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne iştirakinden dolayı Devlet teşkilatından ihraç edilmiş, bilâhare Topluma avdet etmiş [dönmüş] bir şahıstır. Zaten, ilk hatırıma gelen de, “Bu adam ne cüretle bu sözleri söylemiştir” düşüncesi olmuştur.

Reis: Siz poliste ne dediniz?

Hikmet: Hiçbir şey söylemedim.

Reis: Bunlar niçin kabul etmişler?

Hikmet: Bunlar işkence altında ifade vermişler.

Savcı Bey'in mukabelesi.

Savcı: Polise karşı musa ithamlarda [suçlamalarda] bulundular. Sanık, müdafaasında her vasıtaya müracaata serbesttir. Fakat, Hükümet ve Devlet güvenlik güçlerini temsil eden makamın delilsiz hakarete uğramasına müsaade edemeyiz. Delilleri varsa versinler, kovuşturma yaparız.

Hikmet Bey: Delillerim vardır.

Savcı Bey: Pekâlâ, makamınıza versinler; kovuşturma yapılır. İkinci mesele: “ifadeler uyduruldu” dediler. Bu ifadeler birbirini o kadar teyid etmiştir ki, uydurulmasına imkan yoktur. Ragıp, Kadri, Şükrü, Ahmet Kaya, Saatçi Niko'nun ifadelerinden sonra, Hikmet Bey'in bu sözlerinin kıymeti kalmaz. Bunlar birbirini bütünlemiş şeylerdir. Bunlara, tazyik ve tehdit altında uydurulma şeyler demenin bir hakaret teşkil edeceğini ihtar ederim.

Doktor Hikmet Bey: Savcı Bey'e yalnız küçük bir cevap vermek isterim. Ceza Mahkemeleri Usulünün 108'inci maddesi, “Sanık tevkif müzekkeresi ile tutulduğu gün derhal hâkim huzuruna gönderilir” diyor. Hâlbuki bunların hiçbirisi tutuldukları gün veya akşamı hâkim huzuruna çıkarılmadı. Bunlara işkence tatbik ediliyor. Belirtileri geçinceye kadar, poliste tevkif ediliyorlar. Bununla da sabit oluyor ki, poliste işkence edilmektedir.

Reis: Siz bize örgütten alakadar olup olmadığınızı söyleyiniz.

Hikmet: Alakadar değilim efendim.^[79]

^[79] 1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, 2005, s. 25-31.

1936'daki Davada Hikmet Kıvılcımlı Hakimi Sorguluyor

Yani Hikmet Kıvılcımlı, bir kez daha mahkemeleri Konferans Salonu'na çevirmiştir. İdeolojisinin-Marksizm-Leninizmin savunusunu yapmıştır, yine herkesin anlayacağı bir dille...

E, nasıl gurur duymasın bir anne olarak?

Tabî ki duydu. Tabî ki sevindi Münire Anne...

Bir de 1936'daki, Endüstri Dokumacılar Cemiyeti'nin düzenlediği Süreyya Paşa Grevi'nden sonra Nazım Hikmet'le birlikte gözaltına alınmıştır Oğlu Hikmet, Münire Anne'nin.

Ve hakimlikte sorgu esnasında Oğlu Hikmet, Hakimi sorgulamıştır. Şöyle olmuştur o zamanki gazetelere (Tan, Akşam, Cumhuriyet, Son Posta vb.) göre olay:

“Benim kabahatim şimdiye kadar Marksizm hakkında eser yazmaklığımdır. Burada bulunan sanıkların da kabahatleri yazdığım kitapların yastıkları altından çıkmış olmasıdır. Bu eserlerin satışı serbesttir. Ben sağa, sola bu kitaplardan satıyorsam bu bir suç değildir. Niçin tutulduğumuz hakkında siz bize değil, biz size sual sormak mevkiindeyiz.”^[80]

Bu da farklı bir anlatımla Tan Gazetesi'nden:

“Suçluların hüviyetleri tespit edildikten sonra hakim Selahattin Demirelli, şöyle sormuştur:

“- Siz komünistlik ajitasyonu yapmakla, kitap ve bildiri dağıtmakla ve örgüt kurmakla itham ediliyorsunuz, bunlara ne diyeceksiniz?

“Suçluların ortasında yer alan Dr. Hikmet şu cevabı vermiştir:

“- Ben Marksistim. Seri halinde resmen 14 kitap çıkardım. Bunlar kitapçılarda açıkça satılıyor. Bay hakim, sizin bizden bu vasıfla bir sual sormaya hakkınız yoktur. Çünkü

^[80] Akşam Postası Gazetesi, 1 Ocak 1937.

ben bu işte suçlu değil, davacı olmam lazımdır.”^[81]

E, bunlardan; İdeolojisine inançtan kaynaklanan bu pervasızlıktan, bu cesaretten, bu yiğitlikten, bu yargılanan değil yargılayan bir oğuldan hangi anne gurur duymaz?

Elbette gurur duydu Münire Anne oğluyla bir kez daha.

Parti (TKP), Hikmet Kıvılcımlı’nın “Uluslararası Lenin Okulu” Öğrencisi Olmasını İster

Münire Kıvılcımlı’nın bilmediği-bilemeyeceği-kendisine bildirilmeyecek, sayılamayacak kadar çok, olay elbette vardır. Ama bilseydi, duysaydı bir taraftan anne olarak çok büyük üzüntü ama sonrasında büyük gurur duyacağı bu sayılamayacak kadar çok olaylardan sadece ikisini konu edelim.

Nedir bunlar?

Oğlu Hikmet, TKP Genel Sekreteri Şefik Hüsnü tarafından 1926 yılında açılan **“Uluslararası Lenin Okulu”**nda öğrenim görmesi için Sovyetler Birliği’ne çağrılır.

Bildiğimiz gibi, Sovyetler Birliği’nin ve Üçüncü Enternasyonal’in iki Okulu vardır. Bu okulların birincisi TKP literatüründe **“KUTVA”** diye adlandırılan **“Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTV)”** diye bilinen okuldur. Bu okul, Doğu Ülkelere gelen öğrencileri **“Kadro”** düzeyinde eğitmek için kurulmuştur.

Buna Türkiye’den de onlarca öğrenci göndermiştir TKP; Nazım Hikmet’ten Vâlâ Nureddin’e, Zeki Başımar’dan Laz İsmail’e, Hamdi Şamilof’tan ...’ya kadar.

“Uluslararası Lenin Okulu” ise; **“Devrimci Önder”**leri eğitmek, yetiştirmek için kurulmuştur. Özel bir okuldur yani. Buraya

^[81] Tan Gazetesi, 1 Ocak 1937.

herkes gönderilememektedir doğal olarak...

İşte Türkiye’den gönderilmek istenen birinci öğrenci Hikmet Kıvılcımlı olmuştur. O’nun dışında da, TÜSTAV tarafından yayımlanan Üçüncü Enternasyonal’deki dosyalardan okuduğumuz kadarıyla sadece Reşat Fuat Baraner vardır.

İşte ülkesinde böyle bir önderdir Oğul Hikmet, Partisi ve Üçüncü Enternasyonal için...

Şimdi 1927 yılında illegal olarak Türkiye’ye gelen Şefik Hüsnü’nün, kendisinin yokluğunda Moskova’daki TKP Temsilcisi “Fahri”ye-Baytar Cevdet’e” gönderdiği ülkedeki durumu ve kararlarını ilettiği mektubun sadece söz ettiğimiz bölümünü okuyalım:

“F. Yoldaşın 9 X 27 tarihli mektubunun çevirisi.

“(...

“Hikmet Yoldaş Uluslararası Lenin Okulu’na ve Şark Darülfununu’na da kimi yoldaşlar gönderilecek.”^[82]

Hikmet Kıvılcımlı, Yeniden Sovyetler Birliği’ne Çağrılıyor

Hikmet Kıvılcımlı, 1935’lerde bir kez daha “Yukarıya”-”Sovyetler Birliği”ne çağrılır. Okuyalım:

“1933-1935 yılları, Dr. Hikmet Kıvılcımlı bir kez daha “Yukarı”ya çağrılmıştı. Ancak, M. K. [Merkez Komite - M. Gürdal Çıngı] yoldaşları kendisinden ayrılmak istemediler. Yoldaşlar, Dr. H.K’nin 10 ciltlik orijinal araştırmalarını (İdeoloji, Türkiye’nin Devrim Tarihi, Parti’nin Eleştirili Tarihi, Fırka ve Fraksiyon, Taktik ve Strateji Planı: Burjuvazi, Proletarya, Köylülük, Türkiye’de Milliyet (Kürt) Meselesi) Türkiye’de basmayı öneriyorlardı.

“Dr. Hikmet Kıvılcımlı legal olarak “Marksizm Bibliyote-

^[82] 1926-1927 TKP MK Tutanakları-Büyük Kırılma, Çeviri: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, 2007, s. 389-390.

gi”ni kurdu. Kitaplar yayılıyordu. Burjuvazi affetmedi.”^[83]

Ancak O, “Yukarı”ya gidemez daha doğrusu gitmez ...

Gitmeme gerekçesini de şöyle açıklar **“Kim Suçlamış?”**ta:

“Yalnız, bu militan pratik ve örgütlü dövüşleri arasında hiç SSCB’ne gitmemiştir. Çünkü:

“1) O, kendisini kaydı hayatla vakfetmiş bulunduğu Milli Dövüş Cephesi üzerideki nöbet yerini boş bırakmaya katlanmamıştır.

**“2) Bundan başka, o militan deneyiyle biliyor ve açık seçikçe görüyor ki, Türkiye dövüş cephesinden bir yol koptular mıydı, insanlar çabucak Proletarya Vatanı’nın derebeyi-
ce asalağı ve kendi ülkelerinin hayati proselerine dar kafalı ve ukala yabancılar haline soysuzlaşıveriyorlar.**

“Leninizm demiri bir “Kutva” [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi - M. Gürdal Çingil] içinde dövülmemiştir. Bedenin tüm tükenişinden önce insan “Babasının evi”nde dinlenmeyi hak edemezdi.”^[84]

İnsan ister istemez düşünüyor; “Oğul Hikmet, ULO’da okumak için Sovyetler Birliği’ne gitseydi, Münire Anne de Sovyetler Birliği’ne gider miydi? Zaman ve mekanca uzun bir yolculuğa daha çıkar mıydı acaba?..”, diye

Türkiye’de ve Enternasyonal Nezdinde Parti Adına-Merkez Komite Adına “Tek Yetkili” Kılınan Hikmet Kıvılcımlı

1925 İstiklal Mahkemesi yargılanması ve sonrasında, TKP Yönetici ve üyelerinin büyük bir kısmı yakalanmış ve ceza almışlardır. Parti Önderi Şefik Hüsnü ise yakalanmamış ve gıyabında yargılanarak cezalandırılmıştır.

Parti Yönetimi, Şevket Süreyya Aydemir ve Vedat Nedim Tör gi-

^[83] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979, s. 156.

^[84] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış, Yol Yayınları, 1979, s. 153.

bilerin eline kalmıştır. Bunlar da Partiyi ileriye götürmek, yeni kadrolar yetiştirmek, pratik faaliyetleri geliştirmek bir yana Partiyi sağa çekmekte, pratik faaliyeti neredeyse sıfır derecesine düşürmektedirler.

1926'nın sonlarında Cezaevindeki mahkûmlar tahliye olurlar ve tekrar Parti görevlerine dönerler. Tabii tamamı değil. Yüreği yetenler, inancı devam edenler... Sonuç olarak dökülenler; "ben Şahımı buraya kadar severim", diyenler faaliyetten uzaklaşırlar.

Ancak, dediğimiz gibi, başta Genel Sekreter sıfatına sahip Ş. S. Aydemir ve MK Üyesi V. N. Tör çalışmaları engellemektedirler.

Bunun üzerine Viyana'da bulunan Şefik Hüsnü, Enternasyonal'in de onayıyla faaliyeti ele almak amacıyla 1927 yılı Ağustos ortalarında Türkiye'ye döner gizlice. Ve illegal olarak yaşama-ya başlar. Faaliyetleri toparlar, organize eder.

Şefik Hüsnü, Türkiye'ye dönmeden hemen önce Komüntern'e bir Rapor gönderir. Ve yakalanması durumunda Parti Yönetiminin nasıl şekillendirilmesi gerektiğine ilişkin önerilerini liste halinde sıralar.

Buna göre, Parti Yönetiminden alınacaklar-atılacaklar ve Parti Seka'sına (Merkez Komitesi'ne) alınacakları yazar.

MK'ye alınacaklar listesinde Hikmet Kıvılcımlı 4'üncü sıradadır.^[85]

(Bu Rapor'un tamamını Ekler-Belgeler Bölümü'nde okuyabilirsiniz.)

Hikmet Kıvılcımlı Dışında Tüm Merkez Komite Üyeleri İşkencede Çözülür

Şefik Hüsnü'nün ülkeye dönmesinden kısa bir süre sonra TKP Tevkifatı başlar. Bu Tevkifat Tarihe; 1927 Tevkifatı diye geçer. Bu operasyonda Şefik Hüsnü de yakalanır. Ş. S. Aydemir ve V. N. Tör tümüyle çökerler. Vedat Nedim, kendisindeki Parti Arşivini polise teslim eder. Yakalananların çok büyük çoğunluğu

^[85] Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet, Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2002, s. 91-92-93.

(Hikmet Kıvılcımlı dışında, Şefik Hüsnü dahil neredeyse tümü), işkencede çözülürler. Ve polisin istediği ifadeleri verirler. Ve ardından cezaevi ve mahkeme süreci başlar.

Yakalanan iki önder, iki Merkez Komite Üyesi; birisi TKP Genel Sekreteri-Üçüncü Enternasyonal Yürütme Kurulu Üyesi Şefik Hüsnü, bir diğeri TKP Merkez Komite Üyesi-Genç Komünistler Birliği Reisi Hikmet Kıvılcımlı otururlar ve operasyonu ve operasyonunun sonuçlarını değerlendirirler. Varılan sonuç şudur.

Önce Hikmet Kıvılcımlı'dan okuyalım:

“Dr. Şefik Hüsnü: Liderdi. Dışarıya kaçtığı için Ankara İstiklal Mahkemesinde fiilen biz mahkûm olduk. 1926-27’lerde Türkiye Santral [Merkez] Komitesine musallat ettiği Vedat ve Şevket gibi avantüryeleri likide etmek için geldi. Vedat’ın ihbarı ile Löbon Pastahanesi’nde tutuldu. Randevularımız için oturduğu evin penceresine koyduğu işareti kaldırmadığından, henüz sivil polisçe tanınmayan benim yakalanışıma sebep oldu. İşkenceye rağmen poliste ben her şeyi inkâr ederken, Şefik Hüsnü, tutulan Komintern’e gönderdiği mektupta söz ettiği “Komünist Gençlik Başkanı”nın ben olduğumu söyledi. İstanbul Ağırceza mahkemesinde, benim sorgum yapıldığı gün, heyecanla koluma sarılarak: “Parti kurtuldu senin ifadenle” dedi. İçeride, bütün kadro ve örgütleri ikimiz baş başa vererek yeniden düzelttik. Bütün Santral [Merkez] Komite yetkilerinin bana verildiği kararı na varıldı.”^[86]

Şimdi de Şefik Hüsnü’nün Raporu’ndan okuyalım aynı olayı:

“Bir kongre toplamak olanaklı oluncaya kadar (ve bana öyle geliyor ki, üç veya dört aydan önce toplanamayacak) Hikmet, Vasıf, Niko, Seyfi, Hakkı, İsmail ve Aziz’den oluşmuş bir komite, yönetimi üzerine almalı. Sekreterlik, Komintern Yürütme Kurulu’yla doğrudan bağlı ve ona karşı sorumlu olacak olan Hikmet’e verilmeli. Saymanlığı üstlenmek konusunda en nitelikli olan Vasıf’tır. Burada OMS’un

^[86] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış, Yol Yayınları, 1979, s. 45-46.

[Komintern Uluslararası İlişkiler Şubesi] bir bağlantı elemanı varsa, bu ikisinden biriyle ve tercihan birincisiyle doğrudan ilişkiye geçmeli. “[87]

İşte bu olayları bilmiyordur Münire Anne doğal olarak Ama bilseydi, ne büyük gurur duyardı Oğluyla-Hikmet’iyle değil mi?..

Hele işkencelerde direnmesinden, hiçbir yoldaşını ele vermemesinden, hem de ölümü göze alarak vermemesinden dolayı büyük gurur duydu Münire Anne.

Hatırlayalım, ne diyordu Oğlu Hikmet?

“Ölümün bu işkencelerden acı olmayacağını düşünüyordum. Annem, Teyzem, Haminnem, “*Doktor çocukları*”nın arkasından çok ağlardı. Ölüm kurtuluştu, ne yapayım? Bana onca güvenen yoldaşlarım önünde, Polise teslim olmuş, canını inancından üstün tutmuş bir hain durumuna düşmektense, bin kez ölmeliydim.”[88]

Ve uğradığı en acımasız işkenceler karşısında da bütün ömrü boyunca öyle davrandı...

İşkence Marşı

Ve bizzat kendisinin de hem onlarca kez uğradığı işkenceleri anlatan ve işkencecilere, bu düzene öfkesini, hıncını haykırdığı “İşkence” Marşı’nı yazdı.

Bu marş, TKP’nin illegalitede yayımladığı “*Kızıl İstanbul*” Gazetesi’nin 1933 yılının Ocak ayındaki 41’inci sayısında yayımlanmıştır.

“Kızıl İstanbul” Gazetesi, Türkiye Komünist Fırkası (TK-F)’nin İstanbul Vilayet Komitesi (VK)’nin yayın organıdır.

(Biz bu Marşı, Kerim Korcan’dan dinlemiştik ilk kez 1982 ya

[87] Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet, TÜSTAV Yayınları, s. 102.

Bu rapor’un tamamını da öneminden ötürü; Ekler Bölümünden okuyabilirsiniz: Ek 5, s. 155.

[88] H. Kıvılcımlı, Kim Suçlamış, Yol Yayınları, 1979, s. 120.

da 1983 yılında. Ve o yıllarda illegalitede yayımlanmakta olan Devrimci Derleş Dergisinde de yayımlanmıştı.)

Şimdi Hikmet Kıvılcımlı'nın “İşkence” Marşı'nı okuyalım:

**Yoldaş vuruyorlar Yoldaş,
Gel de yarımı sar Yoldaş.
Yoldaş böğrüm al kan oldu
Hıncım kızıl bir volkan oldu.**

**Kolu bağı kızıl gence
Yapıyorlarken işkence
Kuduzlaşmış bir sürü it
Kesilmişler babayığit**

**Sopa, Cımbız, Kan, Tırnak, Et,
Bu onlarca medeniyet
Hani vaadi patronluğun
Demokrasi nerde kanun**

**Soygun yüzünden her yuva
Zaten zindan be burjuva
Değil tıkmak taş zindana
Assan bizden bin yuh sana
H.^[89]**

Münire Anne Oğlunun Davasına Kararlıkla Sahip Çıktı

Bu Marşın yayımlandığı “Kızıl İstanbul” Gazetesi'ni de okudu Münire Anne. Ve sadece okumakla kalmadı, dağıttı o gazeteyi de işçilerimize, emekçilerimize. Ve yukarıda aktardığımız gibi, bu yüzden de gözaltına alındı, tutuklandı, cezaevinde yattı üvey oğlu Şerafettin'le...

Yani, oğlunun davasına sahip çıktı kararlılıkla.

Ve Oğlu-Hikmet, Türkiye İşçi Sınıfının öncüsü TKP tarafın-

[89] Kızıl İstanbul Gazetesi, Ocak 1933, 41'inci Sayı, Aktaran: Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, 2009, s. 475.

dan 1931 yılında, diğer bazı Komünist adaylarla birlikte, Milletvekili adayı yapıldı. Münire Anne bunu da gördü, bunun gururu- nu da yaşadı.

Bunu da illegel olarak yayımlanan Kızıl İstanbul Dergisi'nin 20.IV.1931 tarihli sayısından biliyoruz:

“Yoldaşlar,

“Halk Partisi burjuva partisidir. Onun milletvekilleri ve hükümeti yalnız zenginlerin menfaati için çalışır. Sana kurşun yağdıran, seni soyan ve ezen bu partinin adaylarına oy verme. Halk Partisi tek işçi, köylü ve fakir oyu almamalıdır.

“Oylarınızı yalnız Komünist Partisi'nin adayları mahpus komünistlere veriniz.

“Büyük küteller halinde gösteri yaparak, ‘Cumhuriyet koruma’ kanunu maskesi altındaki faşist diktatörlüğünü ve beyaz terör ve baskıyı protesto ediniz.

“Önümüzdeki 1 Mayıs'ın büyük bir mücadele ve burjuvazi aleyhinde gösteri günü halini alması için bütün gayretinizle çalışınız.

“Komünist Partisi'nin milletvekili adayları şunlardır:

“Doktor HİKMET, tütün işçisi TROÇKİ-MEHMET, Kavalalı ABBAS, demirci laz İSMAİL, MEHMET EMİN, HÜSAMETTİN, sabık tıbbiye talebesinden HASAN ALİ, CAZIM, tayyareci CEMAL HASAN, REŞAT FUAT, HATİCE hanım ve NİKO yoldaşlarımız.”^[90]

Merkez Komite Üyesi olduğu Partisi TKP, Hikmet Kıvılcımlı'yı sadece 1931'deki Seçimlerde mi aday gösterdi?

Hayır. 1935'teki Genel Seçimlerde de aday gösterdi O'nu, diğer Komünist Adaylarla birlikte.

Yani Münire Anne, bu gururu bir kez daha yaşadı...

Okuyalım şimdi Partisi TKP'nin, İzmir Vilayet Komitesi'nin yayımladığı illegel **“Kızıl İzmir”** Dergisi'nin, 1 Mayıs 1935 tarihli Özel Sayı'sından:

^[90] Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, 2009, s. 403.

“Yoldaş Kardeşler!

“Çalışanların menfaat ve hakları için çarpışan ve bu hususta büyük fedakarlıklar yapan yoldaşlarımızdan: Doktor Hasan Ali, Salahi, Doktor Hikmet ve Eczacı Vasıf yoldaşlara oy defter ve sandıklarına koş, İşçi milletvekili olarak iste ve onlara oyunu ver.”^[91]

Münire Anne’nin bildiği, gurur duyduğu bir olay daha vardı Oğlu Hikmet’le ilgili. O da şuydu:

Bildiğimiz gibi, Hikmet Kıvılcımlı, sahte (kalp) Marksist Kerim Sadi hakkında, **“Marksizm Bibliyoteği”** Yayınlarının 9’uncusu olarak 1936 yılında **“Marksizm Kalpazanları Kimlerdir? Tip No: 1, Kerim Sadi”** başlıklı bir kitap yayımlamıştır.

Hikmet Kıvılcımlı bu kitapta, Kerim Sadi’nin, K. Marks’ın “Kapital” anıt eserinin çevirisinde, kitabın özünü nasıl bozduğunu-tahrif ettiğini kanıtlamıştır. Bunun üzerine Kerim Sadi de Hikmet Kıvılcımlı’yı eleştiren bir yazı yayımlamıştır.

İşte bunun üzerine TKP, illegal Merkez Yayın Organı “Orak-Çekiç” Dergisi’nin, 20.12.935 tarihli, 1 (9)’uncu sayısında bu eleştiriye yanıt yayımlamıştır, “Marksizm “Müdafii” Kerim Sadi” başlıklı yazısıyla.

Orada şöyle denir Hikmet Kıvılcımlı hakkında:

“(…) Hikmet Kıvılcım, devrimciliğin iliklerine kadar işlediği bir adamdır. Marksizm ve devrim uğrunda yaptığı çalışmalarile kendisini tanıtmış, bütün bu savaş esnasında 7-8 yıl hapislerde yatmış, yıllarca uzayan bu sürünmelerinden her zaman daha kuvvetli ve imanlı [inançlı] bir devrimci olarak çıkmış.”^[92]

Böyle bir evlatla kendisi de Komünist olan bir anne gurur duyacaktır elbette.

^[91] Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, 2009, s. 504.

Bu bildirinin de tamamını, Ekler Bölümü’nde yayımlıyoruz. Ek 3, s. 149.

^[92] Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, 2009, s. 520-521.

Ne mutlu O’na bunu-bunları yaşatan Oğula!

Ve Münire Anne’nin oğluna yönelik her anlamda duyduğu gururu nasıl taşıdığını ve bunu nasıl ağız dolusu haykırdığını, şimdi de Hikmet Kıvılcımlı’nın 1954 yılında kurduğu Vatan Partisi’nin İzmir İl Yöneticisi Esat Ahmet Balım’ın, yazar Şenol Çarık’a söylediklerinden görelim:

“Siz benim oğlumu ne hakla buraya tıkarsınız?

“O bir kahramandır!

“O Milli Mücadele’ye katılmıştır!

“Siz Anadolu’da bilmem nerelerdeyken O Yunan’a karşı savaşıyordu!”^[93]

İşte öfkesini böyle ağız dolusu ve gururla haykırarak dile getirmişti, oğlu Hikmet’i cezaevinde tutanlara ve Parababalari düzenine karşı, Harbiye Zindanının kapısında Münire Anne...

Ne mutlu O’na bir kez daha!

^[93] Şenol Çarık, Doktor Hikmet Kıvılcımlı-Adanmış Bir Hayat, Asi Kitap, 2017, s. 117.

Şimdilik Sonsöz...

Ve bu fedakar, vefakar devrimci kadın-Münire Anne, İstanbul'da, 19 Ağustos 1962 yılında bedence aramızdan ayrılmıştır.

Mezarı; o çok sevdiği, saydığı, onun için ömrünü verdiği oğlunun ve çok sevdiği, yaşamı tümüyle paylaştıkları kızkardeşi Seher'le yan yana.

Yani yaşamdaki birliktelik, iradi olarak sürdürdükleri kader birliği, ölümden de devam ediyor. Sonsuza kadar da birlikteler...

Biz bu yaşam öyküsünden; Münire Anne'nin ve oğlu Hikmet'in yaşam öyküsünden ne öğrendik?

Devrime inancı, İşçi Sınıfına inancı öğrendik!

1925'li yıllardan başlayarak, 1930'lu-40'lı yıllarda günlerce süren "Kara Tren" yolculuklarına katlanmayı öğrendik...

O kış kıyamette, o karakoldan bu karakola yayan yürümeyi öğrendik...

Hangi şartlar altında olunursa olunsun, İnsanlığından, İnançlarından taviz vermemeyi, İnsanlık Davasına, İşçi Sınıfı Davasına ihanet etmemeyi, sonuna kadar, bu dünyadan bedence ayrılınca kadar mücadele etmeyi, savaştırmayı öğrendik...

İnancımızdan, davamızdan ötürü uğradığımız işkencenin en ağuliusundan, en acımasızından bile alınının akıyla çıkmayı öğ-

rendik. Bu inanç uğrunda ölümden korkmamayı öğrendik. İşken-
cede direnmenin en büyük erdem olduğunu öğrendik.

Ne diyordu Hikmet Kıvılcımlı'nın öğrencisi-devamcısı-geliş-
tiricisi **Nurullah Ankut**:

“Çözüldüğün anda, hainsin. Gerekçen ne olursa olsun.
Çözüldüğün anda hareketinin sırlarını, yoldaşlarının adla-
rını, düşmanın aylıklı işkencecilerine verdiği anda, hain-
sin. Ondan sonra yaşarsın ama hain olarak yaşarsın artık.
Arkadaşlarımızın da tekrarladıkları gibi, üzerine bastıkları
gibi: *Onur yaşamdan önemlidir* devrimciler için. Her za-
man... Yaşamak, evet güzel bir şey ama onurluca yaşamak,
gerçek insan olarak yaşamak amaç. Bir paçavra olarak, bir
dönek olarak, bir puşt olarak (Faruk Hoca'nın deyimiyle),
yaşamak insanca yaşamak değil. Onlar insan değil bu yüz-
den.”^[94]

Yani, bizden sonra gelecek kuşaklara bu mirası bırakmayı öğ-
rendik.

Hikmet Kıvılcımlı, **Marksizm Bibliyoteği** Serisinin VIII'in-
ci kitabı olarak 1935 yılında yayımladığı: “**İnkılâpçı Münevver
Nedir? Hanri Barbüs**” adlı eserini, “**Annem Münire'ye arma-
ğanlıyorum**” diyerek yayımlamıştır.

Biz de bu emeğimizi, Münire Anne'ye ve O'nun çok sevgili
oğlu Hikmet'e armağanlıyoruz...

“Bayan Marks'ın mezarı başından ayrılırken, Engels
şöyle dedi:

“(...) Jenny Marks, kocasının alınyazısına, çalışmalarına,
dövüşmelerine yalnız katlanmakla kalmadı, en bütün anla-
yıyla, en sıcak hırsıyla katılmayı da bildi.

“(...) Brüksel'de çıkan karışıklıklar üzerine, yalnız Marks
değil, karısı da yok yere zindana atıldı.

“Jenny Marks, iki oğlunu, bir kızını öldüren maddi ıstı-
raplara katlandı. (...)

^[94] Nurullah Ankut, Devrimci Önder Nedir?, Derleniş Yayınları, 2001, s. 226.

“(...) Dünyada en büyük mutluluğu başkalarını mutlu kılmakta bulan bir tek kadın varsa, o da Jenny’dir.”^[95]

Biz, bu emeğimize Engels Usta’nın Jenny Marks için söylediği bu sözlerinin aynısını, Münire Kıvılcımlı için söylemiş oluyoruz.

Kahırlı yaşamında, gün yüzü görmeyen yaşamında, erken yaşta yitirdiği eşinin yasını bile tutamadan daldı bu kavgaya oğluyla birlikte Münire Anne.

Anne olarak kim bilir daha neler gördü, neler yaşadı Münire Anne, bizim buraya aktardıklarımızdan-bildiklerimizden başka...

Oğlu’nun-Hikmet’in çektiği acıları gördü, duydu, yaşadı...

İşkenceleri duydu, saldırıları duydu...

Ama dayandı Münire Anne.

Süreç içinde; bilimle, bilinçle, inançla donanmış devrimci-yoldaş anne yüreği, yalnız bırakmadı oğlunu bir kez bile...

^[95] Hikmet Kıvılcımlı, Karl Marks’ın Özel Dünyası, Derleniş Yayınları, 2. Baskı, 2015, s. 44.

Ek 1^[96]

Aziz teyzem çocukları;

Kırşehir: 15.2.946

Güzel gelin-güveyi fotoğraflarınızı aldım. Teşekkür ederim. Saadet havanız ve genç neşeniz bana da geçti. İkiniz de gözüm önündesiniz. Ne kadar canlısınız? Aferin!.. Hep öyle hoşnut ve bağlı kalın.

Bakıyorum, Nikâh günü daha keyifli ve cesursunuz: filmlerdeki artistler kadar cesur! Henüz hayal yangınından mal kaçır-dığınız belli. Fakat, düğün günü biraz ürkmüşe benziyorsunuz: Hakikat, iş ciddileşiyor diye mi? Demek nikâh şaka değilmiş. Sarı çocuğum çocuk sırtışı dudaklarında kalıvermiş. Muz [Muzaffer] kız, elindeki demet gibi yeni kadınlık gururuna da sımsıkı tutunmuş... Pekala! Hadin bakalım, taze yolcular. Önünüzde açılan hayat umduğunuzdan daha uğurlu ve şen olsun.

Bu mektubu sizinle kısa bir ağabey görüşmesi için yazıyorum. Annemgile bildirdiklerimi okumuşsunuz. Size de söyleyecek bazı şeylerim olmalı değil miydi?

Önce hatırımda iken iki pratik şeyi salık vereyim:

1- Muzaffer kış geçmeden bir kilo kadar balık yağı için.

[96] <https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

2- Sona gelmiş okulunu mutlaka bitirsin.

Meselenin teorik yanına gelince...

Daha uzun bir şey kaleme almıştım. Lakin düşündüm. Sizin bilmediğiniz pek az şey var. İddianame kadar ağdalı sahifelerle bal aylarınızı baymakta ne fayda olacak... Esasen burada hüküm, kuru akıl ve mantığın değil gönlündür. Onun için fikrimi -İncilvari sıkıcı da olsa- şöyle derlemeye özendim:

1- **Annelik:** tabîî kümes hayvanları için bile, sade yumurtlamak değil, civcivi yetiştirmektir. **Bütün değer ve sevgiler, bu uğurda harcanan emekle ölçülür.** Annelik değerini ve sevgisini yaratan güç de yalnız ve ancak yavrunun gelişmesine verilen **emektir**... Gülünç bir misal: Ben iki aydır baktığım Tekir kedimi bir saat kaybetsem, telaşlanıyorum. Ciddi başka misal: siz, bir yaştan sonra, haftada birkaç saat birlikte çalıştığınız için daha iyi tanışıp seviştiniz... Ömrü tek kızının ümidiyle dolu geçmiş bir kadında, o kızın sevgisi bilinen rakamlara vurulabilir mi?... Burada öfke, ancak sevgi ile boy ölçüşürse şaşmamalı.

2- Hadi sevgiyi bir yana bırakalım. Teyzem, Kızına harcadığı elle tutulur değerleri Amerikan bezinden bir torbada biriktirseydi... şimdi onun geliri ile ölünceye dek namerde muhtaç kalmaksızın yaşayabileceğini umardı... Hiç unutmamalı ki, teyzemin emeği: bir vurguncunun piyasa dalaveresi, bir namuslu bankacının borsa oyunu değil, hatta bir aile varı bile değildir. O emeğin değeri, saf-sırf ve sadece dürüst bir kadının sabah namazlarından yatsı ezanlarına dek, yaz kış, geceli gündüzlü, tatilsiz bayramsız dinmeden, dinlenmeden dökülen alın teri ve gözyaşı ile damla damla birikmiştir.

3- Şu halde sevgili bebelerim: borçlusunuz! Dul, çalışkan ve fakir teyzeme ikiniz de borçlusunuz... Teyzem kızı Muz: sen bütün şimdiye kadarki hayatını borçlusunuz... Teyzem oğlu Sam-Saim, sen de: bütün şimden sonraki hayat arkadaşını borçlusun. Ve mesele budur...

Teyzem bunu size açamayacak kadar cahil ve arif bir kadın-

dır. Kızına tek miras kalmasını dilediğim karakteri de açmasına el vermez. Kırılır ve küser, o kadar. Siz, iki yüksek öğretim aydını, siz ne diyorsunuz? Ne düşünüyorsunuz?

Öteki: “Yabancı olmalıymış”, yok: “Hikmet çıkmalıymış” gibi dertli bir kadının boş kuruntuları... Onları ne ben kabul ederim, ne siz dinlersiniz...

Fakat başarınız?

4- Sakın, bu çimçiy “Alacak davası”nı ne yeryüzünün hukuk mahkemesine, veya gökyüzünün “Mahkeme-i Kübra”sına.... hatta sizin insaf mahkemenize açıyorum sanmayın. Hayır. Dava, gene sizin bahtiyarlığınız davasıdır... Aşksız hayat ve saadet olmaz. Ama, ne hayat ve ne seadet sırf bir çift insanın aşkından ibaret değildir. Bunu geç öğrenmeyi beklemeyin. İnsanın her şeyi gibi seadeti de öteki yakın bildiği insanlarınkine sanıldığından çok bağlıdır. Muz’un pek okuduğu kitaplardaki aşklara “Bulvar romanı” derler. İdealimiz aile saadeti değil mi? O halde, aile münasebetlerinde sürçmeyin. Küçük saadetler çok yorucudurlar. Saadet, başkalarile paylaşıldıkça beslenir, büyür... ve ancak büyük saadet ölümsüzleşebilir. Size büyük, ölümsüz bahtiyarlıklar dilerim.

5- En sonunda teyzeme bir şey olmaz. Belki yarası bir gün kapanır. Belki de cemiyetin [toplumun] bütün adsız şehitleri gibi o da kapanmamış yarası ile gömülür. O, hayatın son durağına basmıştır... Sizi düşünüyorum. Yeni doğuyorsunuz. Bugün fark edemezsiniz. Zamanımızda eski **İlb** (yani Şövalye) ruhu öldürüldü. Gençlere çil fayda ve kaba akça modası gösteriliyor. O son modaya göre fedakârlık enayiliktir. Böyle bir şiar, bir nesli mutsuz yahut canı yapmak için yeter artar bile... Gerçekte: en eski aşk destanları, büyük fedakârlık destanlarıdır. En yeni ruhiyat ilmi: küçük, bencil arzulara yapılan ölçülü fedakârlıklar olmasa, ne kültür, ne saadet bulunamayacağını ispat eder. Akıl hastalıklarından korunmanın yolu: aşk hayvanını muvazeneyle dizginleyip “**yüceltmek**”te bulunmuştur... İnsan kafasının bu ilk

ve son buluları manasız mıdır?

Siz, benim akıllı, vicdanlı, bilimli bebelerim, elbet o gençlerden değilsiniz. Lakin, ne de olsa gençsiniz. Reca ederim. Kendinizi kendinize karşı koruyun. Tensel bahtiyarlığınızı daha toplumsal fedakarlıkların aşınmaz zırhı içinde savunun...

Başka bir diyeceğim yoktur.

Özel mutluluğunuzdan başka bir dileği olmayan ağabeyiniz

Hikmet Kıvılcımlı

Ek 2^[97]

ÖNSÖZ

Ağızımdan iki sözcük çıktı: “Onu seviyorum!”

“O günlerde Nazım Çankırı Hapishanesi’nde kalıyordu. Nazım Hikmet, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı, birlikte aynı yer-
deler. Nazım Hikmet sevgilim ya, ben de onu ziyarete giderken
süslenip püsleniyorum. Üzerimde Avrupa’dan aldığım kürküm,
takma kirpiklerim, başımda gösterişli kuşlu bir şapka... Çankırı
ise köy gibi bir yer. Az gelişmiş, yoksul Anadolu kenti.

Benim içim içime sığmıyor, sevgilimi göreceğim. Nazım,
Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı bir küçücük köhne hapisha-
ne odasında karşılıyorlar beni. Orta yerde minicik, dört köşe bir
masa var. Üstüne pembe bir kâğıt sermiş ve süslemişler böylece
masayı. Oturup konuşuyoruz. Dört tane yumurta kırmışlar bir sa-
hana, orta yere getiriyorlar. Bir de çilek reçeli var, küçücük bir
fincanda. Onu Nazım’la benim arama koyuyorlar. Ben de yahu ne
anlayışsızmışım, sanki hiç reçel yememişim gibi Nazım’la reçeli
yiyorum. Bendeki akla bak! Giderken bir şeyler götürsene! Onlar
sıkıntı içinde, açlık ve kaba saba urbalar içinde, ben kürkler içinde.

Ankara’ya döndüğümde peşimde bir adam! Sürekli beni izli-
yor... Sonunda bir gün çağırdılar Birinci Şube’ye gittim. Neden

^[97] Nazım Hikmet ve “Tosca”sı Semiha Berksoy, Kırmızı Kedi Yayınları, 2017,
s. 7, 43-53.

Çankırı Hapishanesi'ne gittiğimi sordular. Pek bir şey söylemedim. Bir iki gün sonra Ankara Valisi beni çağırdı, o yılların meşhur valisi Nevzat Tandoğan... Ben de devlet operasında yüksek dramatik soprano. Tosca'yı oynuyorum ve devrin milli şefi İsmet İnönü beni dinlemeye geliyor.

“(…)

16.2.940

Güzel, mert ve sanatkâr dostumuz,

Size bu mektubu Çankırı'dan yazıyorum. Burası gazeteler-de sık sık okuduğunuz tabirle: “Şirin bir vilayet merkezimiz”-dir. Buraya yağmurlu bir gece yarısı vâsıl olduk. Manzara kapalı ve romantikti. Peronda çamur ve uykulu insanlar vardı. Biz üç arkadaş, Nazım, Doktor Hikmet ve ben, beklenmeyen bir seyir olduk. İki şişman zat, bizi jandarmaların arasında daha yakından görmek için kocaman seslerle, büyük birer fedakârlık yapar gibi gazete aldılar. Sivil bir polis neferi dünyadaki bütün belediye reislerine yetecek kadar ciddi, etrafımıza toplanan köylü çocuklarını ve hamalları dağıttı. Ayaklarımızı sabırsız beygirler gibi çamura vurarak bagajları bekliyoruz. Şehirde tek tek elektrik yanıyor. Sabahleyin birden bire karşılaşmak pek meraklı olacak. Çankırı galiba çukurda kurulmuş. Elektrik “Pavlokasinin” kalın ve hamarat sesi tepelerde akis yapıyor. Ampuller ya pek küçük, ya pek yukarı asılmış, ışıkları karanlığı aralayarak toprağa kadar inemiyor, ayak yordamıyla yürüdük. Jandarma karakolunda bir müddet istirahat onbaşısı uyandıracaklar. Ortada üstü muşamba örtülü bir masa var. Masanın üzerinde iki sürahi, iki bardak, iki tane de boş çiçeklik duruyor. Yer toprak, jandarmaların yatakhanesinden iç çekmeye daha benzeyen derin ve yorgun nefesler iştiliyor. Duvar da zorla parlatılmış bir tane eski mavzer tüfeği dayalı. Şehrin elektriği tam 12'de sönermiş. Henüz yarım saatimiz aydınlık geçecek. Karakol nöbetçisi eşya dersleri kitaplarında görülen madencilere mahsus grize lambalarına benzer iki

fener yaktı. Biz bu gece nerede yatacağımızı bilmeyen üç kişiyiz.

Çok şükür jandarma onbaşısı uyanmış. Fakat bulunduğumuz yere gelmek külfetine katlanamadı. Bizi huzuruna çağırttı. Hamalları savdığımızı iyi etmemişiz, Yatakları bizzat yükledik. Laf arası “İnsan çok sıkışsa hamallık eder geçinir” diye bir söz savururlar. Sakın inanmayın, epi müşkül bir zanaat.

Kapısının üstünde “Emniyet odası” diye yazılı bir aralıkta yatacakmışız. Emniyet odasında neler bulunur? Tahmin edemezsiniz. Duvar dibine sıralanmış beş numaralı gaz lambası. Dolu ve boş gaz tenekeleri. Eski paçavralar.

Elektrik söndüğü için bir lamba yaktılar. Denkleri acele acele açtık. İki gün iki geceden beri ilk defa yatağa yatacağız. Odanın dışarıya penceresi yok -malum ya “Emniyet odası”- iki penceresi de başka bir odaya açılıyor. Bu pencereler de camsız. Baktıkları oda jandarmaların yemekhanesi. İki masa ve bir sürü yaramaz çocuğun şimendifercilik oynamak için dizdiklerini zannettirecek şekilde arka arkaya sıralamış iskemleler. Derhal yattık, kapıyı kilitlediler. Dışarda nöbetçinin öksürüğü, nalçalı ve sert ayak sesleri, çamurlu bir kasaba şehri. Odanın ismi (emniyet) ama tavanı yok, gökyüzünü görüyoruz. Bulutların arasında unutulmuş bir yıldızı seyrederek uyuduk.

Sabahleyin daha yorgun uyanmışız. Camsız pencerelerden yemekhaneye baktık, duvarlarında resimler var. Galiba Budapeşte’nin Tuna üzerinden alınıp taş basması ile basılmış yeşili ve mavisi bol bir resmi. Tekel İdaresinin sofraya tuzu ilanı, yerli mallar ve iktisat derneğinin “Aman durup dinlenmeden süt içiniz” diye haykırarak büyük bir propaganda afişi, iki tane karpuz resmi, bir küçük çerçevede kollarını göğsüne kavuşturmuş sivil rubası ile merhum Atatürk. Atatürk’ün fevkinde ay yıldızlı Türk sancağı. Soluna doğru kavanozdaki balıklara hayran hayran bakan kedi yavruları. Köşede bir diğer kapı, üstünde (dershane) levhası. Yan köşelerde alçıdan yapılmış ve yaldızlı boyanmış Atatürk büstü. Yanında yine yaldızla yazılıp basılmış büyük sözü: “Ey Türk

genci Türkiye Cumhuriyet'ini gençliğe teslim ediyorum. Onu müdafaa etmek kudreti damarlarındaki asil kanda mevcuttur” vécizesi. –Çok şükür buralarda Cumhuriyet'ten bahsetmek serbest ve cezayı müstelzim değil [gerekirtmiyor].

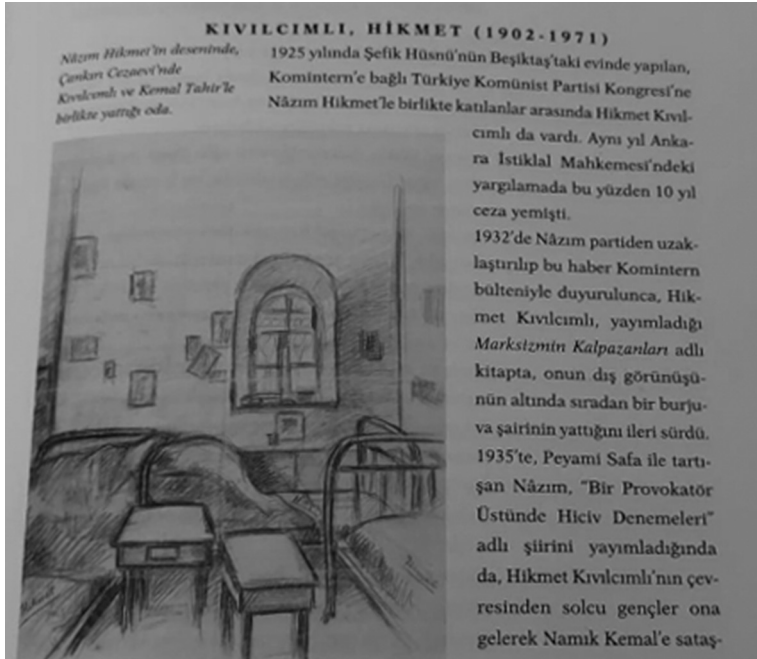
Ayak üzeri kahvaltı ettik. (Jandarma kumandanı ile müddei umumi bey sizi istiyor) dediler. Tekrar vahşi hayvan seyri başladı. Küçük bir sorgu, derhal derdimizi anlattık, hataya kurban gittiğimizi yanık yanık hikâye ettik (vah, vah) dediler. Propaganda yapıp yapmayacağımızı sordular. (Pekâlâ, yapmayız) dedik. Rahat nefes aldılar ve der'akeb [hemen] cigara takdim ettiler. Bizim için mahpushanenin sergardıyanlık dairesini tahsis etmişler, Yıkayıp temizleniyormuş, bekledik. Jandarma kumandanı eşyalarımızı jandarmalara taşıttı, odaya geldik. Dört metre genişliği ve dört metre uzunluğu olan ve tavanı on metre yüksek, tıpa tıp kutuya benzeyen bir ikametgâh. İki penceresi var, biri dışarıya diğeri avluya bakıyor. Avlu odamızdan daha küçük, duvarlar o kadar yüksek ki, başımızı güneşe arz etmek için birkaç tane kuvvetli iskemleyi üst üste yerleştirip yükselmek lazım gelecek. Dışarda bir meydan, iki üç taş bina ve sabahleyin yorgun vilayet memurlarının öksürerek işe gittikleri bir sokak duruyor. Uzakta bir minare ve bir saat kulesi gördük. Bu saat kulesi gecenin içinde kederli ve korkunç seslerle bitmez tükenmez saatleri çalıyor. Daha arkada cırılçıplak bir tepede siyah ağızlarını esniyor gibi alabildiğine açılmış, irili ufaklı mağaralar mevcut. Anlaşılan Çankırı yalnız “Şirin bir vilayet merkezimiz” değil, tarihi asarla [eserlerle] dopdolu bir hazine.

Odamız o derece rutubetli ki havası ıslak bir tülbent gibi insanın yüzüne yapışıyor. Üç tane karyola verdiler. Ortada iki kişinin ayakta durabileceği kadar yer kaldı. Köşeye bir sac soba kurduk. Duvarların altına (süslü dursun) diye kırmızı boya sürmüşler. Elbiselerimizin etekleri, ellerimiz, yüzümüz kıpkırmızı oldu. Maazallah dostlarımız görse (işte zamirleri [gönülleri-kişilikleri] yüzlerine vurdu) diyecekler. Çaresiz kırmızı kâğıtlar alarak süs boyalarının üstünü çepeçevre kapattık. Size son gün oradaki odamızı tarif etmiştim. Şimdi burayı da anlatayım:

Hemen iki kitap rafı yaptırarak duvara çiviledik ve resimleri astık. İki minyatür, Leonarda Davinçi'den iki portre: bir tanesi (Jokond) ve sizin resminiz.

Size bu mektubu yazarken saat gecenin on biridir. Nazım'la Doktor tekrar duvarlara hücum ettiler. Yeni resimler asıyorlar. Bir minyatürle yerli bir peyzajın arasına İtalyan klasiklerinden birinin kadın portresini koydular. Bir köşeye altı tane minare çivilendi. Yan yana iki afiş astılar. (Laf aramızda bizim oda, az bir gayretle yukarıda tarif ve tasvir ettiğim jandarma yemekhanesi duvarına benzeyecek.)

(Ortak Mektup'ta adı geçen odanın Nazım Hikmet tarafından çizimi aşağıdadır.)^[98]

^[98] Memet Fuat, A'dan Z'ye Nazım Hikmet, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2021, s. 203.

Ev eşyalarımızın noksanlarını süratle tamamlıyoruz. İki teneke ibrik ve iki gaz tenekesi satın aldık. Küçük bir tahta dolap yaptırdık. Bize üç masa ile bir iskemle verdiler. Masaların üstünü kırmızı kâğıtlarla kapadık. -Hep böyle konuşuyorum. Fakat bütün işleri yapanlar Nazım'la Doktordur. Ben arka üstü yatarak (aferin), (bravo), (mükemmel), (harikulade) diye gayret veriyorum. Onlara sorarsanız tembellik ediyormuşum, hâlbuki böylece çalıştığuma kani olduğum için vicdanen müsterihim.-

İlk ve mühim karar: Tıraş olmamaya ahdettik, sakal bırakıyoruz. Burada ziyaretçimiz olmayacak. Medeniyet ve icapları artık uzakta kaldı. Biz, birbirimize hörmet etmeyi her sabah suratımızda jilet gezdirmekten ibaret saymıyoruz. -Şimdi ben bu satırları yazarken Nazım yattığı yerden teklif ediyor: Yahu burada fotoğrafçı yok mudur? Birer resim çıkaralım. Yarın tahkik edeceğiz [araştıracamız]. Resim dediler de cesaretle aklıma geldi. Galiba son çıkardığınız fotoğraflardan bir tanesi bana vermeyi vademiştiniz. Eğer mevcut varsa o tebessüm eden resminizden bir tane gönderin. Size baktıkça göğnümüz ferahlayacaktır. Buraya gramofon getirmek istiyoruz. Eğer çok sevdiğiniz plaklardan bir tane gönderirseniz, sizi ve sesinizi hatırlayıp gözlerinizi ve arkadaş yüreğinizi düşünerek çalarız. Plağı Nazım'ın annesine verirseniz o göndermenin kolayını bulurdu.

Acaba diyoruz Ankara'ya yerleşmeniz daha münasip olmayacak mı? Bahar ve yazın Ankara ile Çankırı arasında günü birliğine tenezzüh [gezinti] trenleri işliyormuş, bizi görmeye gelirdiniz. Ben hastalanacaktım da Pazartesi günü odamızı görmek için mahpushaneye girecektiniz. Sizi eğlendirecek bir fırsatı kaçırdığım için hem mahzun hem mahcubum. Kusura bakmayın.

Adam başına bir buçuk sayfa yazacaktık. Hakkımı şımarıkça tecavüz ettim. Aldı kalemi Nazım bakalım ne söyledi:

Aldı sazi ele Nazım bakalım ne dedi:

Kemal'in yazdıkları içinde en akla yakını sizin fırsat bulup ziyaretimize gelmenizdir. Kemal'e resminizi vadetmişsiniz,

Doktor Hikmet de istiyor. Ona da gönderin. Kara gözleriniz iki eski arkadaşı kanlı bıçaklı yapmasın. Doktor da istiyorsa kendisi yazar sana ne demeyin. O mahcup delikanlıdır. Yahut Kemal'in yanında mahcup sayılır. Ben sizin eski ağabeyiniz olduğumdan aklıma geleni yazabilir, ortalığa fitne girmemesi için tedbir alabilirim.

Anneme ara sıra uğrarsanız sizi seven kadıncağız memnun olur. Bize eliniz değerse Fransızca okuyacak roman filan gönderin. Yalnız âşıkane olmasın. Aşk kitapta çekilmez şeydir.

Ferit'e çok selam.

Sözü Hikmet'e veriyorum.

İyi yürekli artist arkadaş,

O gece mektup trio [üçlü] olacak denildi. Sonra Kemal Tahir'in kemençesi molodram üslubu ile fazla romantizme kaçtı. Nazım'ın sazı beni o kadar mahcup mevkiine düşürdü ki, Türkiye'nin opera kraliçesi önünde konuşmak için bir hayli boğazımı ayıklamaya ve kendime çeki düzen vermeye mecbur kaldım denilebilir.

Bu mektubun hâkim psikolojisini şu sebeplerde görüyorum. İstanbul'dan Çankırı'ya kadar uzun ve müzmin, tren zelzelesi ile geldik. Gece zelzeleden yeni kurtulmuş gibi tavanı sahici yıldızlarla süslü bir karanlık odaya sığındık. Ve nihayet sabahleyin, sanki ansızın yer yarıldı ve biz toprağın içinde rutubetli bir mahzene düştük. Orada gömülüp kalacak mıydık? Hayır. İçimizde [kale duvarı] kalınlığındaki porfir taş duvarlara karşı insancıl yüreğin her şeyi eriten yumuşak ihtilali ayaklandı. "Bu duvarlar bizi öldüreceğine biz onları yere sereceğiz." dedik. Renkli kâğıtlar, tablolar, fotoğraflardan ibaret silahlarımızla hücumla geçtik. O zaman güzel sanatın gayet pratik, gayet somut bir zaferine şahit olduk. Duvarları yenmiş, duvarları öldürmüştük. İsyân bizim doğuştan karakterimizdi. Fakat bu manevi ve dilsiz ihtilalde bizim zafer levhalarımızı kaim [var olan] zindan duvarlarının alnına çakan vasıta ve silah sizdendi. Bütün resimleri siz getirmiştiniz.

Biz ölüm kadar soğuk duvarlarda güzel sanatın zaferini bir sanatkârın hediyeleri sayesinde okumuştuk ve o sanatkâr sizdiniz.

Böylece, güzel sanatın gıdasını burada, hatta bir yeraltı mahzeninde biz öbür dünya insanları arasında bile peynir ekmek kadar zorunlu ihtiyaç şekli de görününce, niçin daha ilerisine gitmeyelim? Niçin güzel sanatın kitlesel, en yaygın görüntüsünü, sesin zaferini de istemeyelim? Niçin sizin sesinizi de dinlemeyelim?

Her ne kadar haddim değilse de dertli Kemal Tahir'le, sazlı şair Nazım ol yönü unutmuş olduklarından (...)

*Mektubun devamı Semiha Berksoy'un arşivinde bulunamamıştır. (y.n)

Ek 3^[99]

[Seçim Bildirisi]

BÜTÜN DÜNYA İŞÇİLERİ BİRLEŞİNİZ

Emekçi Arkadaşlar!

Başımıza bela kesilen soyguncular bizi daha iyi soymaları için bugünlerde milletvekili seçimi yapıyorlar ve birtakım soyguncu adaylar gösteriyorlar.

Kemalist Halk Partisi'nin Köylü, İşçi emekçi sınıfımızın başına zorla bela kestirdiği soyguncular hükümeti, bütün hayati işleri kan ter dökerek meydana getiren emekçilere her türlü nam altında vergiler ve mecburiyetler tarh ederek hayatımızı yaşanılmaz bir hale koymuştur.

Öyle bir derecede ki: Tacirin, Tüccarın, Fabrikatörün, Köy çiftlik sahibinin ve sair işlemeden, emekçinin terinden yaşamaya alışmış bir sürü heriflerin menfaatine kölecesine ve çok az bir ücret karşılığında çalışmaya mecbur olan emekçinin, eline geçen ve ihtiyaçlarını susturamayan az ücretinden doğrudan doğruya ve dolambaçlı yollarla alınan vergiler miktarı hemen ücretinin yarı miktarı tutar.

Buna mukabil Kemalist Halk Partisi soyguncuları ve keyfi

^[99] Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, 2009, s. 503-504.

olarak yaptıkları sözde milletvekilleri senelerden beri emekçileri uyutmak maksadı ile vadettikleri İş Kanununu bir türlü çıkarmadılar.

Çıkardıkları en zorlu kanunları çok kısa bir zamanda çıkardıkları halde İş Kanununun senelerden beri çıkmamasına sebep bu soyguncuların kendi menfaatlerine uygun gelmemesidir.

Çünkü bunların hepsi soyguncu sermayedar kısmını teşkil eden heriflerdir. Bu vaziyete karşı konmak ve bütün çalışanların haklarını er geç behemehâl kurtarmaya azmetmiş bulunan Türkiye KOMÜNİST Partisi'nin mücadelecisi bütün yoldaşlarımız bu heriflere çekinmeden amansız bir mücadele açmış bulunuyorlar.

Bu mücadele esnasında soygunculara uşaklık vazifesini gören çanak yalayıcı polisin eline düşüp işkence ve eziyet çeken yoldaşlarımız pek çoktur. Bununla beraber günden güne mücadelemiz genişlemektedir.

Yoldaş kardeşler!

Çalışanların menfaat ve hakları için çarpışan ve bu hususta büyük fedakârlıklar yapan yoldaşlarımızdan; **Doktor Hasan Ali, Salahi, Doktor Hikmet ve Eczacı Vasıf yoldaşlara oy defter ve sandıklarına koş. İşçi milletvekili olarak iste ve onlara oyunu ver.**

**HEPİMİZ EL ELE VERELİM
HAKKIMIZI YALNIZ KENDİ BİLEĞİMİZİN KUVVETİ İLE ALACAĞIZ**

**KAHROLSUN KEMALİST BURJUVA HALK PARTİSİ
YAŞASIN Türkiye KOMÜNİST Partisi, Amele ve Köylü**

İZMİR

V. K.

[Vilayet Komitesi]

Ek 4^[100]

ŞEFİK HÜSNÜ'DEN KOMİTERN'E PARTİ YÖNETİMİNE İLİŞKİN TAVSİYELER^[101]

[Çok gizli]

Doğu ve Balkan Sekreteryasına

Türkiye'ye girişimde tutuklanmamı öngörerek, Doğu Sekreteryasına ve Balkan Sekreteryasına, bana göre, Komintern'nin güvenine değer olan ve olmayan TKP militanları hakkında birkaç noktaya işaret etmeyi yararlı ve Partiyi yönetme sorumluluğunu, gerektiğinde, almaya layık yoldaşları saymayı zorunlu buluyorum.

Aşağıdaki yoldaşlar, Sosyal-Demokrat ideolojik dejenerasyonları ve Komintern'e bağlılıklarındaki eksiklik nedeniyle MK'dan ivedi olarak uzaklaştırılmalıdır. Yönetici rol oynama niteliğine sahip ve tam bir güvene layık değiller:

Asım [Vedat Nedim Tör] – Aydın, iktisatçı

Şevket / [Aydemir] – aydın, öğretmen

Salih / Hacıoğlu - Veteriner

^[100] Aynı rapor, 1926-1927 TKP MK Tutanakları Büyük Kırılma, adlı kitapta da var. Orada, sayfa 359'da bu ibare var.

^[101] Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet, Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2002. s. 91-93.

Şamilof [Hamdi] – küçük memur
Mahmut – küçük memur
Nuri [Elektrikçi] – vasıflı işçi, yarı aydın

MK üyesi aşağıdaki yoldaşlardan yararlanılabilir:

Faik - vasıflı işçi, metalürji (Edirne)
Kazım [Kip, Vanlı] - vasıflı işçi, makinist
Sadrettin [Celal]- aydın, gazeteci
Atıf / Seyfi - vasıflı işçi / Moskova'da / , metalürjist
Halim [Hasan Ali Ediz] - öğrenci

Aşağıdaki aktif militanlar, sonuç itibarıyla ve ihtiyaç ölçüsünde Parti yönetimine çağrılmalıdırlar. Bunlara tümüyle güvenilebilir:

1. Fahri / Moskova / aydın, Parti kurucularından
2. Vasıf [Eczacı] / İstanbul / aydın
3. Necati / İstanbul/ aydın
4. Hikmet [Kıvılcımlı] / İstanbul / aydın
5. İhsan / İzmir/ işçi, demiryolu
6. Aziz [Hüsametdin Özdoğu] / İzmir / işçi, metalürjist
7. Hakkı / Küçük / işçi / / İstanbul / metalürjist
8. Şevki / İstanbul/ işçi
9. Zahariadis / İstanbul / işçi, marangoz
10. Kalumenos / İstanbul / işçi, marangoz
11. Nazım / Moskova / şair
12. Nazmi [Emin Sekün] / Moskova / işçi, metalürjist
13. İsmail Hakkı /İzmir / işçi, metalürjist
14. İsmail / Adana / denizci
15. Tahsin /Trabzon / memur
16. Hüseyin / İstanbul / işçi / metalürjist

17. Ferit / İstanbul / esnaf

18. Faik /Moskova / işçi, metalürjist

Numaralar, tercih sırasına göre konmuştur.

Kesinlikle her türlü bağın kopartılması gereken tümüyle kuşku ve yararlanılamayacak yoldaşlar şunlardır:

1. Mustafa [Sarı, Börklüce] / İstanbul / ticaret alanında memur

2. Sait Hüseyin / İstanbul / esnaf

3. Vâlâ [Nurettin] / İstanbul / şair

4. Tekin / İstanbul / aydın

5. Sabri / Odessa / astsubay

6. Mesrur / İzmir / memur, yarı aydın

7. Sadık / ? / ilkokul öğretmeni

8. Cem / İstanbul / ilkokul öğretmeni

9. Orhan / Edirne / ilkokul öğretmeni

Tutuklanmam durumunda, Fahri ve Halim Yoldaşların Odesa'ya gönderilmeleri gerektiğini düşünüyorum; kendileriyle her hususta bir anlaşma sağlanabildiği takdirde, Aziz, Necati, Vassıf, Kazım ve Küçük Hakkı yoldaşları oraya getirterek, Moskova'dan Atıf'ın da katılımıyla yönetimi yeniden oluşturmaya çalışmalıdırlar. Daha önce belirttiğim diğer arkadaşlara başvurma olanağı da dışlanmamalıdır.

5.8.1927

İmza: B. Ferdi

Aşağıda isimleri belirtilen (eski savaş esirleri) mahkûm olmamış RKP üyesi Türk göçmenleri, Türkiye'ye aktif çalışmaya gönderilmelidirler:

Süleyman Nuri: Mühendis (Moskova)

Ali Yazıcı: İlkokul öğretmeni (Bakü)

Adil: Mühendis (Leningrad)

Nurettin: İlkokulöğretmeni (Bakü)
Haydar: Fırıncı (Moskova)
Hilmi: Makinist (Moskova)
İsmail Hami: İlkokul öğretmeni (Kırım)
Mahmut Şevket: İşçi (Kırım)
Sabri: Denizci (Odessa)
Mehmet Baytar: İşçi (Moskova)
Hayat: Kadın ilkokul öğretmeni (Bakü)
Affan: Veteriner (Dağıstan)
Semih: Gazeteci (Tiflis)
Akif: İşçi (Bakü)

Son olarak, Rusya'da bulunan, eski Doğu Üniversitesi [KUTV] öğrencisi, aşağıdaki yoldaşların ülkeye gönderilmesini talep ediyoruz:

Selami: (Dağıstan) işçi
Selim: (Leningrad) işçi
Hamit: (Bakü) işçi
Krimski Bakü) yarı-aydın
Salih Şerif (Leningrad) yarı-aydın

Server (Moskova) işçi, halen hasta [Fransızca. CD 27, Klasör 34-36, Belge 419]

Ek 5^[102]

TKP'yi Geçici MK ile Toparlama Çabaları

10 Mart 1928'de kaleme aldığı rapor, daha sonraları Dr. Şefik Hüsnü'nün bu dönemi neden fetret devri olarak adlandırdığını da net biçimde ortaya koyuyor. Tutuklamaların ardından, daha duruşmalar başlamadan geçici bir yönetim hem Dr. Şefik Hüsnü hem de Komintern tarafından ayrı ayrı oluşturuluyor. Bu geçici komiteler, hem eski MK'yi dışlayıcı bir anlayışla oluşturulduğundan, hem de birbirlerinin otoritesini kabul etmediklerinden ortada tam bir yönetim karmaşası doğuyor. Herkes gelip Dr. Şefik Hüsnü'ye başvurarak sorunu çözmesini talep ediyor. Dr. Şefik Hüsnü de Komintern'in atadığı geçici görevli kişileri de kırmayacak bir çözüm arayışını yürütürken eski kadrolarla köprüleri atmamaya çalışıyor. Tüm bunlar, gerek parti otoritesinin, gerekse üyelerde partiye güvenin alabildiğine sarsılmasına ve çok değişik fraksiyon ve muhalefet hareketlerine elverişli bir zeminin oluşmasına neden oluyor. Tüm gruplaşmalar, ideolojik zemin ortadan kalkınca, örgütsel düzlemde ibaret kalıyor. Böylesi bir durumda da Dr. Şefik Hüsnü'nün önerisi esas itibarıyla örgütsel nitelik taşıyor: 3-4 ay içinde bir kongre toplayıncaya kadar, sekreterliğini, Komintern Yürütme Kuruluyla doğrudan bağlı ve ona karşı sorumlu olacak olan Hikmet'in [Dr. Kırılcımlı] üstleneceği

[102] Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet, Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2002, s. 98-102.

Vasıf, Niko, Seyfi, Hakkı, İsmail ve Hüsamettin'den oluşmuş bir komite, yönetimi üzerine almalıdır. Bu arada Halim (Hasan Ali Ediz) bu komitenin çalışmasına katılmak üzere hemen gizlice ülkeye dönmeli, Fahri (Baytar Cevdet) ise Dr. Şefik Hüsnü yurt dışına çıkıncaya kadar ülkeye dönmemelidir. Dr. Şefik Hüsnü böylesi bir komiteyle, kendi güvendiği çevre ile Komintern'in atadığı İsmail ve Hüsamettin'i bir araya getirirken, eski MK grubunu dışlamayı göze alıyor. Komintern Yürütme Kurulu'ndan bu kararı onayladıktan sonra İsmail'e bizzat tebliğ etmesini istiyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün bu tutumuna ilerde Nazım Hikmet'in de içinde yer alacağı muhalefete karşı Komintern Yürütme Kurulu'nun parti üyelerine çağrı çıkarmasını talep etmesinde de görülecektir. Aslında bu tutum parti içinde Dr. Şefik Hüsnü'nün bile tek başına bir otorite olarak kabul edilmemesine işaret ediyor. Dr. Şefik Hüsnü, bu raporda Nazım Hikmet'i bağımsız bir madde olarak ele alıyor, onu herhangi bir gruba mensup olarak görmüyor ve ülkede taşra örgütlerinde çalışmaya katılabileceğini belirtiyor. Dr. Şefik Hüsnü Viyana'dan 17 Nisan 1928'de alınan bu raporunu Berlin'deki dostları aracılığıyla gönderiyor.

Raporda öncelikle atanan iki geçici yönetimin yol açtığı karmaşaya dikkat çekiliyor.

1- Tutuklamaların dağınıklığı içinde ve mahkememizin sonuna kadar, birkaç genç militan, bizim onayımızla, parti yaşamının devamlılığını sağlamaya uğraştı, [...] Serbest kalmış dostlarımız arasında, parti yönetimine gelecek ve otoritesini kabul ettirecek kadar deneyimli ve nitelikli militanlar yoktu. [...] Mahkeme kararının açıklanmasının ertesinde hazırlamaları gereken önümüzdeki kongreye kadar geçerli bir yönetici komite ve İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Trakya bölge komitelerini oluşturduk.

2- Moskova'nın bizim görüşümüzü almadan, bir diğer geçici komite kurmakta aceleci davranması ağır bir hata oldu. [...] Bu kaçınılmaz olarak saflarımızda bir kafa karışıklığına yol açtı. Dostlarımız kime inanacaklarını ve tabi olacaklarını bilemez duruma düştüler. Bu konjonktürde gelip benim görüşümü alanlara,

bu durumdan çıkış için sizin otoritenizden yararlanmayı kendime saklayarak bu geçici komiteyle yeni bir düzen kuruluncaya kadar işbirliği yapma ögüdünü verdim. Ancak bu ögüdü tutanlar bile, kısa bir deneyimden sonra güçlerini sizden alan iki yoldaşın kötü niyetinden ve hatalı davranışlarından rahatsız oldular ve çalışma azimlerini yitirdiler. Gerçekten de İsmail [Laz, Marat] ve Aziz [Hüsamettin Özdoğu] Partiyi yönetecek kadar olgun değiller. Çok çok daha deneyimli ve ideolojik olarak daha hazırlıklı militanların yönetimindeki bir komitenin bileşimine girebilirler. Aktif kadrolarımız arasında bir kimseye yeterince güven vermiyorlar. Partinin kaderini tek başına onların eline bırakmak her bakımdan çok tehlikeli ve zararlı olacaktır. Bu nedenle bu çıkmaz sokaktan ortak mutabakatımızla bir an önce çıkmak için size başvurmakta acele ettim.

Dr. Şefik Hüsnü, raporun izleyen bölümünde Türkiye'ye girdikten sonra parti içinde karşılaştığı gruplaşmaları ele alıyor.

Son altı aydaki karışıklıklar parti içinde üç gruplaşmayı ortaya çıkardı.

a- Eski MK ve onu izleyen üç beş unsur (...) [1 sözcük anlaşılmadı] grubu). Çoğunluğu eski KUTV öğrencisi olan bu unsurlar; Parti'yi uçurumun kıyısına kadar götürdükten sonra, sapmalarını açıkça itiraf etmeksizin, mahkemeden bu yana bize yaklaşmaya çaba harcıyorlar. Önceden ileri sürdükleri tüm ihtirazi kayıtların yalnızca Parti'yi pasifliğinden çıkarmak için ilk adımı atma ve yığın hareketlerine girişmeyle ilgili olduğunu söylüyorlar. Ancak, diyorlar, benim girişimimle gerçekleştirilen edimler partiyi öylesine çarpıcı bir biçimde ve göreceli olarak öylesi az zararlı popülerleştirdiğinden, tarafımızdan Komintern Yürütme Kurulu'yla mutabık olarak çizilmiş hattı, hiçbir kısıtlama yapmaksızın, izlemekten başka bir yol yoktur. Hatta onlara göre Parti, gündelik olguları kullanarak propagandasını geliştirmeye girişmediği takdirde eski pasifliğinin içine düşebilir. Geçici komiteye karşı tutumları ise tümüyle olumsuz. Bu komitenin meşruiyetini kabul etmediklerini ve onun otoritesine uymayacaklarını gelip

beyan ettiler. Bana yakınlaşma taktiğine çok bel bağladıklarından bakış tarzlarını benimle paylaştıkları gibi, bir vesileyle, eski MK kalıntılarının toplantılarından birinde Mahmut'u sekreter olarak seçtiklerini itiraf ettiler; bu ise örgütlü bir fraksiyon oluşturma anlamına gelir. Bu yöndeki değerlendirmemi kendilerine açıkça söylediğimde ve Komintern'in direktifleri önünde ikircim göstermeden herkesin boyun eğme zorunluluğunu kendilerine açıkladığımda, geçici komitenin faaliyetini ne biçimde olursa olsun rahatsız edebilecek hiçbir şeye girişmeyeceklerine söz verdiler; ancak kendilerini dağıtma taahhüdünde de bulunmadılar. Açıkça görülüyor ki yönetimden kesin olarak uzaklaştırıldıkları takdirde sistemli bir fraksiyonculuğa girişmeye karar vermişler. Ancak hemen eklemeliyim ki, söz konusu olan, arkasında örgütü olmayan birkaç şeften ibarettir.

b- İs. [İsmail, Laz, Marat] ve Az.'in [Hüsametdin Özdoğu] mensup olduğu bir diğer grup, bu birinci grubun hatalarına taban tabana zıt hatalar taşıyor. Nitekim bir tür savunma tepkisiyle bu grubu oluşturan, birincilerin pasifliği ve oportünizmi olmuştur. Maceracı mizaçlı ve dar görüşlü unsurlardan oluşmuş bu grup, hareketimizin örgütlenmesi ve gelişmesi açısından pratik yararını gözetmeden çarpıcı eylem fetişizmi içinde. Nitekim içinde bulunulan durumu analiz etme ve nesnel koşulların gereklerinden esinlenme yeteneğinden tümüyle yoksunlar. MK'ye karşı muhalefet mücadelesinden doğmuş, bu yönünü yitirmiş grup, böyle bir tutumu haklı gösterecek hiçbir şey olmasa bile, her zaman bir şeye veya birine karşı mücadele gereksinimi sabit fikrini taşıyor. Bu, deyim yerindeyse, kendi kendine yeterli bir fraksiyonculuk. Nitekim İs. ve Az. Moskova'dan geri döner dönmez, Fahri [Baytar Cevdet] ve Halim'e [Hasan Ali Ediz] karşı kötü niyetli bir kampanya açmaktan başka yapacak bir iş bulamadılar ve bürokratik dejenerasyonu nedeniyle (uluslararası muhalefetin cephaneliğinden ödünç alınmış klişe) Komintern Yürütme Kurulu'nun partimize karşı sözde ilgisizliğini utangaç biçimde eleştirmeye koyuldular; onları buraya göndermekle başlarına

Moskova'daki temsilcilerimizden birini koymak zorunlu olmuş.

c- Üçüncü grup, partinin temel çekirdeğini oluşturuyor. Son on yılın proleter hareketine doğrudan katılmış işçilerden ve genç aydınlardan oluşuyor. Bu unsurlar, partinin kurucularının çevresinde toplanıyorlar ve Komintern'in direktiflerini kelimesi kelimesine izliyorlar. Üyelerimizin çoğunluğunu onlar oluşturuyor. Eski MK'nin eylem kaçkınlığı ve hatalı tutumları bunlar arasında bir kötümserlik ve moral bozukluğu yaratmışken, geçen yaz parti faaliyetine verdiğimiz ivme bunlarda bir coşku yenilenmesi yarattı. Yönetici kadrolarımızın adım adım içine düştükleri parçalanmadan en derinden etkilenenler, işte maddi ve manevi düristlük konularında son derece bilinçli ve özverili militanlardır.

Dr. Şefik Hüsnü'nün Parti'nin içinde bulunduğu durumla ilgili olarak çizdiği bu tablo, Nazım Hikmet'in de içinde yer alacağı bir yıl sonraki muhalefetin örgütsel çerçevesini ve temel eleştiri zeminini ortaya koyuyor. Bu durum karşısında Dr. Şefik Hüsnü bir de önlem öngörüyor.

Bir kongre toplamak olanaklı oluncaya kadar (ve bana öyle geliyor ki, üç veya dört aydan önce toplanamayacak) Hikmet, Vasıf, Niko, Seyfi, Hakkı, İsmail ve Aziz'den oluşmuş bir komite, yönetimi üzerine almalı. Sekreterlik, Komintern Yürütme Kurulu'yla doğrudan bağlı ve ona karşı sorumlu olacak olan Hikmet'e verilmeli. Saymanlığı üstlenmek konusunda en nitelikli olan Vasıf'tır. Burada OMS'un [Komintern Uluslararası İlişkiler Şubesi] bir bağlantı elemanı varsa, bu ikisinden biriyle ve tercihen birincisiyle doğrudan ilişkiye geçmeli. [...] Bana göre, Halim [Hasan Ali Ediz] bu komitenin çalışmasına katılmak üzere hemen gizlice ülkeye dönmelidir. [...] Nazım da gelip bir taşra komitesinde çalışabilir. En kötü durumda bile hissedilebilir bir sakıncası olacağını sanmıyorum. [...] Fahri [Baytar Cevdet], ben serbest kalmadan ülkeye dönmemelidir. [...] [Fransızca, CD 27, Klasör 34-36, Belge 623 vd.]”

Kaynakça

1926-1927 TKP MK Tutanakları-Büyük Kırılma, Çeviri: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, 2007.

1928 TKP Davası, Derleyen: Emel Seyhan Atasoy, Sosyal Tarih Yayınları, 2008.

1929 TKP Davası, Derleyen: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2005.

Ahmet Tezcan, Kâfirûn, Meydan Yayıncılık, 2013.

Ahmet Yıldız'ın Günlüğü, Edebiyat ve Eleştiri Dergisi, No: 89, Nisan 2006.

Akşam Postası Gazetesi, 1 Ocak 1937.

Akşam Postası Gazetesi, 19 Nisan 1934.

Anadolu Hizmet Gazetesi, 1933.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Mayıs 1940.

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs Pazar 1933.

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mayıs 1933.

Hikmet Kıvılcımlı, Karl Marks'ın Özel Dünyası, Derleniş Yayınları, 2. Baskı, 2015.

Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış?, Yol Yayınları, 1979.

Hikmet Kıvılcımlı, Yol Serisi, 4. Kitap: Parti ve Fraksiyon, Yol Yayınları, 1980.

Hikmet Kıvılcımlı'nın Kendi Kaleminden Hayatı, Aktaran: Devrimci Mücadele Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, Eylül-Ekim 1989.

Hizmet Gazetesi, 17 Temmuz 1929.

Hizmet Gazetesi, 17 Temmuz 1929.

<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.267?locatt=view:manifest>.

<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

<https://access.iisg.amsterdam/universalviewer/#?manifest=https://hdl.handle.net/10622/ARCH00723.30?locatt=view:manifest>.

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/iki-hikmetin-kader-hikyesi-1130356/>

İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926, 3. Cilt Mart 1925-Mayıs 1926, Sosyal Tarih Yayınları,

Kerim Korcan, Ateşten Köprü, Bibliotek Yayınları, 1988.

Kızıl İstanbul Gazetesi, Ocak 1933, 41'inci Sayı.

Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet, Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2002.

M. Süha Ünsal, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 1996

Memet Fuat, A'dan Z'ye Nazım Hikmet, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2021.

Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2009.

Milliyet Gazetesi, 7 Mayıs 1933.

Nazım Hikmet ve "Tosca"sı Semiha Berksoy, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017.

Nazım Hikmet, Memleketimden İnsan Manzaraları, Şiirleri 5, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Nurullah Anku, Devrimci Önder Nedir?, Derleniş Yayınları, 2001.

Nurullah Anku, Kadın İnsanlığa Geçiş-Tarih-Sosyalizm, Derleniş Yayınları, 2016.

Nurullah Anku, Kadınların Kurtuluşu İşçi Sınıfının Kurtuluşundan Bağımsız Değildir, Derleniş Yayınları, 2. Baskı, 2013.

Şenol Çarık, Doktor Hikmet Kıvılcımlı-Adanmış Bir Hayat, Asi Kitap, 2017.

Tan Gazetesi, 1 Ocak 1937.

Vakit Gazetesi, 8 Mayıs 1933.

Zeki Başımar, Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar, Derleyen: Erden Akbulut, Sosyal Tarih Yayınları, 2. Baskı, 2018.

*USTE görevlisi, M. Gürdal ıngı ve Fikret Küçükosmanoğlu'na
Hikmet Kıvılcımlı Arşivine ilişkin bilgi veriyor...*

*M. Gürdal ıngı ve Müfide Küçükosmanoğlu,
Arşivi dijitalleştirme çalışmasında...*

